

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

106371

44.

*Zbirka vakarjih
poučnik in
spisov.*

XI.

2/27

Anton Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaja
Slovenska Matica

XI. zvezek

Uredil
Fr. Levec

V Ljubljani 1904

Tisk „Narodne tiskarne“

106371

106371

KAZALO.

	Stran :
Ivan Cankar: Križ na gori	1—115
L. Devetak: Spomini gospoda Ignacija Brumna	116—168

Verel

03 00 18557

Križ na gori.

Ljubezenska zgodba.

Spisal Ivan Cankar.

Prvo poglavje.

I.

Hanca je stopila v zakristijo, da bi zvonila k prazniku. Zakristija je bila prav pod zvonikom in v kotu je viselo dvoje začrnelih vrvi, mastnih in gladkih od potú. Hanca je prišla za vrv z obema rokama in se je sklonila; žalosten, ubit glas se je razlegel po dolini. Na potu kraj vasi je stal Mate, gledal je proti cerkvi in lepe so bile njegove misli.

Takrat je bilo Hanci petnajst let; njene roke, gole do komolcev, so bile tenke in nežne, telo je bilo šibko, polrazvito. Tudi obraz je bil droben; oči, resne in razumne, so se stikale pretesno, tako da je bil pogled srep, nemirno vprašujoč.

Utihnila je pesem, sunkoma je trepetal preko doline zadnji zamolkli zvok; od daleč, onstran gora, se je oglasilo veselo potrkavanje.

Hanci so rdela lica, lasje so se ji bili usuli na čelo. Roka je še držala vrv, ki se je zibala enakomerno; v zvoniku je zvečalo, kakor da bi drgnil plašen lok narahlo in v dolgih presledkih po debeli struni. Hanca je poslušala in nenadoma se ji je srce razžalostilo. Tiho in ponižno je stopila z bosimi nogami v cerkev in je pokleknila pred oltar, na vegasto, leseno stopnico. Nad oltarjem je bil lesen kip Matere božje z Jezusom v naročju; les je bil razpokan in preperel; na plašču,

nekdaj sinjem, so se poznale samo še umazane pege, zvezda nad glavo, nekdanj pozlačena, se je bila nagnila in je padala na čelo.

„Ti ga varuj!“ je molila Hanca in njeno srce je bilo polno strahú, iz ljubezni porojenega.

Hanca se je sklonila globoko; vegasta stopnica je zaškripala, zvezda nad glavo Matere božje se je zazibala in je padla na beli prt, Mati božja se je ozrla na Hanco . . .

Vstala je in se je napotila. Vetern aprilski dan je bil zunaj, nebo je bilo nemirno, časih je pljusnila nenadoma ploha preko doline, nato je zasijalo mlačno belo solnce izza jadrno bežečih oblakov. Ozka blatna pot, z živo mejo in visoko nasutim kamenjem ograjena, je vodila mimo zadnjih umazanih koč, mimo skednjev in kozelcev v hrib. Nato ji je prišel naproti in pozdravil sta se molče s kratkim, mirnim pogledom. Nosil je pod pazduho velik zavoj, podoben štirioglati deski, zaviti v rjav papir in z vrvjo prevezani.

„Daj meni to!“

Hanca je vzela zavoj, toda bil je zanjo prevelik in vzdigati je morala ramo, da bi se ne vlačil po tleh. Naposled ga je naložila na hrbet in se je sključila globoko, tako da je videla Mateju, ki je stopal pred njo, komaj do kolena.

„Tako pa kmalu pojdeš, Mate?“

„Bog daj! Tukaj je kakor v grobu; umrl bi, ko bi tebe ne bilo. Še jesti si ne upam; kakor tat sedim za mizo in kakor tatu me gledajo. Pa bo drugače zdaj!“

„Hudo mi bo po tebi . . .“

„Vse drugače bo zdaj!“

Vzklíkníl je iz polnih prsi, kakor izpod težkega bremena in je pospešil korake. Hanca je omahovala za njim z nerodnim tovorom, ki ji je segal visoko preko glave; ker ga je držala za hrbtom, so ji zaspale roke. Blato ji je škropilo po bosih nogah preko gležnjev.

„To je, Hanca, ker so ljudje neumni in brez srca!“ Oče je kmet — pa bodi še ti kmet, pravi! Tako bi bili kmetje vsi ljudje na svetu! Tone je duhovnik — pa bi bil še ti duhovnik, pravi! Tako bi bili vsi ljudje

na svetu duhovniki! Kakor da bi rekel jablani: ná, zdaj pa rôdi breskve! Neče roditi breskev, zato ker je jablan! O, Hanca, neumni so ljudje!“

Hanca je poslušala kakor pridigo na fari. Lasje so ji bili padli na čelo prav do oči in tilnik jo je bolel, ali izpustiti ni mogla z nobeno roko, da bi se ne zvrnilo v blato sveto breme, ki ga je nosila z vdanim strahom kakor Mater božjo ob devetdnevnici.

„Neumni so in zato bi že rad, da se jim prikažem s častjo in slavo. Samo enkrat še, da se jim prikažem in da se poslovim za zmerom. To bi bil dan, kakor ni lepši noben praznik v letu, niti sam Božič! Kaj, praviš, da bi rekel tvoj oče? Ali bi te še tepel zaradi mene?“

Stopala je tik za njim, tako da ji je škropilo na krilo tudi blato od njegovih nog. Otrplih rok ni čutila več, pozabila je tudi na pot in prijetno ji je bilo pri srcu; kakor da bi sedela pod kozelcem, visoko nad vasjó, ter se pogovarjala o prihodnosti, ki je že čisto blizu. Tam za goro, na koncu blatne poti . . .

Mahoma so zakrili solnce tenki, sivi oblaki; prihiteli so bili v urnem diru od juga; pljuskalo je preko zemlje sunkoma in v kratkih presledkih, kakor iz velikanske škropilnice.

„Stopiva pod kozelc, Hanca; vrneš se, ko se razvedri!“

Hanca je položila zavoj na snop in je sedla, roke v naročju, glavo upognjeno; Mate je stal spredaj, tako da so mu škropile kaplje v obraz, zakaj v istem hipu je bila zamahnila škropilnica preko Globéli. Pod njima, v polmraku in dežju, je ležala vas, tiha in neprijazna. Hiše so se stiskale tesno druga k drugi; strehe strme in visoke, skoro do tal viseče, tako da so bila mala čemerna okna v večni senci. Na nizkem holmu, na široki krtini, je stala cerkev podružnica, stara in umažana, z nizkim sivim stolpom, iz katerega je gledala prevelika lina kakor široko odprto, začudeno in topo okno. Poleg cerkve se je razprostiralo pokopališče, ograjeno z visokim in močnim zidom in skoro večje nego vsa vas. Le malo križev, vegastih in polomljenih, je raslo iz trave in blata. Pod vasjo je ležala v so-

mraku ozka globel, popolnoma podobna odprti raki; in na nobeni strani ni bilo vrat iz nje.

Mate je stal pred kozelcem in je gledal navzdol z velikimi svetlimi očmi.

„Glej, Hanca, ali se ti ne zdi, da pada vas v to rako?“

Zazdelo se je tudi Hanci, da se vas krčevito oklepa strme rebri in da se ozira topo oko zvonika strahom navzdol, v odprto rako. Mate je stisnil pest in je iztegnil roko.

„Le dol, kamor hočeš! Jaz pa še ne maram umreti!“

Okrenil se je k Hanci.

„Hanca, midva sva mlada, midva bova živela!“

Hanca ga je pogledala z mirnimi očmi.

„Rada te imam, Mate!“

Stal je pred njo, tenak in visok, lica zardela, oči polne veselega, zmageželnega ognja. V dokaz je bil mlajši nego po letih; ustnic in velikih, izbuljenih oči izraz bil je skoro otroški — kljubovalen in sanjajoč otrok, ki mu je Krim krtina. Oblečen je bil slabo; noge so mu tičale v zakrpanih, nizkih čevljih, hlače so mu bile prekratke, tako da je kazal gole noge, kadar je hodil navkreber; okoli vratu je imel zavezano pisano ruto in dvoje koncev mu je viselo nad zapeto pretesno suktnjo na prsi, kakor nemarno zavozlana pentlja. Stal je pred Hanco; nad dolino se je razvedrilo nebo in zasijala mu je svetla glorijska okoli glave.

„Kaj misliš, da ti vzame župnik svetnika?“

Hanca je prašala le tako; na tihem je vedela sama, da ga vzame, zakaj Mate je bil velik umetnik.

„Kako da bi ga ne vzel? Poznam župnika, pаметen človek je, vidi se mu že na očeh, na obrazu. Le čudno se mi zdi, da se nisem prej domislil, da sem se obotavljal tako dolgo. Bilo bi že zdaj vse drugače, bil bi že Bog vedi kjé, daleč v svetu!“

Sédel je poleg Hance in je stisnil obraz v dlani; oči so strmele v globel, v odprto rako.

„To je tisti dan, Hanca, zdaj se odloči vse! In vendar me je skoro strah . . . Ali se spominjaš, kako sem te srečal takrat v globeli in kako sem te ustavil,

ko sem te komaj poznal? Kakor otrok sem jokal in mislil sem, da je konec. Ti pa si šla z mano in vse je bilo dobro . . .“

„Zdaj bo vse dobro, Mate!“

„Torej na pot!“

Zavzdihnil je — težka je bila pot in strma in zaupanja ni bilo v srcu, ne tiste trdne vere, ki se napoti z lahkimi koraki v hrib in če ne vidi cilja nikjer.

„Dobro je, Hanca, da si šla z mano; kadar si ti pri meni, mi je prijetno in mislim, da je že blizu tista prihodnost . . . tista prihodnost, Hanca, ko bova živela veselo za gorami. In kadar te ni, pomislim nate in nisem več žalosten. Zbogom, Hanca!“

Podala sta si roko narahlo, prsti so se komaj doteknili prstov in nista si pogledala v oči. Napotil se je v hrib, Hanca se je vračala v globel.

Tih in plašen je bil njegov glas, ko se je poslavljaj in Hanci sami se je zgenilo v prsih; bila je žalost, sočutju podobna, ali dvoma ni bilo v njenem srcu. Žalost, kakor ob tistem večeru, ko jo je srečal v globeli in jo je ustavil. Poznala ga je po imenu in po obrazu, kakor ga je poznala vsa globel, toda prej se ni ozrla nikoli, če je šel mimo, tenak in visok, roke na hrbtu, glavo upognjeno. Tedaj pa se je ozrl nanjo z velikimi očmi in jo je prijel za rame z obema rokama. Pogledala mu je v obraz in vse njeno srce je strepetalo od sočutja in vdanosti.

„Kam, Mate?“

„Pojdi z mano, Hanca! Moraš z mano!“

Ljubila ga je in je šla z njim, kamor je vodila pot. Jesen je bila, megljena in tiha; neprijazne sence so se plazile iz globeli visoko v hrib, vračale so se od sivega neba po blatnih klancih v globel in so jo napolnile vso do roba. Šla sta roko v roki, preko globeli, zmerom dalje, dokler nista prišla do tolmuna pod hribom. Nočilo se je že, globoko je ležala voda, tiha in črna je bila.

„Glej, Hanca, to je bil nocoj moj cilj; zakaj ti ne veš, kako je meni težko in žalostno na svetu. Šel bi kam, daleč stran — kam? Da ostanem tukaj, ne bi ostal drugače, kakor tam spodaj; tam je tiho, na dnū,

nihče bi me ne motil . . . Dobro je, Hanca, da sem te srečal; tako se mi zdi, kakor da sem te ugledal prvi-krat nocoj. Kod si hodila prej?“

„Poznam te, Mate, pa sem te videla v obraz šele nocoj.“

„Kako je to čudno, Hanca! Poglej tjà, solnce se sveti nad hribom in nisem ga videl prej, šel sem kakor skozi noč. In ko si mi prišla naproti, se je zasvetilo solnce nad hribom. Zdaj vidim, kam gre moja pot; strma je in lepa, tjà gre do solnca, ki sije nad hribom . . .“

„Če ti je bilo težko pri srcu, zakaj mi nisi povedal?“

Veliko sladkost je čutila Hanca ob tisti uri; tisto največjo sladkost, ki jo je občutil Zveličar, ko je zadel križ na svojo ramo. Njen glas je bil vdan in poln ljubezni.

„Če si težko nosil, zakaj nisi naložil križa na mojo ramo?“

In ob samem sladkem čutu, ob nezavedni, vdani misli so se stisnile njene šibke, ozke rame in se je sključil hrbet. On je ni videl, tudi ni razumel njenih besed, njegove svetle oči so gledale proti solncu, ki je rdelo nad hribom. Ali zdelo se je, ko je oprl v tistem trenotku roko ob njeno ramo, da se je naslonil z vsem telesom in z vso močjo, tako da ji je potisnil čelo k tlom. Za njima se je spenjala v hrib velika senca in na senci je bila njegova roka silna in težka . . .

Žalost kakor ob tistem večeru je bila v njenem srcu, ko se je vračala v globel, molčečo v mraku. Pot se je spuščala strmo navzdol, toda Hanca je stopala počasi, kakor da bi hodila navkreber, z nerodnim bremenom na hrbtu. Gledala je v dolino in strah jo je bilo vasi, ki se je oklepala rebri, velika, brezoblična, črna žival, topo strmeča v nerazumljivi grozi . . .

Postala je in se je ozrla v hrib. Stopal je počasi navkreber, po blatnih, spolzkih ovinkih, zavoj pod pazduho, globoko sključen. Ves hrib je bil že v senci, na oni strani pa se je svetilo žarko rdeče solnce, čez pol neba je bila razlita večerna luč. Stala je in je gledala, zmerom bolj so se širile njene oči v čudu in strahu. Zdelo se ji je, da hiti zmerom bolj, da je bil stopil s

poti v stran in da pleza zelo urno po spolzki bližnjici in da se opira tudi z roko. Če bi zdajle vzdignil desnico, bi jo že pomočil v večerno zarjo. Vzdignil je desnico in prsti so bili kakor žarki, z enim samim korakom se je vzel na hrib. Tedaj je vztrepetala Hanca.

Zakaj velik temen križ je stal na gori. Razprostrl je bil Mate roke in za njim je rdela večerna zarja, pred njim je ležala globel v samotnem mraku. Velik temen križ se je bil vzdignil nad vasjo, križ nad odprtim grobom. Zazibal se je, polagoma se je pogrezal in je utonil v svetlobi, ki je bila razlita čez pol neba . . .

II.

Dolg je bil večer; nepremično je stala zarja na nebu in sence so tonile v njej. Hanca je čakala in že je kljuvala bojazen v njenem srcu.

Stopila je v izbo; oče je sedel ob oknu na nizkem stolcu in je šival; raztrgani in zakrpani čevlji so ležali naokoli. Oprl je roko ob koleno in se je ozrl proti durim.

„Kod si hodila?“

„Spremila sem Mateja v hrib.““

„Lep par. Kam se je napotil lump?“

„Na faro k župniku.““

„Hanca, varuj se!“

Ko je sedel sključen na stolcu, je bil oče ves zgrbljen in star. Obraz mu je bil gladko obrit in siv, ob ustnicah je bilo zarezano dvoje dolgih, ohlapno visečih gub, kakor jih imajo samo cerkovniki.

„Zakaj si govorila z njim?“

Hanca ni vedela odgovora. Zdelo se ji je čudno in nerazumljivo, da bi ne govorila z njim. Kakor da bi zapovedal oče: Zatisni oči in ne odpri jih več; lezi in ne vstani več!

„Mate je lump. Saj ga vidiš — raztrgan in be-raški! Še zdaj mi je dolžan, ko sem mu zakrpal tiste škrapete. Najbrž že niso za nobeno rabo več, pa jih ne prinese. No, jaz tudi ne bom letal za njim . . . Glej, iz tega fanta ne bo nikoli nič! V šoli je bil, pa se je izpridil in so ga spodili, zdaj pa ni za nobeno delo.

Ne gospod, ne kmet, nič ne! Pusti ga na miru, lepo ti povem, drugače se te Bog usmili! Nisem zmerom dober človek, Hanca!“

Ozrl se je nanjo izza rame in v senci je bil njegov obraz še bolj siv in star; obrvi so visele na oči in čelo je bilo nagubano.

„Naj pride k meni po škornje, dam mu jih; tudi lump je siromak. Ampak tebe nisem namenil njemu.“

Hanca je stala pred durmi, roke sklenjene v naročju. Ko je oče umolknil, je sedla za mizo, da bi šivala. Roka pa je bila trudna in lena in tudi glava ji je bila težka.

„Kaj jim je storil, vsem? Tako je velik in ubog in koder hodi, se ne ozre nanj prijazno oko. Ozirajo se nanj izza rame z mrkim pogledom, nanj hudodelca, ki ni rekel nikomur žale besede in ki bi slekel suktnjo, da bi bili drugi oblečeni . . . Nič ne misli, Mate, stori, kakor da bi ne videl nikogar!“

„Kaj pa bo na fari?“

Zdrznila se je in se je ozrla.

„Napravil je sliko, svetnika, pa je nesel župniku. Mate je umetnik.“

Oče se je nasmehnil, da so bile gube ob ustnicah še globlje in daljše.

„Umetnik, glej! Mate umetnik!“

Smehljaj se je razširil in se je razvil v polglasen, vesel in zadovoljen smeh; telo se je stresalo in tresla se je tudi roka, ki je počivala na kolenu.

„Mate s tistimi hlačami, s tisto suktnjico! No, Hanca, ti si neumno dekle! . . . Rad bi le vedel, kaj opravi pri župniku. Nekaj ti povem Hanca: Napodi ga čez hrib, da se mu bodo opletala okoli bokov dolga cepeta. Poznam župnika; ne ukvarja se dolgo s takimi ljudmi. Zaloputnil bo duri, pa hajd, fant in svetnik!“

Hanca mu je gledala prestrašena v zadovoljni, smehljajoči obraz.

„Kaj mu je storil?“ je mislila Hanca. „Ko bi mogel, bi sam zaloputnil duri s temi črnimi rokami in bi ga pognal preko praga. Pa vendar mu ni rekel žale besede . . .“

Ali ko je oče govoril, ji je upadalo srce, legalo je nanj veliko breme. Roke so ji omahnile na mizo, v daljavo so romale misli.

Zdaj je pač že dospel do vrta, do belega farovža onkraj hriba. Stoji morda ob vrtu in čaka, ne upa si dalje. Ali že se mrači, zazvonilo bo kmalu in župnik pojde v cerkev. Zatorej je čas. Toda glej, ubogi Mate, čevlji so vsi blatni, hlače so razcefrane ob gležnjih in oškropljene do kolen. Kaj bi stopil tak pred župnika? Tam bo stal župnik, roke na hrbtu, oziral se bo osorno na vagabunda, ponižno trepetajočega pred njim... No, v božjem imenu, pot je bila dolga in blatna in zakaj bi se oziral na obleko? Tako stopim predenj in le Bog, da bi se ne prestrašil in ne bi jecal... Gre Mate, sključen in plah, postoji na pragu. Iz veže mu pride naproti starikava, čemerna ženska. „Kaj pa bi ti rad?“ Resnično, čevlji so zelo blatni in hlače so zelo razcefrane, drugače bi ga ne tikala. „Z župnikom bi rad govoril.“ Nezaupno je gledala ženska na obleko, na obraz. „Gospod so gori, pa bi jih motil; napravljajo se v cerkev.“ — „Čemu pa se razgovarjam s to žensko?“ je pomislil ter se je napotil naravnost po stopnicah. Potrkal je in ker ni bilo odgovora, je odpiral duri počasi in strahoma. Stopil je v veliko prazno sobo, svetlo pobeljeno; sredi sobe je stala podolgasta miza, polna knjig in papirjev. Prav v tistem trenutku je stopil iz izbe župnik, postal je na pragu in nabral obraz v stroge, osorne gube. „Kaj pa je?“ — „Zdaj se torej odloči za zmerom!“ je pomislil Mate in noge so se mu tresle, besede ni bilo iz ust. „Kaj si prinesel?“ Tudi župnik ga je bil tikal, zakaj zapazil je bil blatne čevlje, razcefrane hlače in pretesno suknjico. „Sliko sem Vam prinesel, napravil sem jo sam.“ — „Tako!“ — In še bolj nezaupno ga je pogledal župnik — slabo oblečenega človeka, vagabunda, ki se je bil pritepel Bog vedi odkod in ki pripoveduje dolgo povest, zato da bi prišel naposled s ponižno in sitno prošnjo na dan. „Kaj nisi ti Mate, Mate iz Globeli?“ — „Jaz sem Mate.“ — „Hm!“ — In nezaupnost se je že skoro izpremenila v neprijaznost. „No, pa pokaži!“ — Mate je obupaval, že je videl, da je vse izgubljeno. Roke so se mu tresle, ko

je odvezaval zavoj in nerodno so se vozlake vrvi. „Pa brž napravi, moram v cerkev!“ — Že je mislil Mate, da bi spet zavezal, odšel brez slovesa. Toda ovoj je zašumel na tla in prikazal se je svetnik; Mate je vzel sliko in jo je nesel k zidu, da bi jo pokazal v svetlobi. „Ni treba, saj tako tudi vidim . . . No, dobro, dobro, znaš nekaj! . . . Odkod pa si to preslikal?“ — „Samo da vprašuje!“ si je mislil Mate in up se je zganil v srcu. „Od nikoder; to je moj svetnik!“ — „Hm! Zdi se mi, da gleda navzkriž in tudi nos je čuden. Učiti bi se moral! Zakaj pa si zapustil šolo?“ — Postrani ga je pogledal župnik in se je narahlo nasmehnil. Mate pa je takoj razumel in si je mislil: „Spomnil me je na to stvar, zato da bi ga ničesar ne prosil. Sam ve, kako je bilo, čemu bi mu razlagal?“ — „Nisem je pustil, spodili so me iz šole.“ — „Zdaj pa se ukvarjaš s takimi stvarmi?“ — „Že prej sem se ukvarjal in rad bi bil umetnik, kakor so drugi. Samo treba bi bilo, da bi šel kam . . . ven iz Globeli . . .“ Mahoma so mu zardela lica in sram ga je bilo, ni vedel zakaj. Tako mu pripovedujem in on se smeje v svojem srcu; že je spoznal, čemu sem prišel . . .“ — „Napotil sem se bil na faro, zato ker sem mislil —“ Glas je bil tih in plah, besede so mu zastale. „Le delaj dalje, bomo že videli . . . Ampak pri nas na fari je toliko siromakov in tudi študentov imamo, ki so pridni . . . zelo pridni fantje . . .“ Župnik je govoril počasi in je gledal skozi okno; nato je posegel v žep in je podaril Mateju krono, lepo srebrno krono. Pokimal je še z glavo, vrnil se je počasi v izbo in se tudi na pragu ni več ozrl. Mate je stal sredi velike, svetlo pobeljene sobe; roko je imel še zmerom raztegnjeno in je tiščal krono v pesti. Vroče mu je bilo v glavi in bleščalo se mu je v oči; zdelo se mu je, da mu je trda in lesena vsa koža od čela do nog, kakor ustrojena. Okrenil se je počasi, nešel je sliko k durim in jo skrbno zavil in prevezal. „Čemu pa sem prišel tusem, kakšne neumnosti pa sem govoril?“ je pomislil in se je nasmehnil, smehljaj pa je bil pri-tajenemu ihtenju podoben . . .

Hanca je sklonila glavo do mize in je zaihtela. „Kaj pa ti je, dekle neumno?“ se je ozrl oče.

„Glej, Hanca, ni drugače, požene ga preko praga! Kakor da bi ga videl . . . Saj bi ga še jaz pognal, vagabunda; kos kruha bi mu dal in bi ga pognal . . . Ali veš, zakaj so ga spodili iz šole? V cerkev ni hodil, vagabund je bil! Nikoli ne bo nič iz njega, prosil bo od hiše do hiše in pod kozelcem bo spal. To je tvoj Mate, glej, Hanca!“

Govoril je in se je smehljal. Hanca je bila zahtela samo enkrat, nenadoma in nezavedno. Zdrabila se je in se je prestrašila svojih sanj. Odgovarjala je očetu v srcu, upirala se je z vso silo njegovim strašnim besedam. Glas, ki je prišel iz grla, pa je bil plašen in neodločen.

„Tako ne more biti.“

„Kakor pravim in čisto nič drugače. Pojdi po vasi in poprašuj, še tebe bodo gledali postrani!“

Pred oknom se je zazibal gosposki klobuk, učitelj je pogledal v izbo.

„Ali ste že kaj napravili? . . . Dober večer, gospodična Hanca!“

Hanca ni marala učiteljevih bolnih, rdečih oči, ki so gledale kalno in neodločno izza oteklih trepalnic in tudi njegov veseli smeh ji ni bil pogodi, ker so se odpirale ustnice preširoko in so se kazali veliki rumeni zobje.

„Do noči bo delo v kraju!“ je odgovarjal oče in je pomaknil smolasto čepico na čelo.

„Pa stopim malo k vam!“

Ozrl se je na Hanco s hipnim pogledom, ki ga ni opazila in preden so se odprle duri, se je tudi oče ozrl nanjo iznad rame.

Učitelj je položil klobuk na mizo in je sedel Hanci nasproti.

„Ali ste že kaj čuli, gospod učitelj? Umetnika imamo v Globeli.“

Hanca je zardela in je pogledala strahom na očeta. Zakaj bi ga ponižal pred njim?

„Kakšnega umetnika?“

„Mate je umetnik, Hanco vprašajte!“

„Tisti Mate, tisti pokvarjeni študent?“

„Tisti Mate!“ se je smehljajl očē. „Slikar je, svetnika je napravil in ga je nesel na faro. Župnik pa ga je pognal preko praga.“

Hanci se je dvignilo v prsih kakor srd in žalost; ali ni se genila, ozrla se je na očeta z velikim, začudenim pogledom.

„Ni se še vrnil.“

In spomnila se je, da ga je bila obsodila sama, da mu je začrtala vso pot od začetka ter mu narekovala vse besede.

„Ne sme se tako zgoditi! Ni se tako zgodilo!“

Lepa večerna zarja je bila za hribom, vse hiše na fari so se kopale v rdeči svetlobi in žarko se je svetilo zlato jabolko na stolpu. Kakor je bil hrib za njim in je stopal navzdol, v tisto gorko zarjo, se je zradostilo Mateju srce, zravnal se je in je hodil pokonci, klobuk visoko nad čelom, oči vesele in jasne. Žvižgal je in ni čutil nog; že je zasvetil tam beli farovž in spoznal je župnika, ki je stal na pragu ter senčil oči z dlanjo, da bi videl, kdo prihaja s hriba. Od daleč je pozdravil Mate, zamahnil je veselo s klobukom po zraku in že ga je tudi župnik spoznal.

„Kam, Mate, po kakšnih opravkih?“

„Naravnost k Vam, gospod župnik, svetnika Vam prinašam!“

Urno je odvil zaboj in večerna zarja je obžarila sliko, tako da je bila kakor iz samih solčnih žarkov ustvarjena. Župnik se je začudil in se je nasmehnil.

„Sam si to napravil, Mate?“

„Sam!“

„Stopi, Mate, stopi malo z mano v farovž, da se kaj pomeniva; ne bo še kmalu zvonilo k večernici. Saj si pač žejen, Mate?“

Obadva sta se nasmehnila in sta stopala počasi po stopnicah.

„Mate, velika je še prihodnost pred teboj in sam Bog vedi, kaj boš še vse dosegel! . . . Pa si slabo oblečen, Mate; kako se ti godi?“

„Rad bi šel iz Globeli, gospod župnik.“

„Seveda, kaj pa bi v Globeli? Strani moraš . . . daleč . . . in precej, Mate . . .“

Hanca je mislila in se je zamislila, toda podoba je bila zmerom bolj nerazločna, kakor skozi steno je slišala, kako sta se razgovarjala Mate in župnik in na posled so bile besede čisto nerazumljive, podoba se je zazibala in je izginila.

Prestrašila se je Hanca. Tako jasno je bilo trpljenje in tako živo, a glej, veselje ni hotelo živeti; upiralo se je in se je iztrgalo željnemu srcu. Tako lahko in radovoljno ga je ovenčala s trnjevo krono, a z glorio ga ni mogla ovenčati, rastopili so se ji žarki med rokami. In zdelo se je Hanci, da je grešila . . .

„Nikoli ne bo nič iz tega fanta!“ je govoril učitelj. „Kadar gre mimo, ne pozdravi; ogne se človeka in gleda v tla. Na samem in o mraku bi ga ne srečal rad.“

„Kaj ti je storil?“ je prašala Hanca v svojem srcu, ustnice pa so bile mirne in ga niso branile. Pogledala je učitelju na oči in na ustnice in si je mislila: „Ne srečala bi te rada na samem in o mraku!“

„Poznal sem nekega drugega, tudi izgubljenega študenta, na fari je zdaj; to je bil vse drugačen fant. Prijazen in ponižen, lepo je pel in pripovedoval zelo smešne stvari in hvaležen je bil človeku, če mu je plačal kozarec vina . . . Ta pa hodi raztrgan, pa bi kmalu, da bi se mu človek odkrival.“

„Umetnik je pač!“ se je nasmehnil oče, toda ni se ozrl na učitelja, temveč na Hanco.

„Ponižuje ga, ker ga imam rada!“ si je mislila Hanca in težko ji je bilo. Tako mu je darovala vdano ljubezen, v njenih rokah pa se je izpremenila ljubezen v zasmeh in ponižanje. In zdelo se ji je drugič, da je grešila . . .

„Kdo gre tam, Hanca, ali ga poznaš?“

Učitelj je vstal in je stopil k oknu; vstala je tudi Hanca in izpreletal jo je mraz po vsem telesu. Oče je gledal na klanec in se je smehljajal.

„Kdo gre tam, Hanca, ali ga poznaš?“

Mrak je bil že zunaj, globoko v senci je spala globel; do neba ni seglo oko.

Od hriba dol, po klancu, je stopal človek zelo urno, kakor da bi drsal po hrbtu. Klanec se je vil na

desno in na levo in tako se je zibala tudi senca, zmerom niže, kakor da bi se bila utrgala od hriba ter padala navzdol, zadevala se ob skale in debla, odska-kovala in padala.

„Ali ga poznaš?“

Stopili so k drugemu oknu. Bližal se je človek, visok, tenak in sključen, velik zavoj pod pazduho.

Hanca se je sključila tudi sama in je upognila glavo, kakor da bi bilo leglo breme nanjo ter jo potisnilo k tlom.

„Glej, kako beži! Tako je bežal od praga, prav do globeli!“

„Mate!“

Toda ustnice so se samo zgenile, samo zavzdihnile so prsi.

Senca je utonila v mraku, ki je polnil vso rako do roba . . .

„Resnično ga je zapodil!“

Hanca si je ogrnila ruto okoli vrata in je šla iz izbe.

III.

Hitela je po strmi spolzki bližnjici v globel. Nebo je bilo še jasno, srebrnosinje, tam doli pa je bila noč. Že so bile hiše visoko nad njo, hribi so bili zmerom višji in temnejši. Postala je in je poslušala, da bi čula njegove korake; ali bilo je tiho, tudi drevje je molčalo; le malokdaj je zaplaval veter preko globeli in še takrat se je doteknil vrhov samotnega drevja komaj njegovega plašča rob.

„Mate!“

Zaklicala je pritajeno in plašno in takoj jo je bilo sram, da je zaklicala. Kaj bi bilo, če bi videl njen strah, če bi ga slišal v njenem glasu?

Ogrnila si je ruto tesneje okoli vratu in je tekla, ker pot ni bila več strma; spotoma si je popravljala lase, ki so se ji bili razvezali.

Zdaj je bilo že čisto jasno — zapodil ga je bil preko praga. Jasno je bilo, že daleč in skoro pozabljeno. Čemu zdaj misliti?

Nekdo je tam govoril . . . Hanca je postala, toda bile so pač njene misli, ki jih je slišala. Kakor je bilo temno, je spoznala pot in se je prestrašila. To je tisti kraj; tam, samo korak dalje, je bil stopil prednjo in jo je prijel za rame.

„Pojdi z mano, Hanca!“

In ko se je domislila, ji je stisnila srce velika groza. Zaklicala je s tankim, močnim glasom, ki je presekala tišino kakor z nožem.

„Mate! Mate!“

Klicala je in je tekla, odgovarjalo je od hriba, od vseh strani in mahoma je oživila globel. Zdaj je poznala cilj, tekla je naravnost po tisti poti, koder sta hodila nekoč o mraku, roko v roki. Klicala je v teku in glas je bil že hripav; toda moral je slišati, da ga kliče in da hiti naravnost k njemu.

„Mate! Mate!“

Prošnja je bila v njenem glas.

„Ne, Mate! . . . Glej, jaz prihajam k tebi in zdaj bo vse dobro!“

Njene oči so razločile od daleč njegovo senco iz noči. Sedel je na istem mestu, kjer sta sedela takrat, ko se je uprl z roko ob njeno ramo ter jo potisnil globoko k tlom.

„Nisem mislil, da prideš!“

Govoril je malomarno, s hladnim, mirnim glasom.

Hanca se je začudila in prestrašila. Kako je mogel misliti, da bi ne prišla? Kaj je bilo mogoče, da ni videl njenih oči, ko je hodil po samotnem klancu in da ni slišal njenih vdanih besed? . . . Gledal je v tla in je hodil kakor skozi noč, nebo pa je bilo jasno. Ubogi Mate!

„Ali veš, kako se je zgodilo?“

Ni se ozrl nanjo, ona pa si je zaželela, da bi nagnil glavo, položil roko na njeno ramo in ji pogledal v obraz z velikimi očmi.

„Vem, Mate!“

„Zdaj je torej vse pri kraju!“

Imel je v roki dolgo palico, sedel je sključen in je brozgal s palico po tolmunu; zamolklo šumenje vode se je vzdigalo kakor iz velike globočine.

„Pri kraju vse! Čemu pa si prišla?“

Prvikrat se je zgodilo tedaj, da se je privila Hanca bliže k njemu in da se je doteknila njegove roke, ko ji je ni ponudil.

„Mate!“

Ozrl se je plaho nanjo in njegov glas je bil nemirnejši in neodločnejši.

„Glej, Hanca, tam doli je svetnik. Spustil sem ga bil v vodo ali utoniti neče. Dvakrat že sem vrgel kamen dol, svetnik pa se je zazibal in preobrnil in je ostal. Neče poginiti in — ali slišiš? — kakor da bi se smejal . . .“

„Zakaj si to storil, Mate?“

„Vse leži zdaj tam doli, tudi papir sem vrgel dol in vrvi, pa še te roke bi rad, ki so ga napravile in nosile . . .“

„Kaj ne boš drugega nič napravil, Mate?“

Pogledal jo je začuden.

„Čemu?“

Toda vprašanje ga je vznemirilo in takoj ga je ponovil sam in komaj zavedno.

„Kaj ne boš drugega nič napravil?“

Tako kakor da bi se vdrugič začelo življenje, z istim začetkom morda in z istim koncem kakor prejšnje; tako kakor da bi vdrugič nastopil dolgo romarsko pot, z istim bremenom in z istim žalostnim ciljem.

In šele v tistem trenutku, ko je ponovil njeno vprašanje, je začutil njeno roko na svoji rami in je ugledal čisto blizu njen obraz. Izpreletelo ga je in misli, prej leno ležeče na dnu, so se vzdignile kvišku v nerazločnem vrtincu.

„Dalje torej, Hanca? Kakor da bi nič ne bilo?“

„Nič ni bilo, Mate! Saj si rekel, kako dolga da je še pot in kako lepa. To še začetek ni bil, tebe pa je strah!“

„Pusti svojo roko na moji rami, dobro je tako! . . . Res sem slab, Hanca, tako da me je sram . . . Še pogledati si ne upam skoro več, kam drži cesta, tako se bojim prihodnosti; stojim kakor otrok na pokopališču o polnoči in ti si mi kakor mati . . . Samo da si blizu, nič ni treba, da bi govorila . . . Pojdiva, Hanca!“

V globeli je bila že hladna noč. Zvezde so se že užigale na nebu; tako drobne so bile in tako bele, da sta jih komaj razločevala; zakaj neskočno daleč je bilo nebo, komaj ga je doseglo oko, hrepeneče iz groba; niti hribi, temno strmeči proti njemu, se ga niso dotikali.

Šla sta počasi; Mate je bil truden, okorne in težke so mu bile noge. Držala sta se za roko; obe roki sta bili topli in sta se oklepali tesneje nego kdaj poprej.

Na hribu so strepetale medle, zaspane luči; z mežikujočim, neprijaznim očesom se je ozirala nanja vas v zadehlem poluspanju. Šla sta ji nasproti, oba majhna in slaba, v potrtem srcu daljno in nerazločno upanje. Luči so bile zmerom večje, smejale so se jima naproti in njih smeh je bil sovražen in zloradosten.

Oba sta gledala navzgor.

„Kako bi mogel živeti tam? Drugod živeti, ali ne živeti . . .“

„Velik je svet . . .“

Hanca je zavzdihnila, zakaj oglasilo se je bilo v srcu:

„Tudi jaz bi s teboj, Mate!“

Ali želja je bila tako velika in predrzna, da jo je izgovorila razločno komaj v mislih. Tudi pregrešna je bila: Kaj bi z njo, majhno in slabo, na svoji daljni poti? Misel je utihnila, srce pa je bilo žalostno.

„Hanca, morda bi ne bil človek tako malodušen, če bi sijalo solnce, kakor tam za gorami. Kaj bi mi bilo, da imam raztrgane čevlje in razcefrane hlače? Zasmeljal bi se ljudem in bi šel, kamor drže bele ceste! Tako pa mi je, kakor da bi bila ta pusta globel v mojem srcu. Težka je pot po hribu do vrha; kadar bi bil človek na oni strani, pa bi bilo vse dobro . . .“

„Kdaj misliš na pot?“

Prestrašil se je njenega vprašanja, kakor da bi mu bilo čisto novo.

„Na pot, Hanca?“

Neprestano je mislil na pot, njeno vprašanje pa ga je iznenadilo in prestrašilo. Pospravljeni so kovčegi, suknja je oblečena, roka je že prijela za palico, toda glej, nenadoma se je ustavila noga, odrevenela od nerazumljivega strahu. Kje so zdaj tiste lepe sanje o

velikem svetu, o lepi prihodnosti, ki čaka za gorami? Kaj si, o človek, sanjal samo zato, da si sanjal! . . . Kakor da bi bil izpregledal: Resnično, tam pred njim je pot in treba je vzdigniti nogo! In nenadoma je začutil, da je truden in da ga je strah.

„Saj si mi pravil, Mate, glej, in tudi jaz mislim, da ni več tukaj zate ne dneva, ne ure . . . Ko ni človeka, da bi te pogledal prijazno . . . Napravi se in pojdi in kadar se povrneš, se ti bodo odkrivali. Tako mislim.“

Hanca je govorila zelo resno, globok in miren je bil njen glas; tako ni govorila z njim nikoli poprej.

„Torej na pot!“

Vzdihu je bil podoben njegov odgovor, malo dušen je bil in neodločen.

„Kmalu se povrneš, Mate, s častjo in slavo; trdna je moja vera. Tam je življenje vse drugačno in tudi ljudje so drugačni. Tam bodo videli, kdo si, Mate!“

Poslušal je in se je čudil, zmerom bolj toplo mu je bilo pri srcu in sklonil se je, da bi ji videl natanko v obraz.

„Kako rad te imam nocoj! . . . Ti govoriš, kar upam od daleč, in ko govoriš, je vse jasno in resnično. Hudo je bilo potrto moje srce, zdaj pa je mirno . . . Pojdi z mano prav do doma; noč je in nikogar ni na cesti . . .“

Šla sta počasi v klanec, mimo samotnih hiš. Le tuptam je bilo okno razsvetljeno, iz krčme so se čuli glasovi. Postala sta pred nizko hišo, Mate je stopil k oknu in je pogledal skozi svetlo špranjo.

„Še ti poglej, Hanca! — Tam je oče — ali vidiš njegov obraz? Stopim v izbo in ne ozre se name; gre mimo mene, kakor mimo stola in toliko, da me ne sune v stran. Moja žlica bi ležala na mizi in ne bilo bi me k večerji; oče bi se ne ozrl in bi ne prašal: ‚Kje je Mate?‘ Želel sem si časih, da bi me udaril . . . Tam je mati, ki jo imam rad. Bere knjigo, ki je pisana po starem in z debelimi črkami. Časih je prišla in je pogledala, če spim; zdaj ne pride nikoli več. Pol leta je, mislim, kar me je poslednjikrat ogovorila prijazno . . .“

„Napravi se, Mate, in pojdi!“

„Čas je, Hanca!“

Šla sta dalje, proti cerkvi; tudi pri cerkovniku je bilo še svetlo in nekdo je govoril v izbi.

„Zdaj pa lahko noč, Hanca!“

„Še malo počakaj, ne mudi se ti . . . Glej, Mate, če misliš na pot, ne moreš tako. Nimaš obleke, ne perila. Pospravi, kar imaš, pa prinesi meni; pošijem ti ponoči, ko bodo spali. Prinesi mi jutri . . .“

„Prinesem . . . In zdaj lahko noč!“

Izpustil je njeno roko, ali ko se je okrenil in je stopil na klanec, je zaklicala pritajeno za njim.

„Mate! . . . Ne zameri, Mate . . . kako pa bi na pot, ko nimaš denarja? Samo tisto krono imaš . . . Hotela sem ti nekaj povedati, pa ti povem, kadar se posloviš . . . Glej, rada bi, da bi šel, pa mi je žalostno pri srcu . . . Pridi jutri!“

„Zbogom, Hanca!“

Narahlo sta se doteknili roki in Mate se je vrnil v noč; samo trenotek je gledala za njim in že je utonil v globeli . . .

„Prezgodaj ste prišli, nisem se še poslovil!“ jo je pozdravil učitelj; stal je sredi izbe s klobukom v roki. Oče je bil povečerjal in je sedel za mizo; ozrl se je nanjo z mrkim pogledom.

Prišla je v izbo mati, suha, starikava ženska.

„Lepo nam dela, glejte! Gre in je ni do noči!“

Učitelj se je nasmehnil.

„Večer je lep . . . Tudi jaz se izprehajam časih, takole, kadar pogasnejo okna. Nekaj posebnega čuti človek . . . kakor da bi bil zakopan kam globoko; tako daleč je nebo . . .“

Oglasilo se je v njegovih besedah nenadoma nekaj toplega in resničnega, tako da se je Hanca začudila. Pogledal ji je v obraz, ali pogled se je takoj umaknil.

„Lepo je tam v globeli ob takih večerih, posebno če je človeku pusto pri srcu; zdi se mu, kakor da je umrl, tako temno in tiho je vse . . . No, lahko noč, gospodična Hanca!“

Šel je, oče pa je stresel z glavo.

„Prej je govoril čisto pametno . . . Zelo pameten človek je ta učitelj, pa je še mlad . . . Saj mu še besede nisi rekla, Hanca, ko se je poslovil!“

Mati je napravila luč in je zagrnila okno.

„E, Hanca, slabo se vedeš! Po vasi govore, da se potepaš s tistim Matejem. Otrok še, pa se tako zavrže!“

Hanca je popila kavo za večerjo in je odšla v malo izbo, tesno in nizko, tako da je bilo komaj prostora za eno posteljo. Okno je bilo zastrto do vrha z nageljnom in rožmarinom; nad posteljo je visela stara podoba Matere božje.

Prižgala je svečo in je napravila posteljo. Preden je legla spat, je posegla pod zglavje in je štela desetice, shranjene v robcu. Računila je in ni mogla izračuniti . . . kaj bi z deseticami? Komaj za kruh bi imel, mesec dni komaj . . . te uboge majhne desetice, skrbno spravljene, še tople od zglavja . . . Zazdela se je sama sebi siromašna, vsa beraška in bilo jo je sram nevrednega daru.

Tako je bilo njeno srce potrto in neveselo in zavzdihnila je globoko, ko je zatisnila oči in so se napolile po pustih stezah trudne sanje . . . Še bolj strma je bila pot in ni ji bilo konca, vrh hriba se je dotikal neba. Hodila je navkreber s trudnimi, neokretnimi koraki; breme, na rame naloženo, je segalo daleč daleč preko glave. Pred njo je hodil Mate in ker je klonila glava tako nizko, ji je škropilo v obraz od njegovih nog . . .

Učitelj je stopil k oknu. Spodaj v krčmi so kričali pivci in razbijali po mizah. Pogledal je po klancu, po dolini — pusta noč, svetloba zvezd ni segla tako globoko. In zgodilo se je tedaj, da se je oglasilo nekaj novega v njegovem srcu, komaj še razumljivega. Nalahno je bilo ranjeno in vznemirilo se je do dna; misli, ki bi se ne bile zdramile nikoli, so se zgenile v poluspanju.

„Tudi jaz bi, kakor on . . . Popotno palico v roki in lahko brašno na rami, pa v svet . . . tja, kjer noč ni tako temna . . .“

Nato je napravil luč in je vzel iz predala šolske zvezke; sklonil se je globoko, v rumeni luči svetilke je bil njegov obraz resen in starikav. Nekdo je stopil iz krčme ter je prepeval po klancu.

IV.

Ob ranem nedeljskem jutru se je napravila Hanca k maši na faro. Daleč je bilo še solnce, ali po nebu je bila razlita tako žarka svetloba, da je lila celo v globel. Počasi se je dramila vas; prazniško oblečene ženske so stopale v klanec, kakor velike pisane rože so se svetile obleke na hribu.

Hanca je hodila hitro in je gledala v tla, pozdravljala je tiho in neprijazno, da bi se ji ne pridružile znanke.

„Kako se nosi!“

Polglasen smeh in šepetanje. Hanca se ni ozrla in tudi ni poslušala. Srce ji je bilo polno žalostnih misli, resen je bil njen obraz.

Na hribu je čakal Mate; na rami je imel culo in v roki popotno palico. Pozdravila sta se molče, samo s kratkim pogledom in sta se napotila. Že je bila vas globoko pod njima, jutranja megla se je vzdigala iz globeli, solnce jo je prodiralo in trgalo.

Mate je zavzdihnil.

„Mislil sem, da bo slovo bolj veselo; nič mi ni lahko pri srcu. Kako je tebi, Hanca?“

„Tako sem želela, da bi šel v svet, zdaj pa bi rada, da ostaneš.“

„Da bi zdajle deževalo, ne šel bi več koraka naprej. Tako malo je poguma v meni, da bi mi zastavila pot ena sama kaplja dežja.“

„Pa je še dolga pot, Mate, ne smeš biti slaboten, ne sme te biti strah. Kaj se ne spominjaš, kako si govoril časih?“

„Ne vem — tako mi je, kakor da bi se bil od takrat zelo postaral. Ali pa je zato, ker se poslavljam od tebe. Upanje neče v srce.“

„Saj se ne poslavljaš za zmerom, in ko bi se poslavljal za zmerom, ne pustila bi te strani, Mate! Vrneš se in tedaj bo veliko veselje.“

„Mislil sem prej in ko sem tako mislil, je bilo vse lepo in jasno, kakor na dlani. Vsa prihodnost je bila že ustvarjena, samo poseči bi bilo treba. Zdaj sem posegel in kje je prihodnost? Megla je pred mano in strah me je.“

„Bodi vesel, pa bo lepa tudi pot pred tabo. Ko te vidim tako žalostnega, je težko tudi meni . . .“

Vrh hriba sta počivala. Kakor dolge bele halje, po grmovju, po smrekah razobešene, so se zibali v globeli ostanki megle. Celo do vasi so že segali žarki pomladanskega jutra in svetilo se je jabolko na zvoniku.

„Kaj je to tisti kraj, ki sem ga sovražil? Lep kraj je.“

Mate je stal in je strmel navzdol, na čelu se mu je napravila globoka guba.

„Veliko sem doživel prijaznega tu doli; spominjam se šele zdaj, ko je minilo zdavnaj in se več ne povrne . . . Tam glej, je naša hiša; sveti se, kakor da je bila snoči pobeljena. Kaj ne vidiš — ali ne stoji nekdo na pragu?“

„Nikogar ni.““

„Pa se mi je zdelo, da je stala ženska na pragu, ženska z belim predpasnikom . . .“

„Ali se nisi nič poslovil?““

„Srečal sem mater v veži, pa se ni ozrla in tako sem molčal tudi jaz. Rad bi se bil poslovil od matere pogledal sem še skozi okno in sem šel dvakrat mimo; pa se ni ozrla . . . Samo od psa sem se poslovil in spremil me je do kozelca.“

Raztrgal, razpršil se je zadnji kos megle, bele cunje so švignile preko hriba in so se raztopile v solncu. V globeli se je zasvetila bela pot; vila se e iz vasi navzdol in na oni strani spet strmo v hrib.

„Ali poznaš tisto pot, Hanca? Kdo ve, če bova še kdaj hodila tod . . . o mraku, ko bodo sijale zvezde . . .“

„Še bolj vesela, Mate — kadar se povrneš . . . Tam te bom čakala in lepo bodo sijale zvezde.““

„Nič ni upanja v meni; toliko sem imel veselja, pa niti kosca več. Kakor da je prišel nekdo ponoči ter me oropal, ko sem spal . . . Ne, Hanca, bolje bi bilo, da bi se poslavljala v dežju in blatu. Morda mi je težko, ker je solnce preveč svetlo . . .“

„Poglej na ono stran, Mate!““

Vsa goreča, v pomladanskem solncu vriskajoča je ležala pred njima pisana, valovita pokrajina; polje,

travniki, holmi, zadaj v megleni daljavi gozdovi, visok, temen zid. Sredi polja in sredi vrtov fara, vsa bela in prazniška; daleč preko holmov, po vaseh in travnikih se je oziral svetli stolp sv. Lenarta. Mate je gledal in lica so mu rdela. Samo enkrat se je še ozrl proti globeli, široko je zamahnil z roko.

„Zbogom!“

Nato se je okrenil in je stopil hitro, Hanco je prijel za roko.

„Hitiva!“

„Lepo je tam doli, tudi jaz bi šla s teboj . . .“

„Ne misli, da ostaneš sama. Pridem póte in bolj veselo se bova poslavljalata tedaj.“

Hanca mu je pogledala v obraz: lica so mu bila zardela in rdečica je ostala, bila je zmerom žarnejša in ogenj se je bil užgal v očeh.

„Lahko mi je zdaj; ta pokrajina, glej, je v mojem srcu; zasmejala se mi je prijazno, kakor da bi se ti zasmejala, Hanca . . . Velik je svet in lep; ne more se mi zgoditi drugega, kakor da sem bos in lačen, tega pa sem navajen.“

„Tako bi mislil zmerom, Mate!“

„Da bi tako mislil! Vsa moja nesreča je, da sem velik omahljivec; ne zaupam si, morda zato ne, ker ne zaupam drugim . . . Eh, in potrla me je mladost, mnogo sem doživel hudega . . . Kakšna mladost je bila to, Hanca! . . . No, Bog z njo . . . drugače bo zdaj! Glej, kako lepo sije solnce, ves gozd je prepletlo, ves zrak ga je poln, kakor bela reka lije dol . . . Hanca, vse bo drugače zdaj!“

Tudi ona je zardela v lica; ruta ji je bila padla za vrat, lasje so se ji igrali na čelu in vesele so bile oči. Mate je iztegnil roke, položil jih na njene rame in jo gledal začuden.

„Kako si lepa, Hanca! Pomisli, nikoli še mi ni prišlo na pamet, da si lepa, in vendar sem te imel rad . . .“

Nasmehnila se je in vsa kri ji je zaplala v licih, pri srcu pa ji je bilo blago.

„Zdaj šele sem te ugledal, ko se poslavljam — samo zato pač, ker se poslavljam in ker mi bo težko

po tebi . . . Tudi globel je bila danes prvokrat lepa in ne bo nikoli več; samo v mojem srcu bo ostala, kakor je bila danes . . . Rad bi, Hanca, da bi šla z mano . . . tako bi bilo z mano vse, kar je bilo lepega in prijaznega v moji mladosti in tam v tihi globeli . . .

„Vrneš se . . .“

„Ali daleč je prihodnost . . .“

Klanec se je izlil v široko belo cesto, na obeh straneh so cvetli kostanji. Že se je svetil izza vrta beli farovž. Mate se je zamislil in je strnil obrvi.

„No, bilo je!“

Toda šla nista mimo farovža in tudi ne po veliki cesti mimo gosposkih hiš; krenila sta na bližnjico, naravnost preko polja, mimo skednjev in kozelcev. Pot se je pričela kmalu spet zlagoma spenjati v klanec, fara je bila za njima, le še osamljene, nizke kočice so bile raztresene po brdu in časih ju je srečala stara, sključena ženska, ki je z molkom in molitvenikom v roki hitela v cerkev. Pogledala je zlovoljno izpod obrvi, postala je še morda, gledala za njima ter stresla z glavo.

„Otroka sta še — Bog jima greh odpusti!“

Na fari je zazvonilo z velikim zvonom; poklicalo je Hanco.

„Zdaj je pač treba, da se vrneš . . .“

Pot je vodila v gozd; že je šumelo pred njima, visoko se je vzdigal temni zid.

„Pisal ti bom, Hanca . . .“

Glas mu je bil hripav, grlo se mu je bilo stisnilo.

„Zvonilo je šele drugikrat, do gozda pojdem s tabo.“

Stopala sta počasi, nenadoma so bile obema noge težke in okorne. Toda gozd jima je prihajal naproti čudovito hitro, že sta čutila v obraz njegovo hladno sapo. Iz gozda je lila senca daleč v travnike, pot se je vila v mrak. Na oni strani, vse nad poljem, nad faro, nad holmi pa je sijalo solnce. In ko sta gledala dol, v žarko pomladansko svetlobo, obadva žalostno osamljena, sta občutila v istem hipu: vse tuje, nedosežno . . .

Podala sta si roko, stala sta mirno, nista si upala pogledati drugi drugemu v obraz, dasi so hrepenele oči; da bi se srečale, bi se zasolzile v istem trenutku in srce bi upadlo.

„Pisal ti bom vsako nedeljo . . . Zbogom, Hanca!“

Roke so se izpustile, omahnile so počasi in počasi se je okrenil Mate. Stopil je, toda bil je truden in postal je po drugem koraku. Hanca je potisnila molitvenik k prsim in se je napotila; toda postala je po drugem koraku. Komaj za hip so se srečale oči in so se povesele. Zašumelo je nad njim visoko bukovje, pot se je izgubila v mrak; še senca ob ovinku, na jasi, zašuštelo je še listje pod korakom, razkrhnila se je veja — in nikogar več; tam je gozd, teman in velik, zamolklo šumeč do obzorja . . .

Hanca se je vračala v dolino. Tam pod njo, do hriba in na oni strani do bleščeče, neizmerne ravní, do neba — vse sama luč. Neskončna se ji je zdela pokrajina, ne premeril bi je človek, če bi hodil noč in dan. Tuja in sovražna ji je bila v svoji lepoti in neizmernosti.

Tretjikrat je zazvonilo na fari in Hanca je hitela. Pot je bila zdaj dolga in pusta; da bi ne hodila mimo samotnih kozelcev in skednjev, je zavila na veliko cesto. Ali tam so jo srečavali in preHITEVALI neznani ljudje, časih se je ozrlo nanjo neprijazno oko. Stopil je iz hiše gosposki človek, postal je na pragu, gledal je za njo in se je smehljaj. Prišli so ji nasproti fantje in so šli mimo.

„Ta je iz Globeli!“

Čutila je, da so se ozrli za njo in pospešila je korake. Tam je bila cerkev, velika in ponosna; visoke kamenite stopnice so vodile do obokanega vhoda; vrata so bila odprta na stežaj; cerkovnik je prižigal sveče pred velikim oltarjem. Pod stopnicami so stali fantje v gručah; Hanca je poveseila glavo in je hitela mimo. Tudi iz gruče je zaklical nekdo:

„Ta je iz Globeli!“

„Na čelu mi je zapisano!“ si je mislila Hanca in obšel jo je čuden, čisto nov in nerazumljiv čut: komaj zavedna, uporna ljubezen do samotne, temne globeli,

do polrazpale cerkve podružnice, do tistih ljudi, mrkih in neprijaznih, ki žive tam za hribom, v globoki odprti raki in ki sovražijo to svetlobo, razlito čez belo faro, čez pisano cvetočo pokrajino.

Molila je z ustnicami, srce, težko in žalostno, pa ni molilo. Daleč so bile misli, na tisti poti, ki vodi iz svetle doline v senco in mrak. Zamolklo šumi gozd, toda njegova pesem prihaja iz velike daljave, že pojemajoča, nerazumljiva; drevje stoji mirno, ne gane se list. Mlad popotnik roma skozi gozd, culo na rami, popotno palico v roki. Na desno in na levo se vije pot — kdaj ji bo konec? Hodi popotnik in malodušnost je segla v njegovo srce. Truden je že, noge so vse razbolele, in komaj se je bil napotil. Tako je še daleč — kdo ve, če dospe kdaj, kdo ve, kje je cilj? Naslonil se je na bukvo, omahnile so roke ob život, globoko se je sklonila glava . . . Kaj ne bi rajši nazaj, tja v tiho, samotno globel, kjer ni širokih cest, ne neizmernih ravnin, ne prostranih gozdov? Mirno bi spal tam; kamor seže pogled, seže roka; nikjer nedosežnih ciljev, v megli trepetajočih, v meglo vabečih . . . Že se je okrenil popotnik, že je stopil korak; toda zdrznil se je in se je zdramil. „O Bog — in šele nastopil sem to pot!“ Šel je dalje skozi gozd, sključen, z dolgimi, trudnimi koraki in tudi misli njegove so bile trudne in nevesele.

„Vrni se, popotnik!“

Hanco je zbolelo srce.

„Zakaj sem ga pustila na pot? Samo za roko bi ga bila prijela, pogledala mu samo v oči, pa bi se bil vrnil. Ali pognala sem ga v svet, plahega in čisto samega, zato ker ga nisem ljubila . . .“

Globoko na molitvenik je klonila glava in oči so se orosile . . .

Ostala je v cerkvi, dokler ni pogasil cerkovnik sveč pred oltarjem. Cerkev je bila prazna, le pred velikim razpelom poleg stranskega oltarja so klečale ženske. Hanca se je napravila, neutolažena, vsa plaha, osamljena. Zunaj jo je pozdravilo solnce, plameneče sredi neba; vsa fara se je lesketala v beli svetlobi;

toliko je bilo luči, da je napolnila vso dolino do vrha ter se razlivala kakor silno šumeča reka v ravan.

Hanco je bolela ta svetloba, hitela je, da bi ji ubežala. Vsi drugi, ki so se vračali v globel, so bili že visoko na hribu, skoro že na vrhu; zableščala se je časih rdeča ruta, pisano krilo je vzplamtelo v solncu. Dospeli so do vrha, zazibale so se sence in so utonile. Nebo, tako žareče, je bilo prav tam medleje in hladneje, kakor da bi segale težke večne sence iz globeli prav do neba. Tiste sence, tako temne, nevesele, in tako prijazne . . .

„Zakaj si šel, Mate? Kaj bi se ne vrnil rajši, da bi šla zdaj v hrib, tako počasi, roko v roki, ljubezen v srcu? Ti me nisi imel rad, Mate! Kaj nisi videl, da sem ti prigovarjala: ‚Ostani!‘ ko so govorile moje ustnice: ‚Pojdi!‘ — Samo v oči bi mi bil pogledal, pa bi se nasmehnil in bi se vrnil . . . Tako lepo je tam doli, Mate!“

Dospela je na vrh in hlad iz globeli ji je po-božal lica. Tam ni bilo solnca; bleda svetloba je dre-mala na hišah, na sivem zvoniku; a vsa globel je spala v mraku, razprostiralo se je v tihi senci veliko samotno pokopališče. Tam zadaj, iz doline, iz ravni, je pela in zvonila svetloba sama; iz globeli ni bilo glasu.

„Tako mirno je tukaj, Mate! Tako sladko bi počival, ko si že ves truden in slab! Ali poznaš tisto pot tam doli? Vse drugače se hodi tam, mirno je srce, brez poželenja in brez strahu. Samo lepe sanje, svetle nedosežne — oči bi gledale proti nebu in srce bi sanjalo. Kakor metulji bi bile tiste lepe svetle sanje, kakor pisani metulji visoko v zraku. Ozrl bi se gor in bi se nasmehnil: ‚Ali ti polovim te metulje, Hanca?‘ Z roko pa bi ne zganil, obadva bi se smejala in sladko bi nama bilo pri srcu . . . Zakaj si šel, Mate?“

Poklicala bi ga nazaj, še bi ga morda dosegel njen glas.

„Mate! — Kdo bo zdaj skrbel zate, kdo te bo tolažil, kadar ti bo hudo. Ozrl se boš in boš iskal z objokanimi očmi, pa ne bo nikogar, da bi ti položil roko na ramo! Tako daleč si se napotil, med tuje

ljudi, ki ti ne poznajo ne imena, ne srca. Prišel boš mednje, kakor berač na gosposko gostbo; še pogledali te ne bodo in duri bodo zaloputnili za teboj. Ne kruha ne boš imel in ne postelje. Hodil boš truden, nočilo se bo in poti ne konca . . . Zakaj si šel, Mate?”

Vzdignilo se ji je v srcu, stisnilo jo je za grlo z močno roko. Sedla je ob poti in je skrila v predpasnik obraz.

Zašumelo je iz daljne daljave, od gozda.

„Kaj si to ti, Hanca?”

Očitajoč je bil glas in proseč.

„Kaj se ne spominjaš, Hanca, kako sem se bil oprl ob tvojo krepko roko? Bodi usmiljena, daj mi moči!”

Vstala je in se je zravnala; zastrla je z dlanjo oči in je pogledala proti vzhodu, na ono stran, odkoder je sijalo solnce.

„Zbogom, Mate! . . .“

Hitela je navzdol proti globeli. Časih se je ozrl kdo na njen razžarjeni obraz, na objokane oči. Pred krčmo je stal učitelj in je pozdravil; pogledala je in je odzdravila, toda ni ga spoznala; motne in zamišljene oči so gledale za njo.

Mati je stala na pragu.

„Pozno si prišla! Kod si hodila? Oj, dekle!”

Materin glas je bil zaspan in zdihujoč; zdihovala je tudi, kadar je govorila o vremenu. Oči so gledale napeto in skrbno; vsakdanja skrb, tiha in komaj zavedna, porojena ob tistem dnevu, ko so izpregledale oči, je bila zarezana v obraz.

Oče je sedel v izbi za mizo in je bral; ko je vstopila Hanca, je snel naočnike in jo je pozdravil s smehljajočim pogledom.

„Torej je šel? Za zmerom? Tako je prav, Bog z njim! Cula ni bila velika, toliko večja je bila palica. — Pojdi zvonit, poldan je!”

Hanca si je odvezala ruto in je spravila molitvenik; nato je šla v cerkev.

V zakristiji je bilo hladno, le malo blede luči je sijalo skozi omreženo okence. Zazibala se je vrv in

preko globeli je zastokal ubit, žalosten glas, kakor da bi zvonilo umirajočemu.

„Ali slišiš, Mate?“

Preko hriba, daleč na ono stran, je morda segel glas, poslednji žalostni pozdrav iz njenega srca. Postal je morda sredi gozda in poslušal: oglasila se je iz daljne daljave otožna pesem, zaklicalo je stokajoče.

„Zbogom Hanca!“

Samo nalahko se je še zibala vrv, utihnila je pesem, strepetal je nad globeljo poslednji zvok in utonil za hribom.

Stala je Hanca in mislila nevesele misli, oči so go strmele v mračno cerkev. In tedaj se je prikazalo čudo očem, zastrtim od solza. Na visoki, sivi steni se je vzdigal od tal pa do stropa temen križ; umikal se je motnemu pogledu in se je širil neizmerno; stal je na hribu in se je dotikal neba, njegova silna senca pa je legla preko vse globeli . . .

Drugo poglavje.

I.

„Da se torej vrne? Da bo kaj iz njega?“

Oče se je zamislil in je gledal skozi okno z neprijaznimi očmi.

„Nič ne bo iz njega, le verjemi, Hanca! Ne maram takihle piščancev; komaj srfota s perotmi, pa mu je premajhen rodni gnoj . . . Pogledal je malo na ono stran hriba in že ne ve od ošabnosti, kako bi se pretegnil . . . No, Hanca, kaj misliš, da te bo pogledal? Še poznal te ne bo več!“

Vsa se je prestrašila, zakaj nikoli ji ni bilo prišlo na misel, da bi govoril kdaj drugače z njo, kakor ob tistem lepem času, ko sta se izprehajala o mraku, oba tako žalostna in tako polna velikega upanja. In dvom jo je zbolel v srcu, pomešal se je neprijazno v to veselo, prazniško pričakovanje.

„Taki so vsi tisti, ki hočejo Bog vedi kam in Bog vedi kaj! Ne zaupam nikomur; če se jim želi iz

globeli, naj gredo po svojih potih in naj se ne vračajo več. Nihče jih ne potrebuje in ne mara; zunaj naj prodajajo svojo učenost! . . .“

Sovraštvo je pogledalo iz njegovih oči; ustnice so se stisnile in čelo se je nabralo v gube. Hanci pa je bilo, kakor da je govorila vsa globel iz njegovih ust. Isto tiho, veliko sovraštvo je bilo, pomešano z zavistjo in z grenkim, globoko glodajočim čutom starosti in onemoglosti. Isti čut je bil, ki jo je izpreletel nekoč na fari, pod velikim, veselim solncem, ki je sijalo tam in ki se nikoli ni ozrlo v globel.

„Ne bo se ozrl nate! Šel je in ni več naš!“

„Tako se ne more zgoditi!“ je odgovorila Hanca mirno v svojem srcu. Kje je senca, ki bi mogla zagrniti vse do kraja to veliko sladko pričakovanje?

„Zdaj se je pokazalo tudi na učitelju! In jaz vem, Hanca, zakaj se je pokazalo! . . . Pameten fant je bil prej, govoril je z ljudmi, kakor se spodobi. Zdaj samo še pije! Da bi vsaj tukaj pil — pa hodi na faro, kakor da bi v globeli ne imeli vina! Bog mu ga blagoslovi, privoščim mu ga . . . ampak treba bi bilo, Hanca!“

Pogledala je skozi okno in si je ogrinjala ruto.

„Ali mu pojdeš naproti?“

„Pojdem!“

„Ne hodi! Ne bo se ozrl nate, Hanca! Gosposki bo, zasmejal se bo in bo šel mimo!“

„Sam ne verjame!“ si je mislila Hanca. „Toda sovraži ga, ker ga imam rada! Vsi ga sovražijo, kakor da bi jih bila ranila moja ljubezen in njegova sreča!“

Na pragu je stala mati in je gledala v klanec. Tam je prihajala Kovačevka z jerbasom na glavi; vračala se je s polja.

„Vaš fant se torej vrne, Kovačevka?“

Ženska se je ozrla z zlovoljnim obrazom in je zavzdihnila.

„E no, vrne se . . . pa ne bo nikoli nič iz tega fanta; izgubil se je!“

Njen obraz je bil v senci pod jerbasom še bolj teman, star in suh in oči so gledale trudno kakor izpod težkega bremena.

„Na starejšem sinu me je Bog blagoslovil, na mlajšem pa me je kaznoval, je že vedel zakaj . . . Preveč sem ga imela rada . . .“

Hanca je izpreletelo, ko je videla iz veže to veliko, suho žensko in njene topo vdane oči in ko je slišala njene besede, tako težke in mirne, kakor molitev za umirajočega.

„Sami ste ga obsodili, zato ker je preslabotna vaša ljubezen!“

Ženska se je napotila v globel, mati je zavzdihnila in se je vrnila v vežo.

„No, Hanca, zakaj si se tako napravila nocoj?“

„Naproti mu pojdem!““

„O, ti otrok! Kaj pa bi s tabo, kaj naj ti rečem? Še z jermenom bi ti človek ne dopovedal! Kdo te je uročil?“

Hanca je stopila na prag.

„Saj si slišala! Nikoli ne bo nič iz njega, izgubil se je!“

„Mati!““

Hanca je zaklicala, njen glas je bil globok in se je tresel.

„No, Bog te varuj! . . . Ampak sreča je šla mimo, pa je nisi videla . . .“

Mati je stopila v izbo, Hanca se je napotila v klanec . . .

Tako je napočil tisti dan, se je nagnil tisti večer, ki je hrepenelo srce po njem. V poslednji uri pa se je pričakovanje nenadoma utrudilo, srce se je stisnilo v čudnem sladkem strahu in smehljajoče oči so se orosile . . . Zgoden je bil še večer, še je sijalo solnce za gorami in počasi in leno so se plazile sence v hrib. Hanca je hitela, ali tudi njeni koraki so bili čudno majhni in pot se je vlekla kakor do vrh neba.

„Da bi že ugasnilo to solnce, da bi se že nagnil prijazni večer!“

To je bila tista pot. Vsak kamen je še ležal kakor prej, zdelo se ji je skoro, da se še poznajo njene in njegove stopinje, globoko vtisnjene od bremena, ki je tiščalo takrat na ramah. Zdaj pa so rame svobodne, ni več bremena. Ah, ni več bremena! . . . Toda rame se

niso mogle odpočiti, stisnjene so bile, mukoma vzdignjene in srce je bilo tesno, ni se moglo vdati sladkemu pričakovanju, dramilo se je in je strepetalo.

„Zdaj pride . . . s častjo in slavo!“

Samo nalahko so se zgenile ustnice, samo nalahko se je nasmehljalo srce, ni moglo zavriskati. In počasi so hodile misli; rade bi mu hitele naproti v veselem, urnem teku, toda majhni so bili njih koraki in kakor sence so se plazile v hrib.

„Kod hodiš zdaj, dragi? Zakaj hodiš tako počasi, ko bi te že rade videle moje uboge oči? Morda si že tam, v dolini, kjer sije solnce. Brž se napravi v hrib, ne poslavlaj se dolgo od tega neprijaznega solnca! . . . Samo še hrib je med nama, in ti hodiš počasi, ne mudi se ti nikamor, moji koraki so pa tako majhni; saj ti sežem komaj do rame!“

In ko je zahrepenelo po njem, ga je videlo njeno srce bolj natanko, utrinjalo je hitreje in svobodneje.

Prišel bo vesel in glasen, gosposki oblečen, v dolgi svetli suknji, širok klobuk na glavi. Malo zagorel bo njegov obraz od dolgega pota, od žarečega solnca, ki je na oni strani; bolj svetle in bolj svobodne bodo njegove oči, bolj ponosen bo njegov korak, veselo bo vihrala pod vratom dolga pisana pentlja, Tako se bo prikazal na hribu, od daleč bo zamahnila njegova roka v pozdrav . . .

Samo še ta ovinek, še ta strmi klanec.

„Neprijazen si, Mate! Kaj odlašáš tako dolgo, kje se mudiš? Saj že ni več solnca za hribom, že se je nagnil ta lepi večer! Kaj čakaš? Ali nisi nič mislil name? Jaz bi rada, da si mislil name vso pot, tako kakor sem mislila nate jaz, odkar si se napotil; ves dolgi dan, ko sem se zdramila, do žalostne noči. Celo sanjalo se mi je o tebi, Mate, da si prišel in me nisi pogledal prijazno; le postrani si se ozrl name in si šel dalje . . .“

Dospela je na hrib prav ob istem času, kakor so dosegle sence strmi rob. V somraku je ležala globel, tiha že in dremotna pod svetlim večernim nebom. Na oni strani pa je bila še luč, prav nad goro, nad gozdom je stalo solnce.

Hanca je obsenčila oči z dlanjo in je gledala v dolino.

Tudi tam doli je bilo že tiho. Svetloba je bila mirna, srebrna, kakor živo vzplamtela mesečina. Svetle poti so se križale po dolini, so se vile v hrib, toda vse poti so bile prazne, mrtve, nikjer se ni prikazala senca samotnega popotnika. In Hanca je začutila v srcu veliko osamelost in malodušnost; stala je nena doma majhna in sama sredi neizkončne tujine in nikogar ni bilo, da bi ga prašala za pot.

Priti bi moral od one strani, od hriba dol, kjer se izlije pot iz gozda ter se vije v belih ovinkih preko travnikov in polja proti fari. Ali tam je bilo vse mirno; vetra ni bilo in molčal je gozd, tonil je v mrak . . . Morda je bil že zdavnaj premeril tisto belo pot in se mudi na fari. Ne gledajo ga več postrani, pozdravljajo ga prijazno in postal je pač tu, postal je tam, stopil je morda v gostilnico, v farovž in je pozabil nanjo za trenotek . . . samo za kratek trenotek . . . Spomni se nanjo in se nasmehne ter vstane. „Mudi se mi domov . . . glejte, že se je zmračilo!“ Tako hiti mimo cerkve, mimo belih hiš z velikimi koraki, ne vidi več nikogar in ne pozdravi nikogar, smehlja se in misli nanjo . . . Zdaj bi se pač že lahko prikazal tam, ob oglu poslednje hiše, ob lepo ograjenem vrtu . . .

Hanca je gledala napeto in že se ji je skoro zdelo, da se je zgenila senca ob vrtu. Toda zableščalo, zazibalo se ji je bilo morda pred očmi, senca je izginila, popotnika ni bilo. Sedla je v travo kraj poti, stisnila je glavo med dlani in je gledala v dolino.

Prezgodaj je še, saj še ni večer . . . Saj še ni zašlo solnce, čez vse nebo so še razliti njegovi žarki, nad globeljo celó še trepeče beli vzduh . . . Živo je še na polju; nikomur še ni prišlo na misel, da bi pogledal proti nebu in poslušal, če se ni oglasilo angeljsko čiščenje iz daljave, od samotne podružnice, če se ni že zazibal škripaje veliki zvon na fari. To je še svetel dan in daleč je še do večera . . .

Srce pa ni maralo tolažbe, užaljeno je bilo in se je stiskalo od bojazni

„Saj me nimaš rad, Mate! Če bi me imel rad, kakor si rekel, kako bi mogel odlašati? Ali veš, kaj sem mislila, ko sem se napravila na pot, tebi naproti? Da je že pozno, da čakaš že zdavnaj na hribu ter se oziraš po globeli z nestrpnimi očmi. Saj ni bil še večer in visoko je bilo še solnce, ali zakaj bi čakal do večera, če me imaš rad? Tako dolgo si odlašal, dve tako dolgi leti . . . zakaj bi ne hitel ta poslednji dan? Kaj bi ne bilo lepo, da bi skrajšal to poslednjo uro vsaj za polovico . . . da bi vsaj za minuto skrajšal ta počasni večer?“

Bledela je svetloba na nebu, temneli so gozdi in njih široke sence so segale daleč v dolino, že skoro do fare. Tu, tam se je prikazal človek na stezi v polju, na klancu nad farno, na veliki cesti. Nekdo je zapel na polju, šel je počasi po razoru in je zavil proti vasi. Iz velike daljave je zastokalo tanko, nekje za hribi je zázvonilo angeljsko češčenje.

Hanca je čakala.

Po cesti iz fare je romal človek, v dolgi črni suknji, s palico v roki; majhen je bil in upognjen, ni bil Mate. Postal je, pogledal je natanko navzgor in je pozdravil, nato je pospešil korake.

„Kaj stojite, Hanca? Koga čakate?“ je zaklical od daleč.

Hanca ga je spoznala in je videla, da se mu opletajo noge in da mu je obraz zabuhel. Stopila je v stran, da bi šel mimo.

„Nič se me ne bojte, Hanca! Pohleven človek sem in bojazljiv, celo muhe se bojim . . . Ampak jaz mislim, Hanca, da čakate zaman. Glejte, kje je že solnce, in pisal je, da pride zvečer, kadar dosežejo sence rob globeli! Sence pa so že na oni gori, kmalu bodo že na nebu . . .“

Pogledala mu je v oči; zalite so bile in pogled je bil nestalen.

„Če mislite čakati do noči, pa sediva tja v travo; kadar ga ugledava od daleč, se poslovim . . . Ne, sedite sami, jaz bom stal takole dva koraka pred vami . . . Ne mislite namreč, da nameravam kaj slabega; saj ni nikogar blizu in tudi če bi kričali, bi Vas nihče

ne slišal. Lahko bi Vas poljubil . . . o Hanca . . . naravnost na ustnice! . . .“

Zazibal se je z životom, Hanca se je umeknila.

„Tako sumnjivo mi gledate v obraz — ali mi poznate na očeh, kako je z mano? Ni drugače, Hanca! Povejte mi po pravici: kaj bi človek tam doli? Ali bi mu bilo mogoče živeti treznemu? Po pravici: da ali ne?“

Stopil je bliže in je iztegnil roko.

„Ne!“ je odgoyorila Hanca komaj zavedno.

„No, glejte! Človek pije in takoj je vse dobro; zasveti se mu od nekod življenje, ki ga nikoli ni bilo in ga nikoli ne bo. Človek pije in tako že naprej živi življenje, ki bi ga lahko živel, če bi . . . če bi bilo pač vse drugače, če bi globel, recimo, ne bila globel . . . Zazdi se mi celo časih, da bi me Vi lahko imeli radi; kadar pa sem posebno pijan, si domišljam, da me imate resnično radi, in tako se kdaj lahko zgodi, da se opolnoči opotečem preko Vašega praga ter Vas zasnumim . . . Kaj bi pač dejali, Hanca?“

Zasmejal se je naglas, toda smeh je bil prisiljen in obraz se je nenadoma zresnil.

„Glejte, Hanca, nebo je že sinje, komaj se še malo sveti nad goro. Na oni strani se bodo kmalu prikazale zvezde, morda bi jih že ugledal, če bi moje oči ne bile tako motne. Rad jih gledam ponoči z motnimi očmi . . . vise na vrvicah, vrvice se spuščajo vedno niže in lepe bele zvezde mi bingljajo prav pred nosom . . . Ničesar ne boste dočakali, Hanca!“

Stala je pred njim, obrvi stisnjene, ustnice napete, in je strmela v dolino. Tudi on je zatisnil napol oči, sklonil se je in gledal.

„Saj že komaj razločujem drevje, kako bi razločil človeka pod gozdom! . . . Stojte, pogledjte, ali se ni zgenilo tam, globoko v dolini, na veliki cesti?“

„Kje?“

Stopila je poleg njega, on je iztegnil roko.

„Kakor da bi se odtrgal voz od hriba . . . Zdaj je zavil za holm, prikaže se kmalu. Vidi se od tukaj, kakor da bi vozil počasi, pa vozi zelo urno . . . Moja

ušesa so boljša nego moje oči; zdi se mi, da slišim drdranje . . .“

Črn voz se je prikazal na cesti, vil se je zmerom globlje v dolino, skrtil se je za hrib.

„To ni bil on, tam ni njegova pot!“

Zaklicala je in ves prestrašen je bil njen glas, oči so se omeglile.

„Zakaj bi se ne vozil, če je bila prilika? Tudi jaz bi se vozil . . . Dolga pot je, šest ur hodá, pa je bil vesel, če se je kam obesil. Stavim, da zavije voz v globel . . . Poglejva na ono stran, stopiva tja! Ne bo dolgo, pa se prikaže tam iz teme, samo da bi ga razločil!“

Stopila sta na drugo stran. Iz globeli se je dvigál hlad, mirna noč je bila že tam doli in komaj sta razločevala cesto.

„Čemu čakate? Jaz mislim, da boste pač čakali, kakor čakam jaz, kadar sem trezen . . . na tisto življenje, ki ga nikoli ne bo . . . Nikoli, Hanca, to ni prijetno! . . . Pa sem bil že tako lepo zadremal, čisto dostojen človek sem že bil, kakor da sem bil rojen v globeli . . . Pa se mi zdrami nenadoma; malo preveč sem Vas bil pogledal, Hanca, pa je bilo vse pri kraju . . . Zdaj sem kakor večča, tja v en dan . . . ne vem, ne kam, ne kod . . . Lepo je, Hanca, da Vam pripovedujem te stvari nocoj, ko me ne poslušate; sram bi me bilo, če bi razumeli, in jutri bi se Vam ognil . . . Poglejte, Hanca, ali se ni tam zgenilo?“

Pogledala je napeto in je strepetala.

„Ne, to ni on!“

Globoko v kotu, čisto v temi, se je prikazal voz, izluščil se je iz noči in je vozil urno po beli poti, ki se je vila skozi globel.

„Ali mislite še čakati?“

„Še!“ je odgovorila Hanca uporno in v glasu so bile solze.

Stal je pred njo s povešeno glavo.

„No, Bog z Vami!“

Stopil je na pot, ali kmalu se je okrenil in je postal.

„Če je obljubil, da pride, naj bi bil prišel, lump!“
Odhitel je v globel z velikimi koraki in se ni več ozrl.

Hanci je bilo mrzlo in težko v prsih, tudi glava ji je bila težka. Ko se je poslovil učitelj, se je zavedla velike, neprijazne noči, neizkončne samote, ki je molčala vsenaokoli, do neba. Vsa luč je bila ugasnila in ni še bilo zvezd, komaj, da je trepetala nizko nad obzorjem plaha bela lučka. Globel je spala, samo časih je pomežiknilo rdeče okno, polzaprto, zaspano oko.

„Ne pride!“ je izpregovorila Hanca naglas.

Napravila se je na pot, sključena v pasu, glavo povešeno kakor starica, ki se je bila napotila k maši ob palici.

„Obljubil je, da pride, in ni prišel!“

Dolgega čakanja, veselega svidenja sladkost — vse izgubljeno za zmerom.

„Kaj si napravil, Mate, ti moj dragi, neprijazni?“

Resnično se je bil morda pripeljal, na lahkem vozu, v veseli družbi. Oziral se je spotoma na hrib in se je smejal; videl jo je morda celo, ko je stala na hribu, roko nad očmi; njena bela ruta na prsih je sijala iz teme in morda je zamahnil roko v pozdrav.

Toda počasi je stopala in trudno, ni se ji več mudilo.

„Zakaj nisi prišel . . . tako kakor je želelo moje srce . . . kakor sem te videla tolikokrat, ko nisem zaspa od žalosti . . . In da bi se pripeljal s četverimi konji, v zlati kočiji — tako bi mi bilo, kakor da nisi prišel! . . .“

Dospela je v vas in ko je šla mimo hiš, se ji je zdelo, da gledajo nanjo skozi okna in se smejejo natihoma. Slišala je celo polglasno hihitanje in pospešila je korake, da bi ušla neprijaznim, zloželjnim pogledom.

Odprla je duri na stežaj, oče se je okrenil in ko ji je pogledal v obraz, so se mu razširila lica, oči so se mu napol zatisnile in telo se je stresalo od tihega smeha.

Hanca je šla s sklonjeno glavo preko sobe in se je skrila v svojo izbo. Stisnila je glavo med dlani in se je naslonila na zglavje, solz pa ni bilo v oči . . .

III.

Narahlo je potrkalo na okno.

„Hanca! Kaj že spiš?“

„„Ali si ti, Mate!““

„Saj te ne vidim, Hanca! Odmakni rože, ali pridi ven!“

Upihnila je bila že svečo; s hlastnimi rokami je iskala v temi jopo in ruto. Ko je odprla duri in šla s tihimi koraki preko sobe, se je okrenila mati na postelji, vzdignila je glavo.

„Kam, Hanca?“

Hanca je stala na pragu in si ni upala odgovoriti. Mati je zavzdihnila v poluspanju, glavo je legla na zglavje. V tistem hipu so preletele njene sanje dolgo vrsto let in zdelo se ji je, da je potrkal na okence mladi cerkovnik . . .

Izza hiše, ob plotu, se je vzdignila senca. Hanca se je bližala počasi, s plašnimi koraki; nič ni bilo več veselja v nemirnem srcu.

„Tam je svetleje, Hanca, stopiva tja, da te vidim!“

Prijel jo je za roko in šla sta za hišami, po samotni stezi. Belo zvezdnato nebo je sijalo na polje.

„Dolgo te ni bilo, Mate!“

„„In še zdaj mi nisi pogledala v obraz!““

Postal je pred njo, položil ji je roke na rame in se je sklonil.

„Nič se nisi izpremenila; tako si majhna in drobna!“

„Kaj je tudi njemu tako pri srcu?“ si je mislila Hanca. „Da govori, kakor bi ga bilo strah! . . .“

„Tukaj ne moreva govoriti, Hanca, še pozdraviti te ne morem, kakor bi te rad. Kreniva dol, na tisto pot!“

Zavila sta v globel; temneje so bile sence in nebo se je dvigalo v neizkončnost. Stopala sta vštric in Hanca se je ozrla po strani nanj. Večji se ji je zdel, bolj močan in moški; imel je dolgo suktno do kolen, na glavi širok klobuk. Spomnila se je Hanca, da sta že hodila nekoč prav po tej strmi stezi v globel, ali takrat sta hodila bolj počasi in roko v roki. Zdaj se je bala, da bi se ponevedoma ne doteknila njegove roke. Molčala sta, dokler nista prišla na široko pot,

ki se je vila od hriba do hriba. Tam so jima prišli naproti lepi spomini, stopala sta bolj počasi in roka se je že bližala roki.

„Zdaj pa me pozdravi, Hanca, kakor se spodobi . . . Pozdravljen!“

Stisnil ji je obedve roki, v njegovem glasu in pogledu se je zgenilo prešerno veselje.

„Pozdravljen, Mate!“

Njen glas pa je bil tih in ni se mu še upala pogledati v obraz.

„Zakaj nič ne izprašuješ? Veliko bi ti lahko pripovedoval . . . Kaj je zdaj med tabo in mano?“

Začutil je nenadoma tudi sam kakor očitanje, kakor kesanje.

„Ali si me čakala na hribu?“

„Čakala sem te in nisi prišel.“

Izpustil je njene roke in se je zasmel.

„Ah, to! Zato si huda name, Hanca? Ti si res tako majhna in tako otroška! Voz je bil tam, lep in uren . . . čemu bi ne sédel, ko je bila prilika? Tudi ti bi bila sedla . . . Mislil sem, da prideš v globel, pa te ni bilo in jaz nisem bil hud!“

„Saj ti nisem zamerila, Mate, in nič nisem bila huda . . . samo da si prišel, pa je vse dobro!“

„Zakaj nisi vesela? Prej so bile drugačne tvoje ustnice; nocoj se še nisi nasmehnila!“

Bilo ji je, da bi zaihtela; skelelo jo je v očeh in ustnice so se ji tresle.

„Izpremenil si se, Mate . . . nimaš me več rad . . .“

„Hanca, idiva dalje . . . tja, kjer sva sedela nekoč . . . Žalostna si, Bog vedi zakaj in ne vem, kako bi te tolažil . . . Idi z mano, Hanca, ti mala, nespametna!“

Šla je z njim, kakor jo je vodil za roko; njeni koraki so bili majhni in zaostajala je.

„Kdo moti ta večer? Nikogar ni drugače tukaj!“

Prišla jima je naproti ženska z motiko na rami, pogledala jima je natanko v obraz, postala je in je gledala za njima.

Mate je izpustil njeno roko in je stopil hitreje.

„Zakaj si izpustil mojo roko, Mate?“

Zdrznil se je.

„Bog vedi, kaj mi je prišlo zdaj na misel . . . Čemu je gledala tista ženska tako debelo; kaj še ni videla človeka?“

Hanca pa je začutila v srcu:

„Glej, sram ga je!“

Bolesten čut je bil, ni ga še čisto razumela, ali bilo ji je, kakor da se je bil Mate oddaljil od nje in da ga vidi le še od daleč, tako velikega, da mu sega komaj do kolena.

„Hitreje stopiva, Hanca, drugače nama bo težko obema . . . Tam na tistem kraju, tam so še tisti večeri . . . Mislil sem, Hanca, da se snideva drugače . . .“

Smeh je bil izginil z njegovih ustnic, resno in nezadovoljno so gledale njegove oči.

„Sedi tusem . . . prav poleg mene!“

Navadila sta se noči, nebo je bilo svetleje, drevje je stopilo iz teme.

„Kako je zdaj vse drugače, nego je bilo nekoč! Spominjaj se, Hanca, kako sva sedela tedaj prav na tem mestu! Jaz sem bil vrgel v vodo vse svoje mlado, neumno upanje, ti pa si me tolažila . . . O, Hanca, otroka sva bila tedaj!“

Zasmejal se je, Hanci pa ni bil pogodi njegov smeh.

„Lepo je bilo!“

In kakor kljubovanje je bilo v njenem glasu.

„Lepo je bilo: jaz sem bil razcapan in ubog, tako ubog, da si me tolažila ti, Hanca, ki si tako majhna in slabotna . . . Kaj nisi nič vesela, da se je izpremenilo, da sem se vrnil tako, kakor sem ti bil obljubil, da se vrnem? Zakaj me ne prašaš, kako se mi je godilo zunaj . . . Kam, Hanca?“

Vstala je; jasno se je svetil iz teme njen beli obraz.

„Saj je konec, Mate! . . . Glej, kaj bi zdaj z menoj, čemu bi ti zdaj, ko si srečen . . . Drugod so zdaj tvoje misli, predaleč so od mene . . .“

Prestrašil se je; izpregovorila je bila besede, ki so bile v njegovem srcu kakor neprijetna slutnja.

Vstala je bila, posloviti se ni mogla in ko je posegel po njenih rokah, mu jih je dala radovoljno.

„Sedi in bodi prijazna . . . izprašuj in poslušaj! Niso lepe take misli, Hanca, in če bi bile v meni, bi jih iztrgal siloma . . . Ti sama si na svetu, ki te ljubim od srca in veliko sem mislil nate . . .“

Položil ji je roko okoli vratu in jo je privil bliže k sebi.

„Ne zameri, Mate . . . leglo mi je na srce, ne vem zakaj. Nikoli nisem bila prej žalostna zaradi tebe . . . Ko si prišel, se mi je zdelo, da nisi ti, Mate, kakor sem te imela rada in spoznala sem te komaj po glasu . . . Spoznala bi te bila pač, ko bi mi bil prišel po hribu naproti . . . tako pa si se peljal v tistem neprijaznem vozu . . . Tako mi je bilo, kakor da me nimaš več rad . . .“

Govorila je počasi in mirno, plaho so se vzdignile oči in prvikrat mu je pogledala v obraz. Srečala je gorak, vesel pogled in umeknila se je narahlo njegovemu objemu. To ni bil več tisti obraz; tuje življenje, glasno in prešerno, se je bilo zarisalo vanj.

„Tako mi je bilo, kakor da se me sramuješ . . .“

Zardel je, tudi sam je umeknil roko in ji ni pogledal v lice.

„To niso lepe misli, Hanca, boj se jih . . . tudi jaz se jih bojim . . . Toliko je lepših misli v srcu, pa bi se ukvarjal človek samo s tistimi, ki so najbolj skrite in najbolj grenke . . . Resnično, Hanca — še bolj bi te imel rad, da bi nosila bel klobuk z rdečimi rožami, belo bluzo, svetle majhne čeveljčke in da bi se izprehajal s tabo po solčnih mestnih ulicah, v veseli gneči med veselimi ljudmi . . . Ali časa je še veliko, daleč je še prihodnost in dokler je ne doseževa, si moja kakor si, s temi drobnimi, bosimi nogami, s to ubogo jopico.

Poslušala je bolj natanko njegov glas nego besede same in v glasu, mehkem, prijaznem, je bila resnica.

„Jaz mislim, Mate, če bi me kdaj ne imel več rad, da bi legla in da bi se ne zbudila več; tako bi bila žalostna . . .“

„Kako čudno in kako nenadoma ti je segel v srce dvom!“

„Ne zameri, Mate! Zdaj mi je že tako prijetno, kakor da bi se nič ne bilo zgodilo . . . kakor da bi se zdramila iz hude bolezni . . . Pripoveduj mi zdaj, kod si vse hodil, pa ne izpusti ničesar!“

„Lepo je zunaj, tako lepo, da se mi je le časih, kakor v sanjah zahrepenelo po globeli in še takrat sem videl samo tebe, kako si stala tam v nedeljski rdeči ruti in v pisanem krilu . . . Izpočetka je bilo sitno in živel sem tako slabo, da me je strah, če se spomnim . . . no, minilo je! Nato pa sem prišel v šolo in življenje je bilo, kakor da bi sanjal . . . Pa vendar, Hanca, je bilo otroško življenje, še tako daleč od tiste prihodnosti, ki je pred nama! Od milosti drugih sem živel in od dela, ki ne donaša časti; vse svoje lepe misli sem hranil za prihodnost . . . Začetek je bil to, samo pokusil sem malo, kakšno je življenje zunaj, ozrl sem se malo ter si izuril roko. Zdaj pa se šele pričinja resnično življenje!“

„Kam misliš zdaj, Mate?“

Prašala je tiho, skoro strahoma.

„Daleč! Doslej sem bil še preblizu globeli, še zmerom sem videl to rako. Zdaj šele nastopim pravo pot, ki vodi navzgor. Imel sem tam prijatelje, ki so bili rojeni v zadehlem, neprijaznem kraju, kakor jaz. Enemu samemu izmed njih se je tožilo po domu, nikoli ni bil vesel in mislim, da ne napravi nič posebnega . . . zato, ker se mu toži . . . Vsi drugi pojdejo!“

„Kaj te nič ni strah te dolge poti?“

„Kako bi jo drugače nastopil? . . . Zazdi se mi časih, da pridejo morda žalostni dnevi, da mi bo mraz in da bom kruha lačen. Ali če bi bila stvar tako lahka — kdo bi ostal v globeli! Pot je strma, cilj je lep . . . Za leto dni sem brez skrbi; obljubili so mi veliko. Leto pa je dolgo, in kadar poteče, bo že Bog dal . . . Ej, Hanca, veselo je življenje!“

Hanca je strmela z zamišljenimi očmi. Tam v daljavi, tam je življenje, solnčnotuje, veselo in nepri-

jazno. Tja hiti z lahkimi koraki mlad popotnik in ne ozre se več.

„Kdo je tisti, ki se mu toži po domu?“

„Zakaj prašaš po njem? Čemerer človek je, celo barve njegove so temne in dolgočasne, ne mara solnca. Kadar sem ga videl, sem se spomnil na te mrzle sence v globeli . . .“

Okrenil se je in je nadaljeval hitro, z drugačnim glasom.

„Tudi na tvojem obrazu, Hanca, je sled teh mrzlih senc! . . . Zdaj šele sem opazil, glej, pa se mi zdi, da sem vedel že zdavnaj . . . O, ne izginejo tako kmalu z obraza, tudi ne iz srca! . . . Ali tebi se podajo te tihe sence . . .“

„Tudi meni bi se tožilo po domu!“

Umolknila sta, nekaj hladnega in neprijaznega je bilo med njima. Mrzel je bil že večer, nebo je bilo svetleje, vse zvezde so bile užgane.

„Kdaj pojdeš?“

„Kmalu. Zdi se mi, da bi šel najrajši še nocoj . . .“

Vstala sta hkrati, napotila sta se počasi proti vasi. Roka je še ležala v roki, srce pa je bilo obema potrto in nezadovoljno.

„Ne še nocoj, Hanca, nocoj bi ne šel. Tako bi se od tebe ne mogel posloviti. Ne pojdem prej, dokler mi ne pogledaš veselo v obraz. In če hočeš, Hanca, ostanem tukaj, ne ganem se več nikamor; pa zbogom svet in ti sama mi boš vsa prihodnost in vsa čast!“

Hanca se je prestrašila.

„Kako govoriš, o Mate? Ti moraš strani, moraš daleč . . . samo vrni se časih, morda samo za en dan . . . Ne smeš nič poslušati, kaj govorim; saj si rekel sam, kako sem otroška in nespametna. Zelo te imam rada in zato so tako nespametne moje misli . . . Daleč moraš, jaz pa ostanem v globeli in dolgčas mi bo po tebi . . .“

„Ne pojdem za dolgo in kadar se vrnem poslednjikrat, pojdeš z mano . . .“

Govoril je s tujim, neodločnim glasom, Hanci so se zdele njegove besede hladne, skoro zlovoljne in ni ji bilo laže pri srcu . . . Komaj se je dalo misliti, ni

se dalo izreči, kar je bilo globoko skrito; ali stalo je med njima, hodilo je z njima vso pot. Roke so bile mrzle in samo iz strahu se niso ločile, da bi se tudi koraki ne ločili za zmerom; v hladnem slovesu, brez besede . . .

Pot se je vzdignila, blizu je bila že vas. Eno samo okno se je svetilo iz teme; visoko nad vasjo je ukal fant, zapel je pesem s pijanim glasom in zdramljena tišina je bila še samotnejša, otožnejša.

„Jutri, Hanca, bo vse drugače . . . Truden sem nocoj od poti, tudi ti si trudna. Topleje bo jutri in svetleje . . .“

Tolažil se je sam, opravičeval se s tihim in obzirnim glasom.

„Kaj bi jutri?“ je prašala Hanca mirno. Zdelo se ji je čudno, da je govoril o dnevu, ki je daleč, o prihodnosti, ki je ni . . . Čemu izreči, kar je globokoskrито?

„Tako ne, ne tako, Hanca! . . . Strah bi me bilo, da bi se tako poslovila nocoj! Daj mi roko, pa na svidenje!“

Hanci je bilo mraz, ovila si je ruto tesno okoli vratu. Ponudila mu je desnico, roki sta se doteknili in sta se izpustili leno. Zavil je okoli plota, stopil je že na klanec.

„Jutri, Hanca!“

„Jutri!“

Stala je pred durmi in je gledala za njim. Vsa mirna je bila, ker je vedela, da se je moralo zgoditi . . . Daljna je pač njegova pot in visoka; kako bi jo mogel premeriti peš, z bosimi nogami in v tanki suknji? Sedel je na voz in zapokal je bič — pa jedrno čez planino, v tuje kraje, kjer sijé solnce . . .

Hanca se je čutila majhno in ubožno; pregrešna in ošabna se ji je zdela celo žalost, ki je je bilo srce polno . . .

Nekdo je zaklical na klanecu.

„Mate! Mate!“

Opotekla se je senca od krčme.

„Mate! Prijatelj!“

Hanca je poslušala in je slišala od daleč smeh in glasen razgovor. Duri v krčmo so se ropotoma zaprle in glasovi so utihnili . . .

Zavzdihnila je, ustnice so se zgenile.

„Zbogom, ti dragi, neprijazni!“

„Šla je po prstih skozi vežo, odpirala je duri nalahlo in počasi, da bi ne zaškripale v tečajih. Oče in mati sta sopla težko, zadehel zrak je bil v sobi. Na postelji je zašumelo, vzdignila se je glava.

„Kod si hodil, otrok ubogi?“

V sanjah je izpregovorila mati in njen glas je bil ves drugačen, ljubezniv in poln sočutja. Še težak vzdih in glava je legla na blazino, prsi so sople enakomerno.

Hanca je stala sredi sobe in bolest, skrbno hranjena, ponižno skrita, je dokipela do roba . . . Šla je v izbo z nerodnimi, omahujočimi koraki in ni napravila luči . . .

Poslušala je mati v rahlem spanju starke in je slišala stokajoč, tenak in ihteč glas otroka. Zgenila je z rokami, da bi zibala, zibala majhno pisano zibko.

„Spančkaj, Hanca . . . aja, tutaja!“

Otrok je bil nemiren, bolan, čelo je bilo nabrano v prezgodnje gube.

„Še boš trpelo, ne jokaj zdaj . . . aja tutaja!“

Otrok se ni dal utolažiti in ihtenje ni utihnilo . . .

III.

Mate je položil kozarec na mizo in je poslušal.

„Nikoli še nisem slišal vetra v globeli . . . Ali ni pravkar zastokalo zunaj, kakor da je potegnila sapa skozi lino in je zaškripal zvon?“

Učitelj je slonel na mizi z obema komolcema in je gledal topo predse; oči so mu bile rdeče in zatekle.

„Sanja se ti, ker imaš težko srce . . . Jaz vem, zakaj imaš težko srce . . .“

Resnično je bilo zaškripalo zunaj, zastokalo; Mateju se je zdelo, kakor da je zaihtelo pod oknom . . .

V soboto je bilo; za mizo ob peči je sedel krčmar in se razgovarjal s kmeti. Nihče se ni zmenil za Mateja in učitelja in če se je kdo ozrl nanja, je bil pogled hladen in skoro sovražen.

„Nocoj sem bil na hribu, Mate, razgovarjal sem se s Hanco . . .“

Mate ga je pogledal postrani.

„Zakaj mi to pripoveduješ? Tudi jaz sem se razgovarjal z njo!“

Učitelj se je nasmehnil in je pomežiknil, kakor da bi se mu bilo zableščalo pred očmi.

„Kaj bi tako skipel! Če bi bil hotel . . . imel sem časa dve leti . . . in tudi priložnosti dovolj . . . Lepo dekle je; čudno, da je zrasla na tem pokopališču . . . Tudi drugi se že ozirajo za njo . . .“

Mate je zardel, sklonil se je in je stresel učitelja za ramo.

„Besede več o njej, če ti je kaj do glave!“

Z lenim in topim pogledom se mu je ozrl učitelj v obraz.

„Glej, glej In vendar ti ni do nje! . . . Kaj ne, rajši rahlo dekletce tam v mestu . . . v svetli obleki, bel slamnik na glavi . . . kakor solnčen prašek . . . krilce metuljevo . . . vesel, gorak pogled, sladak smehljaj? . . . Jaz vem, da bi rajši . . . tudi jaz mislim časih na take reči . . .“

Narahlo se je streslo okno in Mate se je zdrznil. Nemirno mu je bilo srce, ležalo je na njem kakor greh.

Učitelj je uprl glavo v dlani, strmел je v steno in je govoril z neokretnim jezikom.

„Kaj bi z njo? Hanca . . . to je angelj varuh, ni ženska . . . Položi ji breme na hrbet, da se skloni do tal, pa te še prime za roko in te vodi po varni poti . . . Ni ženska, ki bi jo človek veselo ljubil . . . tako, kakor bi ljubil pod svetlim solncem . . . Videl sem jo na hribu, ko je čakala . . . tako bi čakala do konca dni in bi ne rekla žale besede . . . Iz globeli je porojena!“

Grohot se je oglasil od sosednje mize.

„Zares!“ je pritrdil krčmar. „Komaj je pogledal malo preko plotu, pa se že oblači po gosposko in ne ve, kako bi nosil glavo pokonci! Zraven je pa kruha lačen in ko bi mu vrgel krajcar pred noge, bi ga pobral . . .“

„Škric je škric!“ je pripomnil suh kmet z dolgim, zaspanim obrazom in črno kučmo na glavi.

„Ali si poslušal? Tako je, Mate, — zdaj že ne skrivajo več sovraštva, posebno kadar so vinski! V nedeljo zvečer se ne prikaži na cesto, tudi v krčmo

ne, lahko bi se ti kaj pripetilo . . . Drugače še pozdravljajo človeka, odkrivajo se ponižno, toda poglej na oči, ali pa se ozri čez par korakov, da boš videl, kdo se ozira za teboj . . . Zdaj sem že tudi jaz proklet in obsojen . . . Bog vedi, kako se je zgodilo . . .“

„Prej so te imeli radi!“

„Da, prej! Ampak prišlo je nadme nekaj posebnega, čisto novega; zdi se mi, da je ljubezen. Od tedaj je vse pri kraju. Dokler živi človek v globeli, je dobro; ali kadar ugleda globel in se domisli, da je onkraj hriba tudi še svet in celo drugačen — potem Bog z njim! Blagor se tebi, ki imaš peroti, jaz pa sem uklenjen!“

Mate se je zamislil; kar je govoril učitelj, se mu je zdelo, da je že slišal nekoč, da je slutil sam in si ni upal razumeti. Ko je slišal jasne in razumljive besede, pa je občutil v srcu kakor žalost; začutil je nenadoma plaho in skrito ljubezen do teh tihih senc, ki so polnile rako do roba . . . Pil je; misli so bile zmerom mehkejše in čistejše.

„Kaj bi ne bilo mogoče, da bi kdaj tudi tusem zasijalo solnce? Vsaj do klanca da bi prodrlo, razgnalo najgostejše sence, potisnilo jih globlje dol? . . .“

Učitelj se je zasmejal s hripavim glasom.

„Nikoli, prijatelj, nikoli! Tudi jaz sem mislil, sanjal veliko . . . Pred tremi leti ko sem prišel . . . o, kak mladenič, kak idealen fant! O natogah sem sanjal le pomisli, o delovanju za narod in tako dalje . . . Kako lepa in poželenja vredna je naloga učitelja! Le preberi, kar smo pisali ob preizkušnji, pa boš videl! Jaz sem verjel . . . Toda glej, komaj sem začutil te prijazne, hladne sence, že sem se čisto ponevedoma izluščil iz tiste idealne skorje! Ne dotakni se teh senc, prijatelj, ne poizkusi se jih dotikati! Ne pokaži ljudem, da si drugačen od njih, ne povej jim nikar, da je zunaj, daleč za hribom, drugačen in svetlejši svet! Komaj bodo spoznali, da niso iz njih testa, pa te bodo kamenjali . . . Verjemi, dasi sem pijan!“

Kmetje so govorili glasneje, časih je udaril kdo ob mizo in kozarci so zažvenketali.

„Če ni naš, če nismo zanj, naj gre, kamor ga žene! Ne maramo nikogar, da bi nas gledal od strani — odprta mu je pot!“

Tudi Mateju so se zalile oči; truden je bil od dolge poti in od vina, zato so bile misli slabotne in sočutne.

„Drugače so me sprejeli zdaj; mnogo sem videl prijaznih obrazov . . . In če se kdaj zgodi, da dosežem svoje sanje, ustvarim svoje velike misli — kaj bi me ne bili veseli, umetnika?“

„Ne bili bi te veseli! Lepo bi te pozdravljali ob belem dnevu in zdelo bi se ti morda, zaupljivemu otroku, da so ponosni nate. V srcu pa bi bilo sovražstvo in bi skipelo v odkritosrčni pijanosti . . . O, ne vdajaj se mehjemu upanju! Odkar so drugačne tvoje misli, si njih sovražnik! Odkar si si bil prvikrat po svoje zavezal pentljo pod vratom, si njih sovražnik! . . . Pogledj one obraze tam, — kaj si jim storil? Ne žale besede, ne zbadljivega pogleda — in vendar te sovražijo! . . . Zapazil sem natanko: tisti dan, ko sem se zaljubil, ko sem malo pomislil ter spoznal, da mi je dolgčas v tej samoti, so se odmeknili od mene, kakor sem se bil tudi jaz odmeknil od njih . . . Če bi mi zdajle prišlo na misel, da bi se zares spravil na tisto delovanje, ki sem časih po otročje sanjal o njem, bi me ubili! . . . O, prijatelj, težko je človeku samemu . . .“

„Kdo te je priklenil?“

„Tudi sam sem že mislil, da bi šel; pobral šila in kopita ter pustil šolmaštrovanje. Šel bi k železnici; tam bi me preganjali od kraja do kraja; ne imel bi toliko časa, da bi mislil in se naposled klavrno zamislil . . . Morda pojdem! . . . Skoro vsak večer, vselej kadar sem pijan, mislim, da pojdem . . . Toda nikar ne verjemi, ne zgodi se nikoli! Naposled se še navadam tega kraja, pozabim popolnoma, da sem mislil kdaj drugače in da je tudi zunaj svet . . . O, da bi že prišel tisti čas!“

Ko je govoril, bolj zase nego za Mateja, so se mu oči izbistrile, resnična žalost se je prikazala v njih.

„Ali ti je Hanca kaj pravila o meni?“

Mate se je začudil.

„Zato sem prašal, ker sem zaljubljen vanjo.“

Nelep nasmeh mu je raztegnil ustnice in sočutje, ki je bilo obšlo Mateja, se je izpremenilo polagoma v stud. En sam trenotek — toda Mate je zapazil skrito potezo na njegovem obrazu. Zgenilo se je bilo nekaj živalskega in je takoj izginilo.

„Zakaj mi vse to pripoveduješ? Kaj sem te prašal in kaj me zanima? Ždi se mi, da nameravaš vse nekaj drugega in da je vse zlagano . . . Čemu si me sploh pozdravil tako nenadoma, ko te nisem klical? Nekaj bi rad od mene! . . .“

„Od tebe? Siromak!“

Iz glasu je že izginila vsa pijanost, jasen je bil in trd.

„In da sem lagal? Vse kar sem ti pravil, si čutil sam. Povej, če nisi čutil! . . . Zakaj si pomežiknil, prijatelj? Luč dremlje . . . No, ne raspriva se nocoj, ne bilo bi lepo — zdaj, ko sva si povedala toliko zanimivega . . .“

Kmetje so se hrupno odpravljali. Nekdo se je opotekel in je sunil Mateja ob ramo.

Dobro, da mu nisi bil še bolj napoti! Pomisli, da je nocoj noč pred praznikom in da imaš gosposko zavozlano pentljo! „

Učitelj se je zasmel naglas, Mate je vstal in je odhajal.

„Nič ne zameri! Jutri ne bom vedel več besedice, morda se še tikala ne bova več. Pojdem mimo, zapet do vratu in še Bog, če te pogledam postrani . . . Nič nikar se ne boj mojega prijateljstva!“

„Gnusoba!“ je odgovoril Mate in je zaloputnil duri za sabo; še v vežo je čul vesel in glasen smeh iz krčme in hitel je po klancu navzdol.

Segel mu je bil v srce nerazumljiv strah. Odpel si je suktno in si pomeknil klobuk visoko na čelo, da bi se ohladil. Zdelo se mu je, da je stopil šele par korakov po klancu, pa je bila vas že visoko nad njim in svetlo okno krčme je gledalo z rdečim, krmežljivim, očesom v globel.

„Vse kar mi je pravil — vse je bilo pač sama vada . . . Premeril me je hitro od nog do glave, po-

gledal mi bistro v obraz in že je vedel, s kom ima opravka . . . Naposled niti tako pijan ni bil: kako bi bil drugače tako natanko govoril besede, ki so bile moje in ki sem jih komaj slutil v svojem srcu? . . . Premeten fant je in ne zaupam njegovim očem . . . In kakor se je nosil prihuljeno, bi si človek ne bil mislil nič hudega o njem . . . Nameraval je nekaj z mano, izvabil bi bil rad nekaj iz mene — in zdaj bi le rad vedel, če sem izpregovoril tisto besedo . . .“

Prišel je bil globoko v dolino, v gosto noč. Tudi poslednje zaspano oko, ki je gledalo iz vasi, je po-mežiknilo in je ugasnilo. Pregloboko so ležale sence v globeli, da bi jih dosegla svetloba nočnega neba.

Srce mu je bilo nemirno; otrešel bi se rad težkih misli, posegel v tiste jasne višave, kjer je čakala prihodnost v vsej svoji lepoti. Toda glava je klonila, misli niso mogle vzdigniti peroti.

„Kakor sanje . . . mučne in nelepe sanje . . . Bledlo se mi je morda zares, od utrujenosti, od dolgega popotovanja . . . Kako sem govoril s Hanco, kako čudno sem jo pozdravil . . . in tisti človek, in jaz sem . . . vse je bilo drugače, nego bi moralo biti, nego je v resnici . . . Saj se mi je celo zdelo, da je bil posegel veter v globel, da je zastokal v lini . . .“

Postal je, poslušal je in strah je rasel v njegovem srcu.

Zastokalo je v lini, zaihtelo; tiho je bil zaplal veter preko globeli in rob njegovega plašča se je doteknil senc.

„Rad sem imel zunaj vihar, tukaj me je strah te lahne sapice . . . kakor da bi ugledal nenadoma luč v svoji izbi, ki sem jo bil zaklenil . . . Spati bi moral; zbudim se morda jutri in se zasmejem čudnim sanjam . . .“

Vroč mu je bilo prej, zdaj se je tresel od mraza; zavil se je tesno v suknjo in se je vračal proti vasi.

Veter ni potihnil; zdelo se je Mateju, da stoka v lini neprestano, tiho, pritajeno; glas je bil podoben ihtenju otroka.

„Bog mi greh odpusti! . . . Jaz nisem hotel . . . nisem hotel . . . Utrujen sem bil, pa so mi prišle na jezik besede, ki so bile skrite globoko, meni samemu

komaj razumljive . . . Ranil sem jo in je še odpuščanja nisem prosil!“

Spomnil se je na učitelja in na njegov prešerni smeh; še večji je bil nemir v njegovem srcu.

„Jasno je vse — še besed ni bilo potreba . . . Ne z besedami — razžalil sem jo, kakor sem stopil prednjo! . . . Videla je, da sem daleč, komaj še da me doseže z roko . . .“

Sočutje in kesanje se mu je zbudilo; hitel je v klanec, skoro je tekel, kakor da bi bil poslednji čas.

„Ti uboga! . . . Ti nedolžna!“

Okno je bilo temno, doteknil se ga je s čelom.

Ali ne stoka veter v lini, ihti kakor otrok?

Ponižal bi se Mate, pokleknil in vzdignil roke.

„Razžalil sem te, Hanca, toda odpusti mi, kakor Bog odpusti . . . Rad te imam, tujec, ki stojim pred tabo . . . Ogrni si ruto, da pojdeš z mano, čuval te bom zvesto vseh nezgod!“

Zdelo se mu je, da je zašumelo v izbi, zavzdihnilo.

„Hanca!“

Ni bilo glasu, utihnil je tudi veter; mrzla, mirna noč vsenaokoli.

„Lahko noč, Hanca, angel varuh s teboj!“

Takrat mu je legla tolažba v srce; začutil je težko utrujenost v nogah, trepalnice so ga zaskелеle in napotil se je proti domu . . .

Hanca je slišala v spanju prijazen glas in nasmehnila se je še v ihtenju.

„Zakaj jokaš, Hanca? Glej, rad te imam!“

To ni bil več gosposki Mate, kakor se je vrnil s častjo in slavo; pisano ruto je imel ovito okoli vratu, oblečen je bil v kratko, pretesno poletensko suknjico, tudi hlače so bile prekratke in ob robu razcefrane, na nogah je imel zakrpane čizme.

„O, Mate, in že sem mislila, da si šel in da se je nekdo drugi povrnil namesto tebe, tuj in gosposki človek, ki sem se ga bala . . . Pomisli, Mate, kako bi te mogla imeti rada, če bi se ti ne oprl krepko ob to mojo majhno, močno ramo? Kako bi te mogla imeti rada, če bi mi ne naložil na rame svojega bremena?“

Sklonil se je k njej, tako velik in tako slaboten.

„Angel varuh!“

To je bilo pod kozelcem, ko je škropilo zunaj preko globeli z veliko škropilnico. Nato pa sta se napotila v klanec. Hanci je bilo neizrečeno sladko pri srcu: stopala je za njim z bosimi nogami, globoko sključena; breme, ki ji ga je bil naložil na rame, jo je tiščalo k tlom, tako globoko, da ji je škropilo do pasu od njegovih nog! . . .

IV.

Gledala mu je v obraz z mirnim in čistim pogledom; nič več je ni bilo strah njegovih tujih oči in njegovih smehljajočih ustnic.

„Tako zgodaj že?“

„Mudi se mi, Hanca! Zjutraj napreže, po jutranji maši. Čakaj me na poti, spremim te malo, da se lepo posloviva za tako dolgo časa . . . Žal mi je, da nisem bil šel že tisti večer!“

Hanca se je nasmehnila — kakor se nasmehne mati otroku, sanjajočemu o tujih krajih in neznanih čudih. Iz trpljenja se je bilo porodilo veliko in mirno spoznanje . . . Ozrla se je tisti večer proti nebu: iz globeli se je bil vzdignil jastreb, krožil je v kolobarju s široko razprtimi perotmi ter izginil na ono stran, odkoder je sijalo solnce . . .

Jesensko jutro je bilo, megleno in hladno. Le počasi so se trgale in dvigale težke bele plasti nad globeljo; zasvetilo se je časih sinje nebo in je ugasnilo.

Mate se je poslavljal od doma. Leno mu je dal oče roko, ozrl se je nanj komaj postrani, pomeknil si je klobuk na čelo ter se napotil v polje. Mateja je zabilelo, od srda mu je zaplala rdečica v obrazu.

„Glej, grešil sem, ker hočem više; izgubil sem se, ker sem se napotil po lepši poti . . . Zatorej strani!“

V veži se je poslavljal od matere. Stisnil ji je roko in se je kljubovalno nasmehnil.

„Mati, ali sem tudi za Vas izgubljen? Poglejte me vsaj!“

Žalost se je prikazala v njenih očeh.

„O, Mate, zakaj nisi hotel storiti prav?“

Zatrepetale so mu ustnice.

„Zato ker nisem hotel! . . . No, Bog z vami vsemi!“

Odhitel je iz veže in se ni ozrl, tudi mati se je okrenila počasi in se je vrnila v izbo; komaj vzdih ga je spremil do konca vasi.

Dramila se je vas, odpirale so se duri, kmetje so se odpravljali na polje. Mate je poznal njih težke korake, upognjene hrbte, ali zdaj jih je opazil celo natančno.

„Gledajo kakor izpod presilnega bremena, pa še kose ni na rami; hodijo, kakor da bi se tresle in omahovale noge pod težkim križem . . . Obsojenci! . . .“

Pozdravljali so ga, časih se je celo doteknila roka klobuka. Toda prijaznega pogleda ni bilo, zlovoljen in skoro zasmehujoč je bil njih pozdrav.

„Kako bi jih mogel ljubiti, kako bi jim mogel biti brat? In če bi jih ljubil — z okrutno silo bi mi izrivali ljubezen iz srca . . . Zatorej strani, pa Bog z vami vsemi!“

Za vasjo je ugledal Hanco, ki je stopala počasi v hrib. V tistem hipu, ko se je zasvetilo tam njeno pisano krilo, se je narahlo nasmehnil; skrito, neradovoljno sočutje je bilo v nasmehu.

„Kakor mamca, tako široka in neokretna je v tem pisanem krilu; in tudi ruto si je prevezala okoli vratu kakor mamca . . . Počasi hodi, s povešeno glavo, Bog vedi, kod romajo zdaj njene misli!“

Nasmeh je ostal na ustnicah; mehka, sočutna ljubezen se je budila v srcu.

„Hanca!“

Postala je in je čakala, Mate pa se je začudil, da mu ni pohitela nasproti.

„Dobro jutro, Hanca! . . . Saj nisem kesan; ni še solnca!“

„Zgoden si, nisem še mislila, da prideš! Ali si se poslovil od doma?“

„Poslovil sem sem se in zato sem zdaj tako vesel! Lahko so mi napravili pot, ni treba nič solz in nič domotožja! Celó od matere sem se poslovil za zmerom. Nisem se ozrl, ko sem stopil na cesto, pa vendar sem

vedel natanko, da se tudi ona ni ozrla za menoj . . . Zakaj čutil bi bil njen pogled in bi zdaj morda ne bil tako vesel . . . Lahko se poslavlja tujec, popotnik!“

Trpkost je bila v njegovih besedah in Hanca je vedela, da radost v srcu ni zelo velika.

„Tako rad odhajaš in z lahkim korakom, pa ti je hudo!“

„Ej, glej, kdaj pa si pogledala tako natanko v moje srce? Res, na dnu srca je ostalo nekaj te neprijazne, dremajoče samote iz globeli, toda mislim, da jo prežene solnce zunaj . . . Pozna se vsem, ki so bili rojeni v tem kraju; nikoli se ne otresejo poslednjega znamenja — kakor kozavi hodijo po svetu . . . Glej, tam se že sveti, že naju pozdravlja solnce!“

Nad hribom se je pretrgala meglena plast, zasijalo je čisto nebo; prav nad hribom, v silni daljavi, je rdelo dvoje tankih, dolgih oblakov, skoro potopljenih v luči jutranjega solnca.

„Čas bo že skoro, Mate, da se vrneš; pa potrpi še malo; v slovo bi ti rada še nekaj povedala, nekaj bi te še rada prašala . . .“

Gledala je v tla, ko je govorila; njen glas je bil zelo resen, besede niso hotele gladko iz ust in lica so zardevala.

„Veliko sem mislila zdaj, ko si bil tukaj, pa se ti nisem upala povedati. Ali težko bi mi bilo, če bi se tako poslovil in bi vse ostalo v srcu . . . Tolikokrat si rekel, da me imaš rad, jaz pa mislim, da si samo iz usmiljenja tako govoril . . .“

Zapeklo ga je v lica, stisnil jo je krepko za roko in je postal pred njo.

„Hanca, kaj se ti blede? Odkod te misli?“

Izvila mu je roko; tudi njena lica so gorela, pogled pa je bil čist in miren.

„Dolgo sem mislila in nazadnje sem spoznala . . . in sem jokala veliko . . . Toda glej . . . povej mi sam: kaj me nisi imel rad samo takrat, ko sva hodila še tod obadva uboga? Vse se je zdaj izpremenilo in strah bi me bilo, da bi ti bila v nadlego . . . Če me imaš rad, Mate — kakšen, misliš, da bo konec?“

Prvikrat je bilo, da se je ozrl nanjo z nestrpnim in zlovoljnim pogledom.

„Čemu vse to, čemu to zdaj? Ali jaz vem, kakšen bo konec? Kdo je pogledal v prihodnost?“

In začutil je s strahom in srdom, da se mu je ovila okrog telesa nova in močna vez, ki bi je ne pretrgal z vsem naporom, komaj da bi jo presekala.

„O, ne Mate! . . . Le nate sem mislila, ne nase! Le tebi bi bilo sitno in težko, če bi me moral voditi za roko, ko je tvoja pot vsa drugačna in vsa lepša, samo zate ustvarjena! . . . Že takrat sem pomislila, ko naju je srečala ženska in si tako hitro izpustil mojo roko, ker te je bilo sram. Takrat si vedel, da ne morem s tabo, jaz pa sem bila nespametna in sem jokala . . . Kakšen bi mogel biti konec, če bi zmerom tako hodila, roko v roki, in bi se ozirali ljudje za nama? Mate, nič več bi ne bilo veselo tvoje življenje!“

Zaskelelo ga je v srcu, ni mogel odgovoriti naravnost. Položil bi ji roko okoli vratu, zaklical — „Ne, Hanca, lažeš!“ — a ni si upal. Pogledal ji je naravnost v oči in jecal je z neodločnim glasom.

„Kolikokrat sem ti že povedal, Hanca, da se vrnem, da pridem pote, kadar bo čas . . . Čemu bi zdaj govorila o tem, ko je še daleč tisti čas, ko nisva še nič manj uboga nego prej. Kaj bi zdaj z imenaj tam zunaj in kaj bi jaz s teboj v globeli? . . . Zato potrpi, dokler se ne vrnem in verjemi, da te imam rad!“

Hanca pa se je domislila tistih časov, ko sta bila obadva tako uboga in tako polna najlepšega upanja. In domislila se je, da takrat ni rekel: „Kaj bi zdaj govorila o tem, ko je še daleč tisti čas?“ Takrat sta govorila — v čudovito prihodnost so frfotale pisane sanje in obema je bilo prazniško pri srcu, zakaj lepše so bile sanje nego bi mogla biti kdaj resnica sama in nič nista premišljevala, če je še daleč dotlej, ali če je blizu.

Razumela je pravi odgovor iz njegovega glasu in iz njegovih povešenih oči.

„Pa če boš zunaj, Mate, in če se prav nikoli ne povrneš, jaz bom mislila nate . . .“

Bolj sključen nego prej je stopal poleg nje in Hanci se je zdel njegov zlovoljni obraz bolj suh in

star nego pred trenutkom. In kakor slutnja se je zgenilo v njenem srcu. Tudi sama je povabila oči in tišji, globlji je bil njen glas.

„Zgodi se morda kdaj, Mate, da se povrneš drugače . . . morda se zgodi, da se ti potoži po meni . . . tedaj te bom čakala . . .“

Roka se je doteknila roke in bilo je, kakor da se je v tistem trenutku preselila grenka, nerazumljiva slutnja v njegovo srce.

„Jaz vem, Hanca . . . bodi danes in bodi jutri kakor že hoče — za zmerom se ne bova poslovila nikoli . . . Zato me nič ne izprašuj, kdaj se povrnem!“

„En sam trenotek je bil, ko se je narahlo zazibalo zagrinjalo pred prihodnostjo in se je nejasno zasvetilo iz teme. Spogledala sta se in komaj sta se ujela pogleda, je izginila slutnja; besede, šele izgovorjene, so bile pozabljene . . .“

Zasvetil se je dan na hribu; nenadoma se je razlila žarka svetloba preko neba, v hipu so se razpršile megle brez sledu in ležale so samo še v globeli, leno belo jezero, ki je hrepenelo onemoglo navzgor.

Zableščalo se jima je pred očmi, luč je bila dihnila v obraz in obraz se je nehote nasmehnil.

Mate je pogledal na Hanco. Lica so ji bila zardela, oči so bile polzatisnjene in so gledale veselo v vriskajočo neizmerno svetlobo. V rahli jutranji sapi se je tresel koder na sencih, povihravala je odvezana ruta na vratu. Takrat se je Mateju zameglilo pred očmi od velike, nerazumljive radosti. Sklonil se je in jo je objel z desnico okoli vratu in jo je poljubil na ustnice. Hanca je strepetala, temna rdečica ji je zaplala v licih . . .

Od fare gor se je bližal koleselj; vozil je jadno in oblak prahu se je vzdigal za njim. Voznik je pokal z bičem, na vozu je nekdo prepeval. V strmi klanec se je pomikal voz bolj počasi, konja sta se penila, bila sta s kopiti ob kamen ter se priklanjala globoko in sunkoma z debelima glavama.

Mate, ves še trepetajoč in zagorel, se je ozrl navzdol. Prijetno mu je bilo, da se je bližal voz in da je mogel izpregovoriti.

„Glej, Tone, amerikanec!“

Na vozu je slonel udobno debel, rdeč fant. Malomarno je visela roka navzdol in je držala viržinko; zlat prstan se je svetil v solncu. Po telovniku se je vila od desnega do levega žepa težka srebrna verižica. Obraz se je svetil kakor z mastjo namazan; gledal je veselo in bahato, mali brki so bili prešerno navihani.

„Čigav pa je ta par?“ je zaklical z voza. „Kaj nisi ti mežnarjeva?“

Konja sta stopala korakoma in sta pohrskavala.

„Pozdravljen, Tone! Kako da prihajaš?“

„Glej ga, Mateja, kako je zrasel! Ne bi te poznal! . . . Pogledat sem prišel, če ste še vsi živi tam doli . . . Prokleta, Hanca, kako si se naredila! . . . No, saj se še kaj vidimo — poženi, Martin!“

Malomarno se je doteknil klobuka, Martin je švrknil po konjih in voz je zdrdral na oni strani v dolino.

Mate se je zamislil, kakor utrujenost ga je obšla, sam ni vedel zakaj.

„Zdaj pa se vrnem tudi jaz, Hanca . . . Že je pogledalo solnce izza gore . . . čas bo!“

Tudi Hanci ni bilo prijetno pri srcu, ko je gledala za vozom, ki je sunkoma drvil po klancu, prikazoval se na ovinkih in izgubljal.

„Kako se je vrnil bogat in vesel!“ je pomislil Mate. „Tako kakor sem mislil jaz časih, da bi se vrnil s častjo in slavo!“

Podala sta si roke.

„Kjerkoli boš, Mate, sporoči mi, kako se ti godi, da ne bom v skrbeh zate . . .“

In nenadoma ji je prišla misel, tako lepa in otroška, da se je nasmehnila sama.

„Na takem papirju mi piši, ki je z zlatom obrobljen in ki lepo diši . . . Tako bom mislila, da me imaš rad . . .“

„Pisal bom!“ se je nasmehnil Mate. Nasmehnil se je, ali ni mu bilo lahko pri srcu. Čutil je komaj zavedno, da se ne poslavlja samo od Hance, male, otroške — da se poslavlja ob tej uri od nečesa lepega, za zmerom izginolega . . . Lepa je pot, v čudovite višave se spenja; toda glej: noga, ki je hodila že tako

veselo, se je nenadoma ustavila, oči so se orosile in so se ozrle v dolino . . . Tiho je tam . . . tiho . . . mirno . . .

„Zbogom, Mate — morda se še vidiva kdaj . . .“

Vsa mirna je bila in čiste so bile njene oči: tako globoko je bila skrita žalost.

„Zaupaj name; pisal ti bom in povrnem se kmalu . . .“

Slala je, a on se ni ganil in je gledal za njo. V solncu se je svetilo njeno krilo in pisana ruta pod vratom je povihravala; stopala je v dolino in se je šele ozrla, ko je že komaj razložil njen obraz. Pozdravil je z roko, srce pa se mu je stisnilo od velike bolečine . . . Ali je bila preteklost, ki se je oko zasolzilo ob spominu nanjo? . . . Ali se je razširilo oko in je ugledalo tisto strmo, samotno pot, ki drži do neznanih, v nezavednosti zaželjenih ciljev in se je prestrašilo srce, strepetalo od malodušnosti? . . .

Vrnil se je v globel s povešeno glavo in trudnimi koraki. Pred krčmo je čakal naprežen voz.

Tretje poglavje.

I.

Hanca je slonela ob pragu, učitelj je stal pred njo. Smejal se je zelo naglas in tudi na razžarjenih licih se mu je poznalo, da je pil. Klobuk je imel postrani, roke je držal na hrbtu in se je opiral na palico.

„Ali Vam povem, ali ne? Koliko mi daste, da Vam povem?“

Hanca se je smehljala, toda srce ji ni bilo čisto mirno.

„Kakšna novica?“

Učitelj se je sklonil z životom še bliže in ji je pogledal pazljivo v obraz.

„Kaj nič ne slutite? Novica je tako imenitna, da Vam je ne dam zastonj. Od fare prihajam, pravkar sem jo zvedel, čisto sveža je še . . . Poljub zanjo!“

Hanca se je okrenila, da bi stopila v vežo.

„Hej, potrpite vendar!“

Stopil je za njo na prag, pomolčal je nekoliko, nato so se mu zavile ustnice v zoprni nasmeh.

„Mate je na fari!“

Hanco je izpreletel mraz po vsem telesu; učitelj je videl, da je prebledela prav do ustnic.

„Videl sem ga. V gostilnici je popival s tovariši in se je komaj zmenil zame. Zelo gosposki je in brki so mu zrasli . . . Malo ga je že imel, govoril je veliko in se je smejal, da se je slišalo na cesto . . .“

Ustnice so se ji zategnile, pol v nasmehu, pol v zadržanem joku; život se je upognil, roke so se sklenile v naročju.

„Ni res, gospod učitelj! Pisal bi mi bil, da pride . . . Šla bi mu naproti . . .“

Učitelj se je zasmejal.

„Saj sem ga videl! Tak fant ne piše dekletu, ki ga je pozabil tam nekje v globeli! . . . Že dolgo je tam, tri dni že! Zdaj dela kulise za našo veselico . . . Saj pojedete z nami, pa ga boste videli!“

„Pojdem!“ je odgovorila Hanca kakor v omotici, okrenila se je, ne da bi se ozrla na učitelja in je stopila v vežo.

Učitelj je malo postal, vihal si je brke ter gledal zlovoljno predse.

„Pijanec, lahko bi bil napravil drugače! Zdaj je še celo vse pri kraju! . . . Ampak zakaj je tako pri-smojena! Zdi se mi, da res misli nanj, še zmerom!“

Napotil se je počasi proti krčmi . . .

Hanca je šla molče preko sobe, v izbi je odprla predal in je vzela pismo iz njega. Dišalo je po vijolicah in z zlatom je bilo obrobjeno. Sedla je in je brala, da bi zapazila neprijazne misli, ki so bile morda skrite v njem, med nerazumljivimi besedami. Roka se ji je tresla, ko je držala pismo in naslonila se je na mizo. Pismo je bilo že staro, še od zime; na robih so se poznali sledovi njenih prstov, na razmazanih črkah sledovi njenih solza . . .

„Dragi Hanček!“

Ko je bila prvokrat odprla pismo, se je zasmejala temu imenu; zdaj ji je bilo zoprno in zdelo se ji je, da se je zasmejal Mate prešerno in gosposko, ko ga je napisal. „Saj je tako majhna in uboga!“ si je mislil.

„Bose noge ima, pisano kmetsko krilo in roke gole do komolcev, vse rjave in razprskane!“

Brala je dalje in iz vsake črke so rasle čisto nove, nelepe misli.

„Kako se Vam godi tam v ljubeznivem, od vseh strani tako varno zabitem kotlu? Tako varno zabitem, zato da ne pride najbolj drobna miška vanj!“

Upor se je vzdignil Hanci v prsih. Spomnila se je na globel, kadar so se izprehajale po njej tihe večerne sence in se je glasila od daleč pesem zvona tako otožno in sladko. „Kaj niso doma tukaj tvoje lepe sanje? Čemu, Mate, bi žalil svoj tihi dom? . . .“ Ko je brala pismo prvokrat, se je veselo zasmejala kotlu, tako varno zabitemu.

„In kako se godi tebi, ti moja mala, nedolžna, resna mamca? Če grem po cesti, vidim dame v šumečih svetlih oblekah, z rožastimi klobuki na umetno friziranih laseh, se spomnim časih, kakšna bi bila ti v taki obleki, s takim klobukom in s tako frizuro, in se smejem, da moram stopiti v vežo. Ti uboga, neokretna Hanca — ob takih veselih urah te imam še najrajši! Pobožal bi te po tistih rdečih ličjih, poljubil bi te na tiste gorke ustnice!“

Hanca se je stresla kakor od straha. „Nikoli še ni govoril tako, tudi pisal še ni nikoli . . .“ Kakor da bi stal tik pred njo, je umeknila glavo. Bala se je, da bi se je ne doteknil, greh bi se ji zdel njegov poljub . . .

Zamislila se je. Videla je tam, v nerazločni daljavi, veliko, šumno mesto. Mate je hodil po široki ulici, mimo visokih, ponosnih, vse belih hiš. Oblečen je bil po gosposko, klobuk je imel malo postrani, lepi kodri so mu padali na čelo. Oziral se je na vse strani, nasmehnil se je časih prijazno. Mimo njega so hodile lepe gospe, v šumečih svetlih oblekah, z rožastimi klobuki na umetno friziranih laseh. Šumela je gospa mimo njega, nalahko je povzdigala dolgo krilo, kakor učiteljica na fari; ozrl se je Mate in tudi ona se je ozrla in se je nasmehnila . . .

Hanca se je zdrznila; vzdignila je roke, da bi prosila.

„O, Mate, ne stori mi žalosti!“

Mate pa je bil vesel in je pisal dalje veselo pismo. Prav na tistem mestu se je poznal sled njene solze; padla je bila nekoč iz očesa, orošenega od radostne, upanja polne ljubezni. Sled je razširila, zabrisala druga solza, iz boleznij porojena.

„Tvoja ljubezen mi je kakor svetinjica, ki jo nosijo pobožni fantje na svilenem traku okoli vrata in jih je sram, da bi jo pokazali drugim . . . Spominjam se na fanta, ki ga je posetila sestra. Prišla je v pisanim krilu, zelo širokem in šumečem, ruto na glavi, v roki velik dežnik. Povešal je glavo, ko je šel z njo po ulici in se ni ozrl nikamor. Jaz pa vem, da jo je ljubil od srca . . .“

Žalostna je bila Hanca, zato je zabrisala prvo solzo druga, bolj vroča. „Sram ga je moje ljubezni kakor svetinjice pod vratom; povešal bi glavo in bi se ne ozrl nikamor, če bi šel z mano po ulici. Tako je zavrgel to mojo vdano ljubezen . . .“

Kaj se je zgodilo z njim? Kaj se je vršilo od zime do poletja? Pisal je poslednje prešerno pismo in nato je umolknil. Kod je pač hodil, s kom se je družil? . . . Spet je ugledala Hanca pred sabo in zdaj čisto razločno tisto lepo damo v šumeči svileni obleki. Ni se bila samo nasmehnila, ni ga samo pozdravila s prijaznim pogledom. Oklenila se ga je, on jo je vodil pod pazduho po svetlih ulicah, proti svojemu domu . . . Nič ni več čutil svetinjice pod vratom, pozabil je nanjo. Samo njeno roko je še čutil, njeno gorko, gosposko belo roko in jo je pritiskal k sebi . . . O, Mate! . . .

Žalost jo je obšla in obšel jo je sram. Spomnila se je, da mu je bila poslala jabolko. Najlepših je bila izbrala, rdečih, rumenih, zavila je vsako posebej v tenak papir in vsako jabolko je bilo kakor prijazen pozdrav, kakor ljubezniva beseda. Vesele so bile njene misli, ko je nosila na faro težki zavoj. Zadišalo bo po njegovi izbi vse na ulico, kadar odpre zavoj in razpolaži na polici te lepe svetle pozdrave iz globeli in spominjal se bo nanjo z mehkim srcem . . . Ej, zasmejal se je naglas siromašnemu daru. Prerezal je vrvice, odprl je zavoj in pogledala sta obadva in sta se zasmejala, on in tista lepa dama z gosposkimi belimi rokami. In ko

sta si slonela nasproti nad zavojem, so se srečale njiju oči, srečale so se morda njiju ustnice. „Povej mi —“ je vprašala gospa, „povej mi, Mate, kakšno je tisto deklet, ki ti pošilja jabolko in ki te ima tako rado?“ — Mate pa se je smejal in je odgovarjal: „Majhna je in drobna, bosa noga ima in rjave roke, gole do komolcev . . . In veš, kaj misli?“ — Gospa mu je pogledala v obraz z radovednimi, veselimi očmi in se je že narahlo smehljala, ker je vedela, da misli povedati nekaj zelo smešnega in razposajenega. „Misli, da se vrnem in da jo vzamem s seboj!“ Prav do ulice je segel zvonek smeh in obema so se zasolzile oči od razposajenosti. Nato je sedla gospa in je prerezala z drobnim nožkom lepo rdeče jabolko, ta ponižni pozdrav iz globeli . . .

Pred davnim časom, ko se je poslavljaj, je bila njena ljubezen že vsa mirna, vdana. Spoznala je tedaj, da je previsoka in preimenitna njegova pot, da bi mogla z njim s svojimi drobnimi koraki. In ko je obljubil, da se vrne in da jo popelje s seboj, se je nasmehnila skoro sočutno. Šel je in nikoli se morda ne povrne več, ali nanjo misli neprestano, sladko mu je pri srcu, kadar se ozre zvečer proti nebu in se spomni, da misli ona z vdano ljubeznijo nanj . . . Toda glej, nič ljubezni več, nič spomina! Utonilo je za zmerom . . .

Ob tej misli se je razžarela, je skipela njena ljubezen. Oklenila se ga je z obema rokama, držala bi ga za roko in bi ga ne izpustila, drsala bi za njim po kolenih. „Težko bo še tvoje življenje, padal boš še pod pretežkim bremenom . . . ne zavrzi me! . . .“

Toda ni se hotel usmiliti, še ozrl se ni nanjo, ponižno prosečo. Vrnil se je in ji ni sporočil . . .

Hanca je spravila pismo.

Kaj mu ni očitala po krivici? Ni ga še videla, ni še govorila z njim, Bog vedi, če se je vrnil. Učitelj je bil pijan, zlobnost mu je gledala iz oči. Zasmejal se je od radosti, ker je zdramil v njenem srcu neprijazno misel. Nikoli ni bil čist in jasen njegov pogled, strepetala je, kadar se je doteknil z roko.

„Ni govoril resnice! . . . Mate, odpusti mi, da sem te žalila v svojem srcu!“

Toda nemir je ostal, ostala je težka, glodajoča slutnja.

Prašala bi sosedo, šla bi v vas, da bi videla ljudem v oči, da bi zapazila morda pomilovalen pogled, škodoželjen nasmeh.

„Kaj se ni vrnil Mate?“ je prašal oče, ko je šla skozi sobo.

„Ni se vrnil!“ je odgovorila Hanca z neodločnim glasom. Pogledal ji je v obraz, Hanca je povescila oči.

Ko je stopila na cesto, se je čutila zelo trudno, kakor od dolge poti, od težkega dela.

Ustavila jo je sosedova dekla.

„Mate, pravijo, da se je vrnil?“

„,,Bog vedi, če se je vrnil!““ je odgovorila Hanca in rdečica ji je šinila v obraz.

„Na fari je menda ostal, še domu ni sporočil!“

Hanca je šla hitro dalje, dokler je gledala za njo in se je smehljala.

Prišel ji je naproti Tone, amerikanec. Hanca se mu je hotela umekniti, toda razprostrl je roke in je postal pred njo.

„Čemu pa se mi umikaš, Hanca? Saj nisem tako strašilo! . . . Tvoj fant se je vrnil, ali sta že govorila?“

„Nisem ga videla.““

„Glej no, taka je torej stvar? . . .“

Pomežiknil je in se je narahlo nasmehnil, kakor da mu je bila šinila v glavo zelo vesela misel.

„Čakaj, Hanca, kam pa si se napotila? Grem malo s tabo, če ti je prav! . . . Vidiš, Hanca, stvar je namreč taka: tudi jaz mislim strani, nazaj v Ameriko; že predolgo sem se klatil tod, samo toliko, da sem zapravil denar, zaslužil pa nič. Naveličal sem se te proklete globeli, ko je človek kakor zazidan. Prej se mi je časih zazehalo po zvonovih svetega Lenarta, zdaj se mi ne bo nikoli več. Tukaj so namreč vsepovprek sami butci; njih pamet je prav tako obzidana kakor njih dom . . . Zato mislim strani, tja kjer je svet malo bolj širok . . . Zdaj ti pa povem kar na kratko, Hanca, in brez vseh ovinkov . . .“

Šla sta počasi skozi vas; Tone je govoril mirno, s širokim, zadovoljnim nasmehom v rdečem obrazu. Ob

poslednjih besedah pa je pokašljaj in zateknilo se mu je.

„No, Hanca, jaz bi napravil drugače nego Mate. Če bi imel tukaj takega dekleta, kakor ga ima on, ne bi čakala name v globeli in zdihovala. Vzel bi jo s seboj, pa konec besedi! . . . Kaj praviš, Hanca?“

Krenila je brez pozdrava in brez slovesa na drugo stran.

„Kam pa? Zlodej, kaj sem rekel kaj hudega? Ne beži, saj te ne bom pojedel!“

Stopil je za njo in jo je prijel za roko.

„Prav, pa kreniva na ono stran! Srečalo naju bo tem manj zijal! . . . Dostikrat sem ti že povedal, kaj mislim, ti si pa kakor gluha . . . Kaj sem tako zanič fant? Poglej te roke — ves svet je moj zunaj! Šele zdaj mi je prišlo na pamet, čemu sem postopal toliko časa po teh žalostnih klancih! Nekaj lepega, drobnega bi vzel rad s seboj, da bi bilo človeku bolj veselo pri srcu . . . Ni nič prijetnega, če se potika z različnimi ženskami: poljub, nato pa brco — hajd! Naveliča se človek, res! . . . Kaj praviš, Hanca?“

„„Ali si govoril z Matejem?““

„Zdaj ni bilo baš govora o Mateju . . . No, nisem ga videl; pravijo, da se je vrnil in da se nosi visoko, ki je še pred tremi leti bos in raztrgan capal po klancu . . . Rad ga imam, tega Mateja, ampak lump je velik! Jaz bi ne napravil tako z dekletom, če bi ga imel res rad. Obleče gosposko suktnjo, pa sleče ljubezen; za berača je bila dobra, za škrica ni. Pa se mu bo godilo še prokletu slabo; njegovo opravilo ne nosi veliko in doživela boš, da se povrne še ves ponižen in krotak. Ne menjal bi z njim, Bog vedi, da ne! . . . Čemu bi še mislila nanj, Hanca? Če je šel, naj pojde!“

Hanci se je zagnusil njegov glas; zagnusil se ji je ves, kakor je stopal poleg nje širok in velik, s polnim, rdečim obrazom, s težko srebrno verižico na telovniku.

„Videl je mojo žalost, pa je vesel!“

Stopila je v stran in je postala.

„Ni lepo, kar si govoril! . . . Z Bogom!“

Nato je odhitela v klanec.

„Pojdi, kamor hočeš!“ je zaklical Tone za njo. „Ne vé skoro človek, kako bi govoril zvijačno in po ovinkih, namesto da bi jo kar brez besed zgrabil pod pazduho ter odjadral z njo!“

Napotil se je v krčmo in se je napil dodobrega.

„Ali bi šla takoj tja, ali bi počakala do nedelje?“ je premišljevala Hanca. „Razsrdil bi se morda, če bi me ugledal nenadoma in pozno je že na večer. Šel bi morda mimo, komaj da bi se ozrl name in tudi pozdravil ne bi. ‚Kako se obeša name to dekle!‘ bi si morda mislil. ‚Govoril sem z njo nekoč, ko sem bil še otrok in ves neumen, zdaj pa misli, da sem ji bil zapisal svojo dušo!‘ Tako bi mislil in obrvi bi mu legle na oči . . .“

Premišljevala je in se je napotila v hrib. V prsih je ležal težak kamen in jo je tiščal k tlom, tako da je bil život globoko upognjen.

„Glej, kam so se namerile samovoljno noge! Čemu sem šla skozi vas in čemu tod gor?“

Meglene so bile oči, obraz je bil bolj upal, suhe in ožgane so bile njene ustnice. Hodila je kakor v neprijetnih, mučnih sanjah; srce je bilo bolno in je iskalo tolažbe tam, kjer so čakali tihi, prijazni spomini.

Toda nič upanja ni bilo nad hribom. Solnce je bilo daleč skrito in velik temán oblak se je vzdigal iz doline na oni strani, segal je od obzorja do obzorja in silne sence so mu pripravljale pot . . .

II.

„Napravite se, ljudje božji!“

Položili so deske preko lojtrnic in so posedli. Za voznikom sta sedela Hanca in Amerikanec; vsa družba je bila mlada; dekleta so bila prazniško naščeperjena, obleke so šumele in rdeče rute so se svetile. Učitelj se je bil napravil že koj po kosilu peš preko hriba.

Amerikanec je zavriskal in konja sta potegnila.

„Kakor na svatovščino se peljemo! . . . Ampak lepo ni bilo, Hanca, da mi nisi prinesla šopka. Zdaj sedim tu, kakor obabljen starec!“

Hanca je komaj poslušala; daleč so bile njene misli.

Voz je drdral po peščeni in s kamenjem posuti poti v ravni črti preko globeli. Čez hrib je pihal močan veter, nebo se je oblačilo in jasnilo, jadrno so se lovile sence po hribu, izgubljale so se na oni strani.

Družba je bila glasna in vesela, Amerikanec je poizkušal, da bi razvedril Hanco.

„Ti sama se pelješ na pogrebščino! Tak ti je obraz, da bi te zgrabil in vrgel z voza, če bi te ne imel rad! Zdaj boš videla svojega fanta, boš videla, kako se je poškril! No, vrag ga vzemi — ne govorim o njem, drugače bi mislila, da sem mu zaviden!“

Hanci je bila pot predolga, vila se je neprestano na desno, na levo. Srce ji je utripalo nemirno; v strahu in žalosti je bila še senca upanja.

„Očitala sem mu prezgodaj, obsodila sem ga po krivici. Kdo mi je povedal, da se je vrnil, kdo je povedal, da je pozabil name? Tako slabotno in lahkoverno je srce! Ena sama neprijazna beseda — pa glej, vzdignil se je črn roj nelepih misli!“

Zaželela si je, da bi mu videla v oči, samo za trenotek in od daleč; spoznala bi ga takoj, če je Mate, ali če je tujec.

„Veliko si hodil po svetu, Tone — kakšna so dekleta tam, v velikih mestih?“

„Že vem, zakaj prašaš! No, Bog z njim . . . Dekleta so lepa v velikih mestih in človeka izpreleti, če zašumi takale drobna stvarca mimo njega. Ampak za vse skupaj bi ne dal počenega groša! V nevarnosti je mlad fant, ki ima še brenčeljne v glavi; človek, ki je kaj izkusil, pa debelo pljune in gre dalje po svoji poti!“

Čudno se je zdelo Hanci, da bi imel Mate rad kako drugo žensko, toda strah ni hotel iz srca, izpred oči ni hotela tišta lepa gospa v šumeči svileni obleki.

Zadaj so se razgovarjali in smejali. Izmed vseh glasov se je razločil tanki, brenčeči glas klepetave šivilje, postarne device, suhotne in bledikaste. Hanci se je zdelo, da govori samo zanjo in resnično se je bila šivilja nekoliko sklonila in je govorila glasneje.

„Včeraj sem ga videla na fari! Šel je moško in me še pogledal ni. Mi tudi ni do njegovih besed!“

Gosposki je bil, širok klobuk je imel, kakor reto, in žametno suknjico. Po vsej fari že govore, da je začel z novo učiteljico. S tisto, ki se ozira za vsakim moškim in sodi v šolo kakor jaz na prižnico . . .“

Tone se je razsrdil, sam ni vedel zakaj.

„Kaj pa te brigajo drugi ljudje, gobezdalo? Naj začenja s komer hoče, njegova reč je!“

Šivilja je govorila dalje, sklonila se je še bliže.

„Ampak lepa je, tudi ve, da je lepa! Našemi se, da bi me bilo táko sram na cesto. Bluzo nosi, ki ima rokave široke in komaj do komolcev in ki je izrezana pod vratom. Pravijo celo, da kadi cigarete in jaz jim verjamem . . . Takoj ko je prišel, ga je dobila na limanice, pa težko, da bi ga izpustila . . .“

Hanci je bila koža na obrazu trda kakor iz usnja, od čudnega strahu se ni upala ozreti nikamor, ne premkniti se. Ubežala bi neusmiljenim besedam, toda nagnila se je bila tudi sama, da bi slišala bolj natanko. Drugi so se razgovarjali naglas, Hanca pa je slišala samo tanki, brenčeči glas šivilje.

„Lepe reči pripovedujejo o njem! Živel je v mestu, da je človeka sram povedati, pa se še bahá. Sam je pravil davkarici, s kolik ženskami je imel opravila; že na obrazu se mu pozna, da je babjek. Jaz bi ne marala več zanj, če bi bil od glave do nog z zlatom okovan!“

Tone se je okrenil.

„Če ne boš zdaj precej tiho, te vržem z voza!“

„„Kaj pa sem povedala hudega? Komur ni prav, pa naj si pomaga!““

Videla je njegov obraz in je utihnila.

Tone se je sklonil k Hanci.

„Ne poslušaj babjih govoric! Pa ne zameri mi, če sem te morda kaj razžalil!“

Hanca se je začudila in laže ji je bilo poleg njega . . .

Globel se je zaprla za njimi, razprostrla se je ravan in solnce je zasijalo. Voz je zavil okoli hriba proti fari. Od daleč se je že svetil visoki beli zvonik farne cerkve, lesketale so se hiše, raztresene po lagodno se spenjajočem holmu. Nebo je še vse žarelo, solnca

pa se je svetil samo še rumeni rob in je tonil za hribom.

„O mraku dospemo, baš o pravem času!“

Tonetu je bilo nekako tesno; rad bi bil govoril, toda besede so mu nenadoma pošle. Ozrl se je postrani na Hanco in zaželel si je, da bi ji povedal nekaj prijaznega, tako da bi se nasmehnila.

„Babje govornice vse skupaj! On že ve, zakaj ni pisal in zakaj ni prišel. Človek, če se le usekne na cesti, pa je že ljudem v zobeh.“

In resnično se je Hanca nasmehnila. Zakaj oglašilo se je z jasno besedo tisto plaho upanje, ki je spalo v srcu. Ni mogoče, da bi bil pozabil — ni mogoče, da bi pozabil človek tako hitro celo dolgo življenje! Zmerom je še v njegovem srcu, vse od prvega prijaznega pozdrava do žalostnega slovesa. Vse težke misli so še v njegovem srcu, vse veselo upanje tistega življenja in vse ljubeznive besede.

„Ne, ni mogoče!“

Pogledala je Tonetu v obraz s polnim prosečim pogledom in Toneta je izpreletelo.

„Poženi vendar! Kaj se ti sanja?“

Solnce je zatonilo, hiše na fari so obledele in tudi zvonik se ni več svetil. Od juga so hiteli oblaki, pokrivali so pol neba, trgali so se in lovili, izza hriba so se dvigale zmerom gostejše in temnejše plasti.

„Drugачe pa pomisli, Hanca, da se peljemo na veselico in bodi vesela! Če ti pogledam v oči, mi je še samemu tako, da bi šel in pretepel prvega človeka, ki bi ga srečal na cesti!“

Konja sta stopala korakoma; voz se je pomikal počasi po veliki cesti skozi faro in je ustavil pred krčmo.

Učitelj jim je prišel naproti. Rdeč je bil že v obraz, črna suknja mu je bila nekoliko povaljana.

„No, da ste prišli! Že sem skoro obupaval nad Vami! V tej beznici ostanete? Tudi prav, tam je tako vse polno . . . Kako se počutite, Hanca?“

Pogledal ji je veselo v obraz in je videl vprašanje v njenih očeh.

„Eh, kaj se brigam jaz! Boste že sami videli!“

Družba se je napravila v krčmo.

„Tako pridem za vami!“ je zaklical učitelj in je odhitel po cesti; perotnici starinske suknje sta frfotali v vetru.

Amerikanec je pogledal jezno za njim.

„Kaj pa se vrti to motovilo okoli tebe?“

Hanca je sedla k nizkemu oknu in je odgrnila zeleni zastor, ki je bil napol zagrnjen.

„Zdaj pa pij, Hanca, pa pusti na miru vse ne-spametne misli! En sam kozarec, pa boš videla, kako se bo vse izpremenilo in tvoja ličca bodo spet tako rdeča kakor prej . . . Trči z mano!“

Hanca je omočila ustnice in je postavila kozarec na mizo; Tone je izpraznil na dušek in si je natočil iznova. Obraz se mu je zasvetil in žile na čelu so mu nabrekle.

„Če nočeš, pusti! Meni tekne nocoj kakor še nikoli in če bi se še dolgo vozil s tabo, Hanca, bi bil kmalu pijanec!“

Izpraznil je vdrugeč; Hanca se je prestrašila njegovega pogleda.

„Za takole mevžo, ki ni vredna . . . no, Bog z njim! Ampak toliko rečem, da ni vreden niti ene tistih tvojih žalostnih misli! Ne zato, ker ga imaš rada — Bog ti blagoslovi ljubezen — samo zato, ker je mevža in drugega nič!“

Natočil je in je prijel za kozarec, Hanca ga je pokrila z roko.

„Ne pij, Tone!“

Razjasnil se mu je obraz in zasmejal se je kakor otrok.

„Kaj bi ti dal za to prijazno besedo, Hanca? Ne bom več pil; če ukažeš tako, ne pokusim nikoli več kapljice. In še jedel ne bom, če rečeš, da ni potreba, in tudi dihal ne! Res, Hanca, rad bi, da bi mi ukazovala!“

Hanca se je nasmehnila in oblagodaril ga je prijazen pogled . . .

Mimo okna je prisopihal učitelj, še bolj rdeč in bolj prašen nego prej. Stopil je v krčmo in je sedel na klop poleg Hance.

„Cas bo, ti lepa mežnarjeva hči, — ti beli cvet globeli senčnotemne! . . . Na jeziku mi leže jambi in v nogah, slavnostni govor me je napravil vrtoglavega . . . Napravite se kmalu, ob poluosmih je pričetek; to se pravi, kakor se bo hotelo moji malenkosti, zakaj z mano se stvar začinja!“

„Torej lahko še posedimo, ne izgubimo mnogo!“ — je omenil Amerikanec.

„Dobro povedal! Glej, glej, ironija iz globeli!“

Ozrl se je nanj in na Hanco in se je zasmejal grohotom.

„Nisem torej prvi in ne zadnji! Amerikanec, ne vdajte se vinu in ne pečajte se preveč s tole gospodično! Storila bi Vas prej čemernegega nego devetero Afrodit, dasi ima po navadi bose noge in je duhovitosti v njej komaj za lek . . . Drugače, Hanca, so pa stvari zelo slabe . . . no, kaj me briga!“

„Res, nič Vas ne briga!“ — je odgovoril Tone zanjo.

Zadrdralo je zunaj, vzdignil se je prah in voz je šinil mimo.

Hanca je prebledela, sklonila se je ob oknu in je strmela na cesto; voz je izginil; kakor beli rep ladje na morju se je vlekel po cesti dolg oblak prahu.

Vstal je bil tudi učitelj.

„Vraga, če se ni nekdo peljal tod mimo!“

Spoznale so ga njene oči. Kakor lep spomin je šinilo mimo — le trenotek in izginilo je. Videla mu ni ne obraza, ne života, ali njeno srce je hrepenelo po njem in ga je spoznalo takoj.

Učitelj se je vzdignil.

„Zdaj že prihaja gospoda in čas bo, da odrinemo. Do svidenja zvečer!“

Odravila se je vsa družba. Mrak je bil že zunaj, pooblačilo se je bilo že vse nebo in nočilo se je hitro. Pihal je močen veter in Hanci je bilo hladno. Poleg Toneta, ki je stopal ob njeni strani, je bila kakor dvanajstleten otrok in hodila je z urnimi, drobnimi koraki, da ga je dohajala.

Okna čitalnice so bila žarko razsvetljena; odprta so še bila in veter je poigral z zastori. Napotili so

se po široki svetli veži in po stopnicah navzgor; Tone je prijel Hanco za roko in jo je vodil.

Med durmi jih je sprejel suh, nemirno capljajoč in ves pôten gospod v črni suknji, z belim šopkom na prsih ter jim je odkazal prostor čisto zadaj v dvorani. Sprednji prostori so bili odmenjeni za gospodo. Polagoma so prihajale ženske v kričečih oblekah, s perjem in rožami nakičen klobuk na glavi, pahljačo v roki. Črni, capljajoči gospod je capljal še bolj, priklanjal se je in se nasmihal uslužno.

„Tistega škrica tam bi zelo rad malo prijel zadaj za ovratnik, privzdignil ga nekoliko in stresel!“ si je zaželel Tone in se je smehljaj zadovoljno. „Kako bi pač pogledal?“

Hanca se je ozirala po dvorani; njene oči so iskale.

Prišlo je gosposko oblečeno dekle, dolgo in suho, glavo nekoliko upognjeno, obraz pust in jokav.

„Tista ni!“ je mislila Hanca.

Kmalu nato je prišla debela, težko sopeča dama, dvoje gosposkičen za njo. Obe sta bili oblečeni enako, tudi v obraz sta si bili podobni. Hanca je videla, da so jima oči mirne in brez zla in da se veselo smehljajo lepe ustnice.

„In tudi nobena izmed teh!“

Dvorana se je polnila. V ozadje so prihajale kmečke ženske, smehljajoče se sramežljivo in šumeče urno mimo gosposkih sedežev, prevlečenih z rdečim žametom. Spredaj so bili zasedeni že vsi prostori; vršalo in šumelo je po dvorani; gospodje v črnih oblekah so švigali kakor muhe, dolgi škrici so povih-ravali. Naposled se je zasvetil med durmi tudi rejeni župnikov obraz in na odru za zagrinjalom je zazvonil trikrat po vrsti tenák zvonec.

Počasi se je vzdigalo rdeče zagrinjalo in pokazali so se najprej čevlji učiteljevi, nato polagoma vsa tanka oseba v preohlapni, povaljani obleki. Držal je v roki list papirja in celo Hanca je opazila, da se mu je roka tresla. Kakor je stal na odru, je bil samo od daleč podoben učitelju, ki ga je poznala Hanca. Vsa prešernost je izgnila z obraza, ustnice so bile otroške in plaho,

proseče so se ozirale oči po dvorani. Ko je izpregovoril, je bil njegov glas hripav in trepetajoč. Govoril je dolgo, zmerom glasneje in zmerom hitreje, Hanca pa ni razumela ničesar. Glasilo se je kakor pesem, ali pesem ni bila. Naposled se je priklonil, obrnil se je, opotekel se je nekoliko in odšel. Po dvorani so ploskali burno in ker je mislila Hanca, da je potreba, je ploskala tudi sama.

„O čem pa je govoril?“ je vprašala Toneta.

„Vrag vedi o čem, ali toliko je gotovo, da je govoril same budalosti. Na nas je meril, Hanca! Na prosti narod, ki stoji tu zadaj! Ali bi ga prijel za ušesa, da bi vedel, kdo je preprosti narod! . . . Zdaj poslušaj, zdaj pride muzika! . . . Ej, vruga, kakšna klavrna muzika!“

V kotu poleg odra je stal klavir, starikava gospodična z zelo visoko frizuro je sedla predenj in zazveneli so ubiti žalostni glasovi. V ozadju so se razgovarjali naglas, spredaj se je nekdo okrenil in je siknil: „Pst!“

„Glej, oglasila se je tista muha, ki bi jo rad malo privzdignil in stresel. Do tilnika si je napravil prečo in pomastil si je lase!“

Nenadoma je muzika utihnila, debel gospod ob durih je ploskal s težkimi rokami, da je donelo samotno po dvorani, nato je zaploskala s tankimi ročicami tudi muha, ki je imela prečo do tilnika.

Pozvonil je zvonec, zagrinjalo se je vzdignilo in nastopili so pevci. Hanca se je spela z vsem životom in je strepetala.

Preko vsega odra je stala vrsta pevcev in med njimi nekoliko zadaj, je stal Mate v kratki žametni suknjici; dolgi svetli kodri so mu padali na senca. Hanca je prijela Toneta za roko in jo je stisnila krepko. Amerikanec se je ugriznil v ustnice in je strnil obrvi.

Močni moški glasovi so zadoneli po dvorani; obrazi so se zjasnili in prsi so se oddehnile. Glasila se je lepa stara pesem — kakor da je zasijalo solnce nad poljem, zašumel zamolklo gozd iz daljave.

Naravnost v njegove oči je upirala Hanca pogled, a njegove oči so bile tuje in hladne, niso čutile njene prošnje in ji niso odgovorile.

„Usliši me, ozri se name!“

Zgenila je tudi z roko, vzdignila se je na stolu. Tone je gledal na oder, ali videl je natanko tudi njo in žile so mu kipele na čelu. Prijel jo je za roko pod komolcem in jo je potisnil na sedež.

„Ne bledi, ne ponižaj se pred njim!“

Pesem je utihnila in pevci so se poklonili; zapeli so še drugo in tretjo pesem, dodali so jih še dvoje in navdušeno ploskanje je grmelo iz ozadja dvorane; debeli gospod ob durih je ploskal in sopel težko in klical, obraz se mu je svetil od radosti. Naposled so se poklonili pevci še globlje, tako da se je prikazala vsa pleša starega, rdečebradatega nadučitelja ter so se poslovili.

Mate je postal ob kulisi in se je ozrl po dvorani. Zdrznil se je, vzdignil je začuden obrvi, kakor da se je nečesa domislil, nasmehnil se je in je odšel za drugimi.

„Vode!“ je zaklical Amerikanec.

Hanci je bilo slabo.

III.

Popila je kozarec vode, odprla je oči široko in rdeče pege so se prikazale na licih.

„Kaj ne bi rajša domov?“ je prašal Tone.

„Ostanem do konca!“

Šivilja iz globeli se je sklonila k sosedi in je šepetala, obe sta se ozirali na Hanco.

„Še pogledal je ni!“

Spet je sedla starikava gospodična h klavirju, dolgi prsti so drobili po tipkah in zastokali so žalostni glasovi, kakor da bi zvonil od daleč tanki zvon za umirajoče.

„Da bi že nehalo to brenkanje!“ se je razrdil Amerikanec, debeli gospod pa je ploskal s težkimi rokami in zaploskala je tudi muha.

Ko je odbrenkal klavir, so se napravili nekateri gospodje iz dvorane, da bi si oplaknili suha grla.

Soparno je bilo, težak vzduh je ležal na prsih. Na okna je potrkavalo, zunaj so se bili za hip umirili oblaki in padale so debele kaplje.

Z odra se je čulo prenašanje miz in stolov, stopali so težki koraki, zasmeljal se je časih kdo in je zaklical polglasno, zastor se je zganil, nekdo je pogledal v dvorano in škripajoči koraki so premerili oder.

Hanci je bilo kakor v težkih sanjah. Nobene jasne misli; trudna ji je bila glava in srce je bilo tesno; če bi vstala, ne bi mogla premekniti nog.

„Glej, vsa bleda je, postarala se je!“ je zašepetala šivilja.

Tone se je nagnil k njeni rami.

„Boljše bi bilo, Hanca, da odideva. Slabo ti je . . . in ni ni vreden, Hanca, ni vreden . . .!“

Njene oči so se ozirale nemirno po dvorani, toda videle so same tuje obraze, potne in dolgočasne. Nje ni bilo, ki so se ji smehljale zapeljivo rdeče ustnice, ki so ji gledale oči vablljivo in vroče, ki so se ji svetile izpod širokega rokava gole bele roke.

Zazvonilo je za odrom in napočil je večera naj-imenitnejši del.

Igrali so „Županovo Miciko“, in ko je nastopila lepa županova hči, je izpreletelo Hanco po vsem telesu. Nikoli je ni videla poprej, ali spoznala jo je takoj. Majhna je bila, toda bujno razvita. Oblečena je bila v kratko, živo pisano krilo, na nogah je imela svetle šoljne s pentljo; izza rdečega modrca so se svetili beli čipkasti rokavi, tako široki in kratki, da so bile gole preko komolcev gosposke roke. Iz belega, drobnega obraza so rdele polne ustnice, oči so se ozrle prešerno po dvorani.

Hanci je seglo v srce kakor zavist in sovraštvo.

„To je ona!“

„To je učiteljica!“ je šepnila šivilja in se je ozrla na Hanco.

Hanca je stisnila pesti v naročju. Njeni pogledi, od pritajenih solz omegleli, preplašeni in sovražni, so se vsesali v lepo županovo hčer. Izpustili niso nobene njene kretnje, nobenega nasmeška, zasledovali so vsak skrivni pogled, poizkušali so, da bi prodrli v njene

misli, v njeno življenje, vse od začetka do te poslednje ure.

Učiteljica je izpregovorila; njen glas je bil globok, skoro robot in Hanci je bilo pogo di, da ni bil lep njen glas.

„Ni ga omamila z besedami!“

Toda glej, morda mu je bil pogodi baš njen glas, nekaj prešernega, zasmehujočega je v njem in Mate, ki je bil morda navajen prej tanko žvrgolečih mestnih glaskov, se je začudil in zdelo se mu je lepo, da je dišalo iz tega globokega, moškega glasu po dimu cigaret . . .

Ljubimca, mestnega škrica, je igral dolg študent, zelo še mlad in brez brk. Hodil je neokretno, napoti so mu bili stoli, zadeval se je ob mizo. Oblečen je bil v široko in dolgo suktnjo, ki najbrž ni bila njegova; ko je stopil v izbo, je pozabil sneti visoki cilinder, zardeval je in jecal. Neroden in smešen je stal pred njo, ki jo je ljubil in kakor sramežljivo dekle je povešal oči.

Občinstvu v ozadju je bilo pogodi, da je bil mestni škric tako neroden in smešen. Prepočasi se je vršila igra, kar precej naj bi ga napodili, koder drži cesta čez hrib, tujca, ki vsi črno suktn . . .

Neroden je bil, komaj se je je doteknil, ona pa ga je objela brez strahu z lepo golo roko.

„Tako je objela njega!“

Pod temnimi lasmi so žarele velike vabljuje oči, ustnice, polne in rdeče, so se napenjale.

„Tako se je sklanjala k njemu, tako ga je poljubila!“

Ljubimec je pokleknil, padel je nerodno na kolena, tako da je zabobnelo in se je vzdignil z odra oblak prahu. Smeh je završal preko dvorane, debeli gospod je zaploskal in nasmehnila se je sočutno tudi lepa županova hči.

„Tako se je nasmehnila njemu, tako ga je pogledala vroče, ko sta sedela sama, čisto blizu drug ob drugem in ji je ovil roko okoli vratu ter jo prosil ljubezni . . .“

Sredi odra je stala županova hči, njen glas se je nenadoma izpremenil, poln je bil in blagozveneč in zapela je zvonko :

„Ljubček pa pride,
milo objame,
brž je spet zdravo
to bolno srce!“

In ko je pela, je bila vse lepša nego prej. Lica so nekoliko zardela, nagnila se je glava pod težo bujnih las, položila je bila roko na nemirne prsi.

„Nanj je mislila zdaj in skipelo ji je srce, strepetalo je od hrepenenja . . . Glej, veselo so se nasmehnile ustnice, začutila je, da je tudi on mislil nanjo . . .“

Pri kraju je bila igra, županova hči je praznovala svatbo s čokaticim kmečkim fantom in škric je romal osramočen, koder drži pot preko hriba. Ploskanju ni bilo konca, igravci so se priklanjali, sladko se je smehljala učiteljica, spet so bile prešerne in zapeljive njene oči.

Hrupno so vstajali s sedežev ter se odpravljali. Vsem se je zelo mudilo, gnetli so se po tesnih hodnikih med klopmi, črni gospodje so prihiteli, prenašali so žametne klopi ter jih postavljali ob stene, da bi napravili plesavcem prostora. Hanca in Tone sta bila poslednja med durmi.

„Kaj ne bi rajša dol?“ je prašal Tone. „Gneča je tukaj in mize so postavljene za samo gospodo!“

„Ostaniva tukaj!“ je odgovorila Hanca.

Široki, svetli mostovž je bil okrašen z zelenjem; na obeh straneh so bile postavljene mize ob zidu.

Učitelj je begal po hodniku, po stopnicah gor in dol, stopil je mimogrede k tej, k oni mizi, izpraznil je kozarec ter odhitel.

„Kaj tukaj sta ostala? Dobro — mi iz globeli sodimo v boljšo družbo! . . . Kaj se ne počutite dobro, Hanca?“

„„Dobro se počutim!““

Učitelj se je začudil njenemu glasu, bil je globlji in zrelejši. Njene oči so gledale mirno, skoro osorno.

„Nič ne mislite, Hanca, da je kaj posebnega na tisti stvari! Same budalosti! . . . To je namreč ženska, ki bi še mene premotila za en večer, recimo za eno

uro, nato bi se pa stresel in bilo bi me sram! . . . Lepa je res, ubijte me, če ni lepa! . . .“

Prišla je mimo v svetli poletni obleki, belo rožo v laseh. Učitelj je poskočil s stola, pridružil se ji je in je sedel z njo za mizo, kjer se je zabavala še večja družba. Smehljaj se je neprestano in je govoril drugače nego po navadi.

„Sprejmite, gospôda, tudi mene, tujca iz globeli, v svojo družbo in nikar me ne zaničujte!“

Hanca in Tone sta sedela za malo mizico v kotu ob stopnicah. Dvoje vrst belo pogrnenih miz je bilo postavljenih blizu vhoda v dvorano in tam je posedla boljša družba. Debeli gospodje, rejene gospe, tanke gospodične v svetlih oblekah, črno oblečeni mladi gospodje s šopki v gumbnicah. Razgovor je bil vesel in hrupen, natararice so prihajale in odhajale, kozarci so žvenketali. Neprestano so hodili po stopnicah in Hanca se ni ozrla; toda nenadoma je strepetala, ko je začula še čisto spodaj pod stopnicami urne korake. Malo zasopel je bil, premeril je z enim korakom po dvoje stopnic, šel je hitro mimo, naravnost po mostovžu do belo pogrnenih miz. Pozdravili so ga veselo; učiteljica se je okrenila z vsem životom in je iztegnila roko preko stola. Mate se je poklonil in je sedel poleg nje.

Obrnjen je bil proti zidu, ali Hanca ga je videla natanko, tudi če se je okrenil z životom in je pogledal stran z vsem obrazom. Luč mu je sijala naravnost na lice, ustnice so se mu gibale in Hanci se je skoro zdelo, da razume njegove besede. Sladke so bile in ljubeznive, mehak je bil njegov glas. Toda nekak nemir je bil na njegovem obrazu, senca je ležala na čelu, kakor spomin na nekaj neprijetnega, davno minolega. Nemirno, neodločno so gledale oči, nikamor se niso ozrle naravnost, kakor prikrita bojazen je bila v njih.

Tone je pripovedoval, ali Hanca ga ni slišala. V sanje so gledale njene oči in poslušala je v sanjah. Šumno so se razgovarjali naokoli, ali onadva, Mate in ona, se nista menila za nikogar, kakor da bi hodila sama po tihem večernem polju.

„Zakaj si tako razmišljen in žalosten?“ je prašala ona in oči so vabile in očitale prijazno.

„Domislil sem se nečesa, kar je bilo davno in ni več!“ je odgovoril Mate.

Hanca je videla, da se je igrala pod mizo njena roka z njegovo; oklepali so se prsti, umikali so se igraje in so se iskali.

Učiteljica se je sklonila k Mateju, njene ustnice so se premeknile. Hanca je strmela nanja, ki sta sedela daleč v svetlobi; njeno oko je videlo vse in vse je slišalo njeno uho.

„Pozabi!“ je govorila ona. „Saj je zdaj lep večer — kaj bi se spominjal na preteklost, kaj šele bi mislil na prihodnost! Ne smeš zdaj misliti drugega, nego da te imam rada!“

In resnično se je Mate nasmehnil, resnično je pozabil; Hanca je opazila natanko, dasi se je bil v istem hipu obrnil z vsem obrazom od nje, ki je sedela v temi.

„Rad te imam“ je govoril smehljaje. Samo zdi se mi, da je šinila senca mimo in da sem ugledal obraz, ki sem ga nekoč poznal . . . Toda šinila je mimo in zdaj ne mislim nič drugega, nego da te imam rad!“

„Ne glej tja, Hanca!“ je izpregovoril Tone glasneje in se je doteknil njene rame. „Ne glej tja — vsa si prebledela! Pojdiva!“

Zdramila se je samo napol, ozrla se je nanj z motnim pogledom.

„Ostaniva!“

V dvorani je zasvirala vesela godba. Vstajali so izza miz in vstala sta tudi Mate in učiteljica. Ž urno roko si je popravila frizuro, pritrdila si je rožo v laseh in odšla sta v dvorano.

Prihital je učitelj in je prijel Hanco za roko.

„Če niste že oddani!“

Hanca je vstala. Tone jo je prijel okoli pasu in jo je potisnil na stol.

„Ne pojde; slabo ji je!“

„Slabo mi je!“ je ponovila Hanca in učitelj je hitel dalje.

„Zdrami se Hanca!“ je prigovarjal Tone. „Spametuj se, drugače te ostavim tukaj samo, pa napravi, kar ti je drago!“

„Pojdi!“ je odgovorila Hanca mirno.

„Znorela si, to je in drugega nič! . . . Zaradi takega — no, Bog z njim! Tiste ženske bi se ognil na cesti na deset korakov — Bog mu jo blagoslovi! . . . Pij, Hanca, reci vsaj besedo, da bom vedel, če si živa ali ne!“

„„Ali jo ima resnično rad?““

„Kaj vem? Nisem ga vprašal! . . . Ampak zdi se mi, da ni človeka na svetu, ki bi imel tisto žensko resnično rad — vsaj njenih oči ne! . . . Kar on počne, mi nič mar, nisem mu varih! . . . Samo doli na cesti bi ga rad dobil, da bi ga malo pretresel, njega in tisto žametno kamižolo!“

Hanca ga je pogledala prestrašena.

„Ne stori mu žalega! Ne reci mu besede!“

„„Nič se ne boj! V žido ti ga zavijem!““

Poskočna godba je donela iz dvorane, slišalo se je drsanje nog po gladkem parketu. Za mizami so ostali samo še starejši gospodje. Zmerom glasnejši so bili, obrazi so rdeli zmerom bolj.

„To je Mate Kovač, mlad umetnik. Časopisi pišejo o njem; pravijo, da je velik talent.“

Suh gospod s sivim obrazom in kozjo brado je stresel nejevoljno z glavo.

„Velik talent — kdo ve! Lepo število smo že imeli takih talentov, pa so se večjidel izpridili in naposled so bili družbi in narodu v nadlego. Naš narod ne rabi talentov — delavcev rabi!“

„Malo prehudo je to!“ je ugovarjal rejen gospod. „Zakaj bi ne rabili talentov? Dobri so . . . za nedelje in praznike . . .“

Kozjebradec je stresel z brado še bolj zlovoljno.

„Kar je nepotrebnih novotarij, vse so zanesli k nam tisti takoimenovani talenti! Življenje kaže, da jih ni potreba: še nobenemu izmed njih se ni godilo dobro. Rastlina, ki je naturi v prid, ne usahne! . . . Tudi ta fant se mi zdi lahkomišeln; že njegova kamižola ga izdaje; spodobni ljudje ne nosijo takih kamižol!“

Družba se je zasmejala. Debela gospa, ki je sedela poleg kozjebračca, pa je končala razgovor:

„Lep fant je!“

Utihnila je godba, pari so se vračali iz dvorane z razgretimi zardelimi obrazi in bleščečimi očmi. Prva sta prišla Mate in učiteljica; on je šel nekoliko sklonjen, kodri so mu bili padli globoko na čelo, smehljal se je s polodprtimi ustnicami. Nikoli ga še ni videla Hanca tako lepega in strah jo je bilo njegove lepote, trepetala bi in bi ne mogla govoriti, če bi se nenadoma ozrl, stopil k njej ter jo ogovoril.

Stopila sta k mizi, roka je ostala v roki, prijel je kozarec z levico in je pil. Nekdo se je zasmejal za mizo, izpregovoril je besedo, roki sta se izpustili in zasmejala sta se tudi sama, zvonko in veselo.

„Z njo bi hodil po ulici in ne bilo bi ga sram!“ je mislila Hanca.

Učiteljica je vzela s stola čipkasto ruto, ognila si jo je tesno okoli vratu in napotila sta se po mostovžu.

Tone je stisnil Hanco trdo za roko.

„Glej sem in pij!“

Šla sta počasi, tesno drug ob drugem; z lahkimi, drobnimi koraki je stopala ona, zibalo se vitko, polno telo in glava se je nagibala k njegovi rami.

Mate se je nasmehnil, vzela je rožo iz njenih las in si jo je vteknil v gumbnico.

Šla sta mimo, postala sta, on se je sklonil in ji je zašepetal v uho ljubeznivo besedo. Ko je vzdignil glavo, se je ozrl mimogrede po mostovžu, strepetal je in je prebledel v obraz. V tistem trenutku je izpustil njeno roko in je stopil korak v stran. Ona se je ozrla začudena nanj . . .

Hotel se je umekniti njenemu pogledu, žarečemu jasno iz polumraka, ali ukovan je bil vanj; ni ga izpustil.

Ustnice so se zgenile, glasu ni bilo, toda Mate je slišal. Strepetal je vzklik, bolesten, očitajoč.

„Mate!“

Naslonil se je ob zid.

„Kaj ti je, Mate?“ je vprašala učiteljica.

„Domislil sem se . . .“ je zajecal. „Idiva!“

Odšel je po stopnicah z urnimi, omahujočimi koraki, da ga je učiteljica komaj dohajala . . .

„Dobro je, Hanca, vse je dobro . . . Pij!“ je prigovarjal Tone; njegov glas je bil prisiljeno vesel, oči pa so gledale temno izpod obrvi.

Hanca je vzdignila kozarec in ga je izpraznila do polovice. Prijetna toplota se ji je razlila po životu in mukoma, sunkoma se je izvil vzdih iz prsi.

IV.

Mate in učiteljica sta sedla v mračno razsvetljen kot gostilnice.

„Kaj se je zgodilo s teboj?“

Ustnice so se mu zategnile, prikazal se je prisiljen, spačen smehljaj.

„Pomisli: povrne se časih preteklost, vsa razločna, kakor da pozneje ni bilo ničesar več . . . In to me vznemiri zelo!“

Začudila se je, ni ga razumela.

„Prej si bil bolj kratkočasen . . .“

„Saj sem povedal: dokler se ne vrne preteklost! . . . Ampak rečem ti: zelo je bila lepa in toži se mi po njej, kadar sem sam.““

Nejevoljno je strnila obrvi.

„Govori pametno!“

Mate jo je pogledal in je zapazil, da si je bila z belim prahom potresla obraz. Zazdelo se mu je tudi, da si je bila pobarvala obrvi in ustnice. Ali v tistem hipu se je dotaknil njene tople bele roke in izpreletelo ga je.

„Oprosti — vznemirilo me je in treba je še par minut, da se spametujem . . .“

Prijel je njeno roko, da bi jo vzdignil k ustnicam, toda ugledal je tanke žilice, ki so se svetile in križale pod kožo in ni mu bilo pogodi.

„Povej natanko: kje je bila tista preteklost in kakšna je? Majhna? Velika? Ali je lepša od mene? Črnolasa ali plavolasa?“

Mateju so bila zoprna njena vprašanja; bilo mu je, kakor da bi mu kdo odpel telovnik ter se zasmejal svetinjici pod vratom. Pogledal ji je kljubovaje v obraz

in takrat se mu je tudi zazdelo, da si je bila napravila preveč koketno in neokusno frizuro.

„Lepa je in se ne da primerjati z nikomur, tudi ne s teboj. Zakaj samo ena je na svetu in druge ni nobene . . . Velikokrat mi je bilo težko pri srcu in drugje mi ni bilo tolažbe, nego v mislih nanjo . . .“

„„To je vse lepo in sentimentalno; ampak povej mi, kdo je in kako ji je ime!““

Privila se je bliže k njemu, tako da je začutil toploto njega telesa. Položil ji je roko okoli vratu in se je zasmeljal.

„Bog z njo! Poleg mene je sedanjost — kje je preteklost? — Ali si mi ti povedala tiste misli, ki te obidejo, ko ležeš v posteljo in ti ne dajo spati nemirni spomini? Naj počivajo, ni jih treba dramiti!“

Nezaupno ga je pogledala in prejšnjega sladkega smehljajo ni bilo več na ustnicah.

„Oglasila se je godba, vrniva se!“

„„Ne, Alma, ostani, ne vrnil bi se še rad!““

Učitelj je pogledal v gostilnico.

„Hej, plesavci!“

Alma je vstala, Mate je stal za mizo in pil.

„Ali pojdeš?“

„„Ne!““

Krilo je zašumelo na hodniku; učitelj ji je ponudil roko in je jecal nerodnosladke besede.

Mateju je šumelo v glavi. Bilo mu je, kakor da strme še zmerom vanj tiste velike, srepe, očitajoče oči.

„Kaj si mi storil, Mate?“

Stresel se je, otrese bi se rad, pozabil . . . Glej, tako lahko, brezmiselno, brezbrizno je bilo življenje; nosilo ga je, kakor na dišečih valovih pomladanske sape; zatisnil bi oči, dihal vase topli, opojnotežki vonj, živel do konca. En sam trenotek in zdrznil se je, vzdramil . . .

Kaj ni bila samo igrača, kaj ni bil samo lep spomin iz prezgodnje, otročjenedolžne mladosti? Kakšno pravico ima do njega preteklost, in če je še lepša? Minilo je za zmerom, ne vrne se več, ne sme se vrniti!

Toda oglasilo se je v srcu še drugo, globlje in grenkejšo čuvstvo. Naslonil je glavo v dlan, zajčal je.

„Hanca, ti mala, uboga!“

Spomnil se je na njena pisma, pisana z okorno roko. „Ljubi moj Mate!“ Zasmejalo se mu je srce, razširilo se mu je od sladke radosti, kadar je ugledal tiste velike, trde črke. Nizko se je pač nagibala glava k papirju, trdo so se oklepali prsti peresa. In besede, ki jih je bilo srce tako polno, niso mogle na papir.

„Ti uboga, od srca ljubljena! Komu si pisala?“

Oči so se mu orosile nad pismom, nato pa je doživel divji večer; oskrunil je svetinjico pod vratom.

„Ti pozabljena, izdana! . . .“

Na stopnicah so se oglasili koraki; ples je minil, plesavci so prihajali v krčmo.

„Kaj pa ti tako sam?“ je zaklical učitelj. Opotekal se je že nalahko, na čelu so se mu sprijemali potni lasje.

„Nisem te klical!“

„„Klical, ali ne klical, saj smo v krčmi!““

Učitelj je prisedel in je pil.

„Lahko ti je neprijetno pri srcu, Mate; tudi meni bi bilo! Zaigral dvoje kart hkrati — ni šala! Ampak stavi na drugo karto, prijatelj, stavi na drugo karto! Lepša je, rečem ti! . . . Prvo pusti nam, ni zate; z globeljo nimaš opravila več . . .“

Mate je izpil.

„To je ženska zate! Duhovita, lepa, temperamentna, čisto rojena za umetnika! Zame ni; prvič zato ne, ker sem človek iz globeli, in drugič — to sledi namreč iz prvega — ker sem poleg žensk tako malo duhovit in okreten, da se smilim sam sebi . . . Odločil si se, kakor je velevala usoda in božja volja! . . . Zdaj čaka nate; čemerna je bila in zlovoljna, tako da sem pobegnil.“

„„Kje je Hanca?““

„Nikjer več zate, prijatelj! Tvoje sokolje peroti jadrajo drugod . . . Resno in resnično povedano: čemu bi jo mučil? Pusti otroka in Bog z njim; druga so tvoja pota!“

Mate je vstal in je šel skozi vežo po stopnicah. Z mrkim očesom je gledal učitelj za njim in si je grizel ustnice. Nato si je natočil poln kozarec in ga je vzdignil proti luči.

„Bog te blagoslovi, ti moj prijatelj in moj tolažnik!“

Izpil je na dušek, naslonil se je v kot in je sanjal s polodprtimi očmi.

Mate je šel naravnost proti mizi, kjer sta sedela Hanca in Amerikanec.

„Dober večer, Hanca!“

Glas se mu je malo tresel, lica so mu bila zardela pod očmi, gledal je neodločno, kakor da bi se hotel ogniti njenega pogleda.

„Zvedrilo se je zunaj, mislim. Ali bi ne šla malo z mano?“

Hanca je vstala brez slovesa in je šla z njim.

Stopila sta na cesto; hladno je bilo in noč je bila temna. Nebo je bilo temnosivo in se je komaj razločevalo od oblakov, ki so plavali v širokih plasteh od juga.

„Tu ni blatno, tu pod kostanji; pojdiva do konca in nazaj . . .“

Na pesku so hreščali njuni koraki. Zasvetilo se je časih izza oblakov in dvoje senc je hušknilo pred njima.

Postal je nenadoma, prijel jo je za roko.

„Odpusti mi, odpusti, Hanca!“

Tako se je obdolžil in obsodil in Hanca je vedela, da je bilo vse resnica. Zazeblo jo je, ni se mu upala pogledati v obraz in on je izpustil njeno roko.

„Mrz je, Mate, vrniva se!“

Vse se je zgodilo, kakor je slutila v hudih sanjah; tujec je hodil poleg nje, komaj še podoben Mateju, ki ga je ljubila.

„Zdaj vem, da me nimaš več rada in da me zaničuješ po pravici. Tako naj gre torej narazen najina pot . . . za zmerom. Ampak, Hanca, spominjal se bom nate, ne pozabim te nikoli . . .“

Komaj ga je poslušala; trudna je bila in slaba, da bi se zgrudila, legla kraj ceste.

Mate je govoril hlastno, s trepetajočim glasom; tako mu je bilo, kakor da se mu umika nekaj velikega, lepega, nikoli nadomestljivega, in iztrgal je slabotne roke, da bi zadržal, rešil . . .

„Veliko sem grešil nad tabo, Hanca, ali tudi kazen je velika . . . Zdaj vem, da bo težko moje življenje, da ne pridem nikoli do konca; zdaj vidim, kako močno sem se opiral ob tvojo ramo . . . Kaj ni več mogoče, da bi se izpremenilo?“

In odgovoril je sam v svojem srcu: „Ni več mogoče!“

„Tako pa idiva narazen in prijazno se posloviva. Daj mi roko Hanca; ne odtegni je, saj je v slovo! . . . Zbogom!“

Stala sta že skoro pred gostilnico; rdeča luč nad vratmi mu je sijala v obraz; upál je bil in resen, oči so bile rdeče obrobljene. Mrtva in mrzla je ležala njena roka v njegovi.

„Zbogom, Mate!“

Okrenil se je urno in odšel v svetlo vežo. Hanca je postala ob zidu in je gledala proti drevoredu. Nalahko se je zibalo temno drevje; tam daleč, v somraku, se je premikalo dvoje senc.

„Ali se poslavljata tudi onadva, ali se poljubujeta?“ je premišljevala Hanca.

Hitreje so plavali oblaki po nebu; veter je zapihal močnejše in v drevoredu so zašumele kaplje, ki so padale trdo z lista na list in na mokri pesek.

Hanci je bil hlad prijeten, odpela si je bluzo pod vratom. Nekdo se je opotekal mimo, postal je pred Hanco, zibal se je z vsem životom in se je prijel za klobuk. Nato je zamahnil z roko, zavriskal je hripavo ter nadaljeval svojo pot.

Težki koraki so se oglasili v veži, Tone jo je prijel za ramo in jo je stresel.

„Kaj počneš tukaj, dekle? Pojdi z mano!“

Vodil jo je za roko kakor otroka, posadil jo je v krčmi za mizo, ovil ji je ruto okoli vratu in ji natočil poln kozarec.

„Zdaj pij, otrok! . . .“

Mate je premeril vežo z urnimi koraki, hitel je po stopnicah in v dvorano. Ugledal je Almo, ki je plesala z učiteljem. Obraz mu je bil še ves bled in oči so mu bile rdeče, toda zasmejal se je veselo, ko je videl učiteljev vihrajoči frak in njegove tanke, nerodno sključene noge. Opazila ga je bila tudi Alma in ga pogledala z vprašujočim očesom. Mate se je nalahko priklonil, ona se je nasmehnila in je ostavila učitelja sredi dvorane.

„Zdrav?“ je vprašala in mu je ponudila roko.

„Popolnoma!“ je odgovoril Mate. „Pojdi z mano, idiva malo ven, sediva v samotni kot. Rad bi se pogovarjal s tabo, povedal bi ti kaj lepega, tako razposajeno mi je pri srcu . . .“

Dala mu je roko in stopila sta na hodnik.

„In kaj je s preteklostjo?“ se je nasmehnila.

„Umrla! Zakopal sem jo v velik grob, nasul nanj gomilo do neba!“

„„Samo na obrazu se ti še poznajo sledovi . . .““

„Pomisli: gomilo do neba! Opravilo je bilo naporno in če mi je čelo še potno, ni treba, da bi mi zamerila!“

Sedla sta za malo skrito mizico; naslonila je glavo ob zid in obraz se je skrivil v zelenju.

Zavzdihnil je globoko in je razprostrl roke.

„Zdaj sem svoboden!“

Alma se je zvonko zasmejala.

„Kako težka ti je ta svoboda!“

„„Potrpi, da se navadim nanjo!““

Bolj resen je bil njegov obraz, naslonil se je s komolci na mizo in je oprl glavo ob stisnjene pesti.

„Poleg tebe se počutim dobro, Alma; zdi se mi, kakor da si mi v sorodu . . . Popotnik brez miru . . . Jutri, pojutrišnjem, kadar odidem, se boš prav tako prijazno smehljala komu drugemu . . . Jaz bom storil isto . . .“

Tanka guba se je prikazala na njenem čelu.

„Če je to resnica, čemu jo treba povedati?“

„„Ne zameri! . . . Kar je bilo, mi leži še na jeziku, na vsem telesu mi leži, tudi srca še ni čisto ostavilo . . . Daj mi, Alma, svojo lepo roko; tako je najbolje . . .“

Igral se je z njeno belo, okroglo roko in jo je poljubljal.

„Kam misliš, Mate, jutri, pojutrišnjem?“

„„Bilo bi bolje, da me nisi spomnila! . . . Po svetu hočem. Pred par leti se mi je zdelo, da znam veliko in Leonardo je bil v primeri z mano diletant. Zdaj sem se naučil nekoliko in vidim, da ne znam še nič. Vesel sem bil in lepega upanja poln do tega nocojšnjega večera . . . zdaj pa me je obšel nekak strah. Nič se mi več noče na pot in zdi se mi, kakor da se mi vse ponesreči. Take globoke malodušnosti nisem občutil še nikoli — in verjemi, godilo se mi je že zelo slabo!““

„Ne blédi! Zato pa si umetnik, da se ti godi slabo?“

„„Kaj me briga vse, dokler je pogum in upanje v srcu! Bos in brez brašna bi romal v Monakovo in iz Monakovega v Pariz. Toda srce težko — noga hroma!“

„Od nocojšnje bolezni te jaz ne ozdravim!“

Vse drugačen je bil njen pogled, bolj čist in bolj resen; sočutje je bilo v njem.

„Res, zazeblo me je kakor bolezen . . . Doslej sem živel — Bog vedi, kako sem živel; ni me bilo skrb ne za kruh, ne za posteljo. Zdaj pa me je obšel strah, kako bom živel jutri, kaj bom jedel jutri in kje bom spal . . . Tako mi je, kakor da me je Bog zapustil . . .“

Alma ga je pogladila po laseh, nato mu je položila roko okoli vratu.

„Mate, kaj se je zgodilo s teboj?“

Umaknil se je njenemu objemu.

„Veselega fanta in ponosnega umetnika si ljubila . . . pa zbogom, Alma, siromak sedi poleg tebe!“

Umolknila je, tudi njo je obšlo kakor bojazen pred nečim grenkim, neubežnim . . .

Tone je iskal voza, ostal je dolgo zunaj in se je vrnil preklinjaje v krčmo.

„Odšli so! Že pred celo uro! Vrag z njimi! Drugega voza pa ni, če bi ga s cekini plačal! Poslednji koleselj je vzel debeli doktor . . . Kaj praviš, Hanca?“

Hanca ga je samo pogledala in je molčala.

„Kaj bi?“ se je popraskal Tone. „Zvedrilo se je za silo, ampak pot je blatna . . .“

Ozrl se je postrani nanjo.

„Tak reci vsaj besedo!“

„„„Pojdiva!““

Hanca se je vzdignila, toda prišla se je za mizo, da bi ne omahnila.

„Tako sem trudna . . . samo od vina, Tone!“

Opravičila se je s tihim, skoro prosečim glasom in poizkusila se je nasmehniti.

Tone je zaklel.

„Bolje ti bo zunaj, Hanca . . . Primi se me za roko!“

Sveža sapa jima je zapihala v lica. Oblaki so gonili jadrno preko neba, zvezde so se užigale in so ugašale.

„Glej, tudi cesto je že skoro posušil veter! Bolje bo, ko prideva na klanec; tam je pot nasuta!“

Hanci so bile noge kakor od kamna; tudi glava ji je bila težka in je klonila.

„Tone, trudna sem, res!“

„„„Ni daleč; komaj uro, če stopiva!““

Pritisnil je njeno roko narahlo k sebi; zdela se mu je tako majhna in nežna, da bi jo zdrobil, če bi jo stisnil krepko.

Kmalu je bila fara za njima, temno je kipel proti nebu visoki zvonik. Šum iz krčem in gostilnic je potihnil, le še male rdeče luči so se svetile od daleč.

Stopala sta v hrib, Hanca se je spotikala ob kamenje.

„Varno, Hanca! . . . Ne bodi žalostna; če te pogledam, je še meni sitno pri srcu . . . Kaj bi si storila iz tega? Bilo je, šlo je! Tudi jaz sem že doživel . . . no, kaj te to briga! . . . Le pomisli, tako po vrsti in brez žalosti: kaj bi z njim, kaj bi on s tabo? Zdaj je gospod, ni nam več v sorodu, stvar je pri kraju! Na desno tvoja pot, na levo njegova! Neumno je bilo, da si je kdaj govorila z njim! Seveda je lump, da je tako napravil — ampak kdo bi napravil drugače? . . .“

„„„Ne govori!““

Tone je umolknil in se je jezil zaradi poti, ki je bila posuta s tako grobim kamenjem, da je Hanca težko hodila s svojimi majhnimi, trudnimi nogami . . .

Postala je nenadoma, oči so se ji bile zdramile.

Kaj ni to tista pot? Poznajo se še sledovi njenih in njegovih korakov . . . Tod sta hodila, da, prav na tem mestu sta postala, roka se je oklenila roke, tako tiho sta govorila, naravnost iz srca; mehke in čiste so bile besede, da bi ne oskrunile čiste ljubezni . . .

„Dalje, Hanca! Še malo, komaj še pol ure, pa bova doma!“

To je bil robot, tuj glas, ni bil njegov!

„Kam?“

„„Domov, Hanca! Daj, primi se me za roko!““

Stopila je, dihala je težko; motno in mučno ji je bilo v glavi, rada bi že legla, zatisnila oči . . .

Počasi sta romala v hrib. Daleč za njima, izpod fare, se je oglasila hripava pesem. Učitelj se je vračal domov s težkimi nogami in veselim srcem.

„Adijo, pa zdrava ostani,
podaj mi še enkrat roko! . . .“

Hanca se je spoteknila in je padla na kolena.

„Ej, Hanca, Bog s tabo!“

Tone se je sklonil in jo je vzdignil.

„Ne zameri, Hanca, otrok, rahlo te bom držal!“

Vzel jo je v naročje kakor otroka in je stopal varno in z velikimi koraki.

„Okleni se me okoli vratu, laže ti bo!“

Položila mu je glavo na ramo, misli so se ji zmedle in zaspala je težko spanje brez sanj.

Četrto poglavje.

I.

Veliko veselje je zavladovalo v globeli. Mate Kovač, tujec in umetnik, ki je propadel sramotno z vso svojo slavo in umetnostjo. Potikal se je po svetu, sam sebi v nadlego, drugim na kvar . . .

Na pomlad je bilo, ko je brstelo življenje za hribom in se je svetilo od daleč čistejše nebo; v globeli je kopnel sneg.

S kukavico je prišla vesela vest in se je raznesla po globeli bolj glasno in bolj radostno nego kukavičji klik. Učitelj je pozdravil Amerikanca v krčmi z veselim smehom in rdečim obrazom, kakor da ga je bilo doletelo nekaj zelo prijetnega.

„Ali si videl? Kaj ti nisem povedal? Spotaknil se je in je padel, pa ne bo nikoli več vstal — zato ker je porojen iz gobeli!“

„„Kaj je z njim?““

„Bog vedi! Kaj je z drevesom, kadar sahne? Njegov čas je prišel! . . . Globoko je padel, do tal se je ponižal! Pisal je župniku tako klavrno pismo, da bi se človek razjokal od sramu! Strmoglavil je zelo hitro, veseli fant s svojo žametno kamižolo; zdaj se potika bogvekod in strada . . .“

Amerikanec je pogledal temno.

„Tebe veseli ta reč?“

„„O, reč sama obsebi ne! Celo žalostna je, če jo človek dodobrega preudari . . . Ampak zaradi teorije! Nobeden, ki ima v prsih ta zrak iz globeli, nobeden se ga ne reši več! Kdor je gledal te puste, prstene obraze, jih ne pozabi nikoli več in naposled je tudi njegov obraz pust in prsten . . . Kdor je zrasel v teh mrzlih sencah, ne more živeti v solncu! — Taka je stvar in zato me veseli, da je bil Mate tako prijazen in mi je odprl teorijo!““

Amerikanec se je zamislil; temna senca mu je bila legla na obraz; poslušal je komaj napol, zakaj v srcu se mu je zbudila neprijetna slutnja, strahu podobna.

„Jaz sem želel —“ je odgovoril zamišljen — „želel sem, da bi se mu godilo dobro na svetu . . . Morda ni bila poštena ta želja! . . .“

S srepim, poluzatisnjenim očesom mu je pogledal učitelj v obraz. Polagoma so se mu ustnice širile in naposled se je zasmejal razposajeno.

„Ah . . . glej! . . . Ne bil bi si mislil, da si tako premeten . . . Se samemu mi ni prišlo na misel kaj

takega . . . Siromaka bi imela rada, objokanega, pomoči prosečega — to si pač mislil? In zdaj ti ni prav, ko je loputnil nenadoma z višave! . . . Špoštoval bi tvojo bistrournost, če bi ne bila tako nečedna!“

Amerikanec mu je pogledal hladno v obraz in je nalahko potrkal po mizi s stisnjeno pestjo.

„Ali bi se rad pomenil z mano, šolmešter?“

Učitelj je povesil oči, odmaknil je stol in je umolknil . . .

Segel je kukavičji glas do Matejevega doma.

Oče je sedel za mizo, ko je pripovedoval nekdo na pragu; komaj da je trenil z očesom.

„Slabo se mu godi pravijo!“

In obraz na pragu je poizkušal, da bi se nabral v skrbne in žalostne gube, toda v glasu, na licih je trepetala radost.

„Sam si je kriv, sam se je zavrgel!“

Komaj za hip je šinila misel nekam daleč, se je zgenilo v prsih nekaj mrzlega; toda bilo je kakor bežna senca, ki švigne pod poletnim oblakom preko mirnega polja . . . Pogledal je proti nebu in je bil vesel kopnega vremena.

Materi se je zbudilo kakor spomin, zavzdihnila je.

„Bog ga varuj, — sam si je kriv!“

Otopela je bila v srcu žalost, komaj v sanjah je še zaskela rana . . .

Razlegel se je glas po vsej globeli, poslušali so in radost jim je zasijala na obrazih.

„Glejte! Odtujil se je, potujil, zato se je izgubil! Nikoli ni bil nič prida, nezaupen in potuhnjen je bil njegov obraz!“

Cerkev sama, širomašna in polurazpala, kakor je bila, se je belila svetleje v spomladanskem solncu; tudi do nje je bil segel žarek radosti in veliko oko zvonika je strmelo v globel s topim zadovoljstvom . . .

Hanca je šivala za mizo, ko se je vrnil oče iz vasi. Bolj suh je bil, zelo že sključen in siv; nagubani obraz se je smehljaj veselo.

„Kaj si že slišala, Hanca? Tako se je zgodilo, kakor sem rekel! — Ali se še spominjaš na Mateja; na tistega Mateja, umetnika?“

„„Še se spominjam nanj . . .““

„No, izgubil se je, slabo se mu godi!“

Hanci je padlo delo z naročja in vstala je; v suhih, bledih licih se je prikazala kri.

„Slabo se godi Mateju?“

„„Slabo! Župnika je prosil miloščine, pa ga je prav tako nagnal, kakor takrat, ko je prišel k njemu s svetnikom!““

„Kje je Mate?“

„„Bog vedi kje! Po svetu se potika, pravijo, in nima kamor bi glavo položil . . .““

„Kdo je povedal to novico?“

„„Stopi na cesto; pove ti to, kdor pride mimo . . . Kaj še nisi pozabila nanj?““

Videl je, kako je zasijala v njenih očeh mokra svetloba in kako so nenadoma vzplamtela lica . . .

Podvečer je prišel Amerikanec; prihajal je ob sobotah iz mesta, kjer je služil.

Podal ji je roko spogledala sta se in sta spoznala oba, da je bila stopila mednja velika senca.

„Ne bova govorila več dolgo, Hanca, tako se mi zdi . . .“

„Kaj veš o njem? Povej!“

„Učitelj mi je pravil in tudi na fari sem čul . . . da živi težko, da nima prijateljev . . . Jaz sem se prestrašil in tako mi je bilo, kakor da mi je mati umrla . . . Zdaj ne bom več dolgo tukaj . . .“

Pogledal ji je v obraz in je videl vse; njegovo močno telo se je upognilo pod silno težo.

„Čemu bi odhajal?“

Toda vprašanje je bilo razmišljeno in hladno in nadaljevala je takoj s toplejšim glasom.

„Kaj nič ne veš, Tone, kod hodi, kje se mudi? Same govorice so morda . . .“

„„Jaz bi rad, Hanca, da bi bile same govorice!““

Gledal jo je žalosten; sreča, ki mu je bila zasijala od daleč, je zatonila nenadoma.

„Če me imaš kaj rad, ne bodi žalosten!“

Poslovil se je, odhajal je počasi po klancu in je gledal v tla; ko je šel mimo krčme, je zaklel in je stopil vanjo . . .

Hanca je dobila pismo; roka se ji je tresla, ko ga je odpirala. V tistem pismu je bilo zapisano:

„Po dolgem času, o Hanca, se zatekam k tebi! Pišem ti samo zategadelj, ker mislim nate in ker bi rad, da bi se tudi ti spomnila name ob žalostni uri. Jaz mislim namreč, da se nagiba na večer moj dan . . . Domisli se tistega večera, Hanca, ko sva se poslavljal za zmerom! Že takrat sem vedel, globoko v svojem srcu sem čutil, da sem se radovoljno poslovil od vsega, kar je bilo zame lepega na svetu. Slutil sem dobro, da sem bil stopil iz gorke, varne izbe na viharno cesto in da se klavrno izgubim v svoji lahki suknjici in svojih zakrpanih čevljih. In vendar sem stopil — tako je bilo pač usojeno . . . Povedal bi ti, kako sem živel, toda pokrov na to neprijetno dišečo rakev! Naposled, Bog vedi, niti nisem tako slabo živel, kakor bi si kdo mislil. Na stotine jih je, ki žive kakor jaz in še veliko slabše, pa ne tožijo in ne pride jim na misel, da žive slabo . . . Ali to je, Hanca, ker me peče greh na srcu . . . Dokler sem vedel, da misliš z ljubeznijo name in dokler sem mislil nate z lahkim, sladkim čuvstvom — kaj mi je bilo življenje? Kakor seničje perje sem nosil to breme; še breme ni bilo in smejal sem se nezgodi, kakor da bi se bil spotaknil v razposajenem teku . . . Ti si se odvrnila od mene, sam sem ti ponudil roko v slovo — in ohromele so mi noge, težko mi je klonila glava. Ker so bile moje misli čemerne, je bilo zmerom bolj čemerno in pusto moje življenje. Na široko sem bil odprl duri nezgodam in nisem imel več moči, da bi se jim ubranil. Tako se je zgodilo, da se čutim osamljenega in do smrti nesrečnega in da živim slabše od berača na cesti . . . Izpoved je to, Hanca, kar ti pišem. In zdaj, ko sem se izpovedal, te prosim odpuščanja in odveze. Odpusti mi, Hanca! Saj je konec že čisto blizu, čemu bi mi zdaj zamerila? . . .“

Pismo je bilo pisano z urno roko in na zmečkanem papirju. Hanci so se meglile črke pred vlažnimi očmi.

„O Mate, ti moj dragi!“

Iz velike žalosti je vzkliko upanje. Ljubezen, v bridkosti pomlajena, je vzplamtela v svetel plamen . . .

Ob tistem času je romal učitelj proti fari. Čuden je bil v samoti njegov obraz, nobenega sledu ni bilo na njem tiste prešernosti, ki jo je kazal v družbi. Obrvi so visele globoko na oči, ustnice so bile stisnjene. Stopal je z urnimi, trdimi koraki.

Tudi njemu je bila legla na srce težka misel. Domislil se je tistega rahlega upanja, ki se je bilo zbudilo nekoč, pred davnim časom, kakor vešča iz teme in ki je izginilo takoj . . . Lahko bi bilo življenje lepo in prijazno, polno veselega in ponosnega napora . . . Pozna ga človek, ve natanko, kod drži pot do njega in tako blizu je, da bi ga dosegel z enim samim korakom . . . Toda kakor stena do neba je pred njim, ni je moči prodreti, podreti . . . Dolgočasno, poniževalno hlapčevanje namesto velikega, življenjavrednega truda . . . Ali ah, v srcu samem je slaboča, ni krivde ne vzroka drugod, nego v samem slabotnem, malodušnem srcu! . . .

Zavidal je Mateju, ko se je odtrgal s krepkim sunkom, potujil se po svoji volji ter se poslovil od globeli z zaničljivim pogledom. In zavidal mu je, ko ga je razdrapalo, razbilo življenje tam zunaj in se je oziral nazaj proti globeli s povešeno glavo, z očmi oproščenja prosečimi:

„Volja je v njem!“

Zamahnil je z roko, kakor da bi odpodil muho in zažvižgal je, da bi se otrešel neveselih misli.

„In če bi se bilo tedaj zgodilo, da bi bil podal angel varuh roko meni, ne njemu? Če bi se za mano tako zvesto ozirale tiste velike oči? Kaj bi ne bilo vse drugače, kaj bi ne držal zdajle glave pokonci? . . . Tiho, prijatelj, tiho! Kaj si pozabil, da si napravljen na ljubezenski sestanek?“

Zasmejal se je sam sebi in je stopal hitreje; že se je svetila vas pred njim v belem solncu zgodnje pomladi.

V drevoredu nad vasjo se je sestal z Almo. Malomarno mu je podala roko in stopala sta počasi pod brstečimi kostanji.

„Mate, siromak, si je zaželel domovine, miru . . .“
Alma je gledala v tla.

„Kaj si tudi ti vesel, da mu je življenje neprijazno? Zelo ste vsi veseli, kakor da je bil vas oropal, če je živel kdaj vesel trenotek!“

Učitelj se je čemerno nasmehnil, ko je videl njene zamišljene, zlovoljne oči.

„Nič mu nismo zavistni, naj živi kakor kalif! Ampak lepo je vendarle, če oprasne strela človeka, ki je hotel poseči v oblake . . . Ostal naj bi bil spodaj!“

„„Učitelj morda?““

„„Makár! Ali pa naj bi bil šel drva sekat! . . . Nazadnje bi bil tudi umetnik lahko . . . ampak samo takole za domačo rabo!“

„„Kaj resno misliš?““

„Kaj še! Jaz sem le glas iz občinstva! . . . Če bi govoril, kakor mislim, bi jecâl, saj me poznaš — zato rajši ne! . . . Načeloma nismo sovražniki predrznih ljudi — pa kaj bi počeli z njimi? Pri nas ni prostora zanje! . . . Malo, prav majčkino predrznosti, toliko da se človek malo, prav majčkino razjezi ter se obenem zadovoljno nasmehne, zato ker ga predrznost ni dregnila s komolcem — to je za nas! Še boljša je seveda navidezna predrznost: plašljivo hlečeplaztvo v rdečem revolucionarnem plašču in z jakobinsko čepico na glavi; tako se človeku niti zgražati ni treba, ker ve, pri čem da je, pa je vkljub temu zelo napreden pred svetom in brez vsake škode . . . Zato ne maramo ljudi, ki bi jim prisodili, da bi ob nepravem času in brez vsake šale nataknilo jakobinsko čepico. In naš voh je dober, zavohamo jih že od daleč — diše po tujem gnoju . . . Tako je prav in v redu, da je spoznal Mate Kovač bridkost življenja . . .“

Almi so se zasvetile oči kakor nikoli.

„Morda se veselite prezgodaj! . . . Jaz zaupam nanj!“

„„Ker si ženska! . . . Res, ženske so naš najnevarnejši element! Že po naturi so revolucionarke in vsa njih nežnost je humbug! . . . Ali ga pričakuješ? Kdaj se posloviva?““

Alma je pomolčala, guba se je prikazala na njenem čelu.

„Tudi ti se ga bojiš! Kaj ti je storil?“

„Ni ga na svetu človeka, ki mi je storil toliko žalega! . . . Poslovil se je naposled vendarle prijazno in mi je zapisal tebe v testament!““

Postala je in mu je pogledala bistro v oči.

„Vem, kaj ti je storil žalega! . . . Zakaj mi še nisi pokazal dekleta, ki ga je ljubil?“

„Časih, Alma, me obidejo zelo mehki trenutki. Obšli so me doslej vselej takrat, kadar sem se bil namenil, da ti jo pokažem . . .““

„Zato, da bi se je ne dotaknil moj pogled . . .“

„Zato morda . . .““

Oba sta umolknila in sta se vračala počasi v vas. Tisti dan se niso stisnile njune roke in se niso približale ustnice. Ne da bi mislila še posebej, sta čutila obadva brez bolečine in brez obžalovanja, da sta ob tisti uri dovršila dolgočasno in nepotrebno komedijo. Poslovila sta se prijazno.

Alma je zavzdihnila težko, ko se je napotila proti pustemu domu . . . Odprla je okno. Zvezde so se užigale na mirnem, hladnem nebu, razpetem v neizmernost; v mrak je tonila vas . . .

Spomnila se je nanj, ko so mu bila nenadoma usehnila lica in je povetil glavo globoko, tako da so mu padli na čelo gosti kodri. Kakor tedaj bi mu pogladila lase, rekla mu ljubeznivo besedo . . .

„Kakšne so pač njene oči, da jih je tako ljubil? Kakšne so njene ustnice? Kakšno je njeno ime, ki ga je izgovarjal, kadar mu je bilo težko pri srcu? . . .“

Velike, jasne oči so strmele ob tisti uri iz globeli v noč. Roke so bile sklenjene na prsih kakor v molitev.

„Mate, ti moj dragi, zaupaj name! . . .“

II.

Sedla je Hanca in mu je napisala dolgo pismo. Vse je pisala, kar je bilo v srcu čisto tiho in skrito, zato da bi vedel, kako ga ima rada.

Pisala mu je, kako je bila žalostna tisti večer, ko sta se poslovila in kako je zmerom mislila nanj, doma in na polju in dolgo v noč, ko niso mogle zaspati objokane oči. In vse svoje tiho upanje mu je razodela.

Nikoli ni pozabila — tako mu je pisala — na tiste lepe čase, ko sta se pogovarjala o prijazni prihodnosti, ki je že tako blizu. Pa ko se je poslovil, ko je bilo vse razdrto, so ostale še zmerom v srcu tiste lepe misli, niso mogle umreti; in zazdelo se ji je časih, da je še vse, kakor je bilo, da misli nanjo in da se povrne. V hrib je šla časih in upala je na tihem, da se prikaže nenadoma od one strani ter jo pozdravi veselo . . . In nato ga je oštela, ker mu je srce tako malodušno in ker jo je tako žalil z neprijaznimi besedami. „Hitro se povrni“ — mu je pisala — „ker težko že čakam, da bi te videla!“ —

Pisala je dolgo, zakaj roka je bila okorna in težka; mračilo se je, ko je zalepila pismo . . .

Od tiste noči, ko se je poslovila od Mateja, se je Hanca postarala. Obraz je bil bolj dolg in ozek, malokdaj so zardela lica. V očeh, na ustnicah je bil zrel, skoro materinski izraz. Toda nenadoma se je vse izpremenilo; lep ogenj je zasijal v očeh, rdečica je zaplala v licih in kakor prej so bile ustnice polne in nedoločen, iz tihih misli porojen smehljaj je trepetal na njih.

Karala se je zaradi svoje velike radosti.

„Slabo se mu godi; tako je pisal, kakor da mu stoji smrt ob postelji, ti pa si vesela!“

Ali srce si ni dalo ukazovati in bilo je veselo in nemirno kakor pred velikim praznikom . . .

Napravljala se je Hanca na dolgo pot in poslavljala se je s smehom in s solzami. Cudo prijazna se ji je zdela tesna izbica, kakor prijateljica in mati. Pozdravljaj jo je rožmarin na oknu in zdelo se ji je, da je žalosten.

Dolgi so bili dnevi; tako počasi je kopnel sneg, nebo se je malo zjasnilo, takoj se je spet omeglilo in je dremalo do večera. Težko je čakala Hanca.

„Kje se mudiš? Kaj odlašáš?“

In skoro je že segala v srce nemirna bojazen.

Stopila je na prag, ozirala se je po vasi gor in proti hribu, če bi se ne prikazala senca visoko tam iz mraka. Razveselilo se ji je srce, vztrepetalo je, kadar

je zasijalo svetlejšje solnce; kakor da bi prihajal v njegovi svetlobi, v toplejšem pomladanskem vetru . . .

„Kaj je s tabo, Hanca?“ je prášala mati.

„Poslovim se kmalu, pojdem!“ je odgovorila Hanca veselo, kakor da je povedala nekaj davno znanega in prijetnega. Mati jo je pogledala začudeno in ni razumela.

„Kaj se ti blede? Kam pojdeš?“

„„V mesto . . . služiti!““

Sama sebi se je nasmehnila; nikoli ni bila pomislila na odgovor in prišel je sam na jezik.

Mati je sklenila roke in je zavzdihnila.

„Ali se šališ, ali se ti blede?“

Veselo ji je pogledala Hanca v obraz.

„Res pojdem, mati! — Saj je čas; toliko jih je že šlo in zakaj bi ostala jaz sama?“ —

„Kaj praviš, Hanca?“ je prášal oče zvečer. „Da bi šla služiti?“

„„Pojdem!““

Oče je pomislil, ozrl se je srepo nanjo.

„Povej, Hanca, kaj pa je z Amerikancem?“

Zardela je in je razumela očetov pogled.

„Poslovala se bova prijazno.“

„„Bolje je, mislim, da ostaneš, da počakaš. Pošten fant je!““

„Pošten fant!“ je pritrdila mati in tudi ona se je ozrla na Hanco.

Pogledala je strahoma na obadva.

„Pojdem! Moram!“

„„Premisli dobro, Hanca!““

Osoren je bil očetov glas in izpod obrvi je šinil neprijazen pogled.

Zvečer je prišel Amerikanec; postal je pred pragom, oče pa ga je poklical v hišo.

„Kaj bi stal zunaj? Stopi malo noter!“

Tone je stopil v sobo, sedel je koncu stola in je položil roke na kolena.

„No, kaj je novega? Kako pa s službo?“

„Odpovedal sem jo.“

„„Kaj? Odpovedal?““

„Snoči . . . Naveličal sem se teh krajev, pojdem!“

„„Daleč?““

„V Ameriko se vrnem!“

Oče in mati sta osupnila; Hanca je bila mirna, kakor da ji ni povedal nič novega.

„Pa tako nenadoma! Kdaj pa si se namenil?“

Tonetu so bila vprašanja neprijetna; gledal je v tla in je odgovarjal z zlovoljnim glasom.

„Že zmerom sem mislil. Kaj pa bi tukaj? Dolgčas je . . . Mislim, da se mi nikoli več ne bo zaželelo po domu . . .“

„„Tam je seveda boljši zaslužek?““

„Tudi . . . ampak človek živi povsod! . . . Le veselja je treba!“

Umolknili so vsi, Tone je vstal.

„Kdaj se napraviš?“

„„Prav kmalu; morda že jutri, morda čez teden dni, ne vem še prav . . .““

Nasmehnil se je čudno in se je ozrl postrani na Hanco.

„Kakor bo vreme nanese! V slabem vremenu bi se ne poslovil rad. Človek je jezen, če je dež in blato, kadar sede na voz!“

„No, da, kakor je božja volja!“ je zavzdihnila mati.

V veži je prijel Hanco za roko.

„Saj greš lahko malo z mano . . . ta poslednji večer . . .“

„„Kaj res že odhajaš, Tone?““

Pogledal jo je zlovoljno.

„Kaj naj ostanem tukaj? Ali bi mi ti rekla, da naj ostanem?“

„„Pojdi!““

„Zato pojdem . . . ampak s tako težkim srcem, Hanca, da ne vem, kako bom došel do konca . . .“

Nalahko se mu je tresel glas.

„Pa že pojde, kakorkoli! Zaradi tega ne poginem . . . delati bo treba! . . . Svet je velik in lep in človek nazadnje še na mater pozabi! Samo da bi pozabil hitro, prespal kakor pijanost, pa bi bilo dobro! . . .“

Prijel jo je krepkeje za roko in se je sklonil niže k njej.

„Veš, Hanca, povedati ti pa le moram; nocoj ti lahko povem — nič se ti ni treba bati, saj tako pojdem in me ne boš videla nikoli več! . . . To ti moram povedati, Hanca, da te imam rad, kakor nobenega človeka na svetu; še svoje matere nisem imel tako rad . . .“

Nekaj toplega ji je leglo v srce in ni si upala vzdigniti glave ter mu pogledati v lice.

„Če bi kdaj na vse pozabil, kar sem doživel hudega in lepega . . . na tisto uro ne pozabim, ko sem te nosil v svojih rokah preko hriba. Lahka si bila in zaspala si mi na rami kakor otrok . . . No, pa zdaj je vse minilo . . . Takrat sem še mislil — Bog vedi, neumne so bile tiste misli — da bi se lahko izpremenilo, da bi bila midva sčasoma še prijatelja . . . Tako nespametno sem upal, kadar sva stala na pragu in sva se pogovarjala . . . mislil sem že na majhno, prijetno hišico, na vrt . . . no, kaj bi!“

Jezno je zamahnil z roko in je pogledal v stran.

„Z veseljem se bom spominjala nate!“

„Spominjaj se rajši z usmiljenjem! . . . Precej časa bo treba, da se otresem, pretegnem — pozneje se bom morda tudi jaz z veseljem spominjal . . . in vseh dni še ni konec!““

Pogledal jo je prijazneje in nasmehnil se je napol.

„Hvaležen sem ti, Hanca, veliko dobroto si mi napravila! Samo zato, ker si na svetu in ker imaš tako lepe oči in tako dobro srce! Živina sem bil prej, klada, pijanec! Ampak samo pogleda te človek in govori s teboj, pa mu je tako pri srcu, kakor da je prišel od izpovedi in nikoli več ne pozabi nate! . . .“

Hanca je molčala; prijetno in blago se ji je zdelo, kar je govoril in vendar ji ni bilo lahko pri srcu.

„Pa še nekaj bi te rad prašal!“ je nadaljeval s tišjim glasom in beseda se mu je zatikala. „Pravijo, da živi slabo . . . no, da nima prijatelja . . . ali veš njegov naslov?“

„Vem.““

„No . . . ni potreba, da bi umiral tam od vsega hudega . . . vsaj toliko bi moral imeti, da bi se vrnil pošteno . . . Če je fant za kaj, ne bo poginil, tudi ne,

če je umetnik; samo da je vesel in pogumen, pa se izkoplje, če bi se bil pogreznil sto klafter globoko . . .“

Pomislil je, pogledal je nanjo in je stresel z glavo.

„Rajši ne — bom že sam opravil . . . Samo pozdravi ga v mojem imenu, kadar se vrne . . . Zdaj boš ti poleg njega in dobro se mu bo godilo . . .“

Postala sta ob cerkvi.

„Kaj si mi mislil še povedati?“

„Nič drugega . . . Zdaj pa zbogom, Hanca! Samo poglej me še, ker se tako ne vidi va nikoli več, zato da se boš malo laže spomnila name . . .“

Vzdignila je glavo in se mu je začudila; pegast je bil njegov obraz, samo na kosteh pod očmi je še ostala rdečica in ustnice so se bile zategnile v čuden nasmeh.

„Ne zameri . . . saj je v slovo!“

Sam se je sklonil, prijel jo je z obema močnima rokama in jo je vzdignil; na ustnicah, na licih, na čelu so jo zapekle njegove suhe vroče ustnice.

Izpustil jo je, stal je pred njo globoko upognjen in se je tresel.

„Adijo, Hanca!“

Glasu mu ni več poznala, njegov pogled je bil tuj, svetel in nemiren. Hitro ji je podal roko, stisnil jo je, da jo je zbolelo in je odšel po klanecu z urnimi koraki . . .

Zgodaj se je mračilo; svetloba belega neba je bila slabotna in se je umikala hitro in plašljivo gostim večernim sencam.

Amerikanec je hitel po hribu; ko je stal na vrhu, se je ozrl v globel, odkril se je, pogladil se je z roko preko čela in se je oddahnil globoko.

„Ni smelo biti . . . Adijo, Hanca!“

Navzdol proti fari je še pospešil korake in urno se je gubila pot za njim. Na fari si je kupil papir in zavitek, napisal je v krčmi pismo ter ga oddal. Nato se je napravil še tisti večer skozi gozd v mesto. V mestu se je napil do gluhe pijanosti, spal je nekje v predmestni krčmi, zjutraj pa je nadaljeval svoje popotovanje . . .

Večer za večerom je čakala Hanca. Napotila se je časih, kadar je opravila delo in je odzvonila angelsko češčenje, iz vasi proti hribu. Zakaj Mate pride pač s tistim hladnim, ljubeznivim večernim solncem, ki ga je tako ljubil, pride naproti tistim večernim sencam, ki so ga tolikokrat spremljale, ko je romal iz globeli s srcem žalostnim, toda upanja polnim . . .

Čakala je in je gledala, roko nad očmi, zato da bi videla bolj natanko, če bi se zgenila senca na hribu, v poslednjem odsvitu večerne svetlobe. Zmračilo se je, davno že je ugasnilo solnce.

„Kje se mudiš? Kaj odlašáš?“

Ugasnil je večer za večerom in ni ga bilo . . .

Temno je pogledal oče nanjo, kakor da ga e bila globoko užalila.

„Kdaj pojdeš?“

„„Kmalu!““

Šla je mati mimo in je zavzdihnila.

„Nisi storila prav, Hanca! Vdrugič je šla sreča mimo tebe, pa je nisi marala!“

Z bistrejšim očesom se je ozrla Hanca na obadva in zasmilila sta se ji, kakor da ju je bila užalila resnično. Stara sta bila že oče in mati, vsa sključena in uboga.

„Saj se povrnem . . . in pisala bom!“

„„Pa kdaj misliš na pot, s kom? Kaj boš v mestu?““

„Služila bom!“

„Ali je laž?“ je pomislila Hanca, ko je komaj izpregovorila. „Ne, ni laž; bilo bi jima težko, če bi jima povedala resnico . . .“

Svetlejši so bili že večeri, brstelo in poganjalo je tudi že v globeli, nebo je bilo temnejše in višje, modrosinje, bolj beli in čistejši so bili drobni oblaki, ki so se igrali in podili po njem v toplem pomladanskem vetru.

Hanca je hodila po vasi kakor tujka. Nemirno, zmerom bolj nestrpno je bilo njeno srce, — kakor človeku, ki je bil že vse ostavil za sabo, poslovil se od doma in od prijateljev ter čaka na peronu dolge in puste ure, a vlaka ni.

Kadar je delala, se je roka tresla in je padala trudna v naročje, oči so strmele skozi okno. Večer za večerom, predno je upihnila luč, je brala njegovo pismo in zmerom večja je bila njena bojazen . . . Kakor da bi ležal človek na postelji, ves že suh in bled, odpiral mukoma motne trudne oči ter se poslavljaj . . .

Zaspala je in sople nemirno, veter je bil zunaj in je nalahko stresal okno, prišel je bil nenadoma preko hriba in je zdramil nočne sence.

Tedaj se je vzdignila sunkoma v postelji, skočila je na tla in je razprostrla roke, kakor da bi mu hotela braniti dalje.

„Ne, Mate, nikar! . . . Usmili se sebe, ne mene!“

Vzkliknila je in mrzel, silen strah je bil v njenem glasu . . .

Zazeblo jo je, pomela si je oči in se je vrnila v posteljo.

„Kaj se mi je sanjalo?“ je pomislila in se ni mogla domisliti . . . Odela se je preko glave in je molila s trepetajočimi ustnicami.

III.

„Ne, Mate, nikar! . . . Usmili se sebe, ne mene!“

Ves se je stresel, zavzdihnil je globoko in kakor da se je zdramil. Začul je glas iz daljave, ugledal je obraz, proseč in prestrašen in obup, top in velik, se je odvalil od srca . . .

Ostavil je bil popoldne svojo pusto izbo, toliko bolj pusto, ker je sijalo vanjo pomladansko solnce.

Napotil se je križem po ulicah, koder so ga pač nosile noge, toda ogibal se je skrbno velikih, svetlih, gostoobljudenih cest. Ni mu bilo v poslednjih časih več veliko do obleke, toda maral ni, da bi zijali za njim. Hlače so bile spodaj že zelo razcefrane, suknja je bila ogoljena in posvaljkana, klobuk je bil vegast, čisto brez oblike; posebno so ga jezili čevlji, zato ker so bili spodaj, kjer jih živa duša ni videla, še skoro celi, zgoraj pa so pokali in zevali.

Dan mu je bil dolg; časa je imel veliko, da bi spal in je legal pozno, toda zdramil se je redno vsako

jutro, ko je komaj zasijal prvi žarek skozi okno. Nato je ležal do poldne in vse telo ga je bolelo. Na akademiji že davno ni več bil in zdelo se mu je, da bi tudi ne šel, če bi hlače ne bile razcefrane. Čemu pač? . . .

Srdilo ga je solnce; stalo je visoko, kakor pribito; kadar se je ozrl, je bilo še zmerom natanko na istem mestu, za dve pedi nad sosednjo hišo. In v solncu, tem mehkem, pomladanskem, so bili celo obrazi jetičnih delavcev v predmestju tako veseli, ponosni in polni življenja, da se je z mrkim pogledom oziral nanje in je hitel s povešeno glavo mimo, gnan od zoprnega in nerazumljivega sramú . . .

Laže mu je bilo, kadar se je znočilo in so tonile v somrak ozke predmestne ulice. Vzdignil je glavo, pogled mu je bil bolj svoboden in hodil je bolj počasi. Stopil je časih celo par korakov za žensko, ki je prihitela mimo, toda koj se je nasmehnil sam sebi in se je vrnil. Postal je med gručo ljudi, ki so se prepirali, gledal je za pijancem, ki se je opotekal po tlaku, poizkusil je časih, da bi razložil ime ulice v dremotnem svitu oddaljene svetilke.

Izprehajal se je do pozne noči, roke v hlačnih žepih, obraz dolgočasen in brezbrizen; ni se mu mudilo nikamor in tudi truden ni bil. In ob vsem mu je kljuvala v glavi neprestano ena sama velika misel . . .

„Kako je človek res malenkosten, slaboten, da bi se gnusil sam sebi! Čemu nosim na hrbtu to spačeno podobo življenja? Z enim samim lahkim sunkom bi se osvobodil! . . . Poznal sem ljudi — mater so imeli doma, ki ji je bilo srce eno samo jezero ljubezni; imeli so sestro, ženo; poznal sem ga celo, ki je imel otroka, dveletno nedolžno stvarco z velikimi očmi . . . Toda šli so, brez strahu, brez kesanja; odtrgali so se, pa če se je prelila reka srčne krvi! . . . Kaj imam jaz? Niti sestradanega psa, ki bi cvilil, če bi me ne bilo domov! . . . Kdo ve, morda bi se odtrgal tudi jaz, če bi imel mater, ženo, otroka . . . Laže je prenašati veliko bolečino in veliko skrb . . . laže si useka človek veliko rano, nego da bi se zbodel z buciko v dlan! . . .“

Stresel se je od gnusa, ko se je domislil, kako bi potegnili iz vode mrtvo truplo, morda že z ostudno razglodanim obrazom.

„Fej! Še sam nisem gledal nikoli rad takih reči, pa da bi bil takorekoč glavna oseba! . . . In vendar ni to nič drugega nego gizdavost, morda samo že zadnji ostanek iz tistih časov, ko je človek še mislil, da je umetnik ter je presojal vse stvari z estetičnega stališča . . . Kaj je pač drugega, nego gizdavost, če me je strah, da bi pisali časopisi drugo jutro: ‚Včeraj so privlekli iz vode že vse razjedeno truplo neznanca, ki se je bil najbrž radovoljno utopil. Po slabi in obnošeni obleki bi se dalo sklepati, da je bil brezposeln delavec!‘ — To bi bila poslednja kepa na grob in svet bi šel dalje svojo pot, kakor da se ni nič zgodilo . . .“

Preštel je poslednje desetice, izposojene ali darovane od bogvedikoga in je stopil v žganjarnico. Nizka soba je bila zakajena, gosti, smradljivi vzduh ga je zapekel v oči. Sedel je v kot za prazno mizo in si je naročil žganja. Natararica, ki je bila pač navajena različnih ljudi, ga je pogledala nezaupljivo. Mate se je bil zelo izpremenil. Obraz mu je bil dolg in suh, porastel z redko, kocinasto brado, dolgi lasje so mu viseli na čelo preko obrvi.

Izpraznil je čašico na dušek in oči so se mu zalile.

„Ne! Dol misli, dol spomini! Če je treba kaj storiti, je treba storiti brez kesanja — kakor da bi se šel brit . . . In vse kesanje ni drugega nego — žganje! Iz pijače se rodi sentimentalnost in slaboča . . . po kolenih gazi človek blato in strmi s topim očesom v višavo . . . Kadar se zdrami, pade glava in tudi čelo se zarije v blato . . .“

Plaho je stopil skozi duri otrok s suhim, stari-kavim obrazom, v zelo siromašnem, razcapanem krilu; ponujal je potočnice, pijanci se niso ozrli in so kričali dalje svojo stvar.

Mate je kupil šopek in si ga je zataknil v gumbnico; mimogrede je pobožal suha ličca in otrok se je začuden nasmehnil.

„Ti uboga! . . . Kakšno bo tvoje življenje?“

Šla je, Mate pa se je razsrdil sam nad seboj.

„Kaj me briga življenje drugih ljudi? . . . Sam hodim bos, pa bi miloval druge, ki imajo vsaj coklje!“

Plačal je hitro in se je napotil.

„Čas je! . . . To je življenje, kakor govoričenje brez vsebine in brez smisla. Treba ga je zalučiti strani, kakor dolgočasno knjigo, ki jo je pisal človek samo zategadelj, da je vrstil črko ob črko . . . Čas je!“

Čas je bil, toda Mate je romal po dolgih ovinkih do cilja. Že je umiralo mesto, samotno so gorele svetiljke. Leno, zamolklo je zašumelo od daleč, samo Mate je morda slišal tisti šum in pospešil je korake.

Stal je ob bregu; na oni strani se je izprehajal nekdo in njegovi težki koraki so odmevali samotno. V vodi se je lesketala mesečina; tam nad visokim črnim stolpom je plaval ščim.

Nič ni več mislil; život se je sključil, pesti so se stisnile in mišice so se napele na nogah.

„Mate! Usmili se! . . .“

Vse telo mu je omahnilo kakor po silnem naporu; en sam vzdih je izbruhnil, osvobodil jezero trpljenja . . .

Bežal je po ulicah kakor pijan, z nezavednim, ravnim smotrom. Pozvonil je, hitel je mimo začudenega vratarja po stopnicah in je potrkal hrupno na duri.

„Odkod prihajaš tako pozno?“

„„Od mrtvih!““

Prijatelj mu je posvetil s svečo v obraz in je razumel.

„O prijatelj Godina, nikar se ne čudi: od mrtvih sem vstal! Nikoli mi še ni bilo tako razločno seglo na srce — odprl sem oči in sem videl . . .“

Godina je postavil svečo na mizo, odgrnil je polico ter je prinesel kruha in jabolk.

„Drugega nimam zdaj pri hiši, ne zameri! Povečerjal sem že davno in sem se napravljajal spat.“

Mate je nalomil kruh.

„Pozabil sem danes na kosilo, pa sem imel še par desetic . . .“

Ko je sedel na zofi, lomil kruh z rokami in lupil jabolko, je bil podoben popotnemu beraču, ki je bil sedel pod stopnice ter položil krožnik na kolena. Roke

so se mu tresle, obraz je bil upal in koščen, v očeh se je svetil čuden ogenj.

„Veš kaj, Mate, zdaj bo pa najbolje, da kar ležeš na zofo in malo zaspiš. Prinesem ti blazino, da boš imel kaj pod glavo, odeni se pa s suknjo, saj ni mraz. Kaj bi lazil ponoči domov?“

Storil je Mate, kakor mu je prijatelj ukazal; upihnila sta svečo in sta legla, zaspala pa nista dolgo v noč.

„Ali se ti zmerom toži po domu, Godina?“

„„Se zmerom, kaj bi tajil? Če napravim kaj lepega, je porojeno iz domotožja . . .““

„Kako sem te zasmehoval časih! In zdaj vidim, da je bilo domotožje tvoje največje bogastvo!“

„„Ne domotožje . . . Kaj bi ostalo, če bi se vrnil? In kako že hrepenim po tisti uri, ko se napotim! . . . Premišljeval sem časih o naši umetnosti in sem spoznal, da je vse postranska stvar in brez vrednosti, če ni ljubezni v srcu . . .““

Mate se je vzdignil v postelji; izpreletelo ga je toplo in veselo.

„Ti si povedal!“ je vzkliknil. „Pred uro, ko sem bežal proti tvojemu domu sem čutil v srcu, kar si povedal! Tudi jaz imam neizmernega bogastva; ob najstrašnejši uri, ko sem stal pred grobom, sem odprl oči in sem ugledal zaklad . . . Ni življenja brez ljubezni . . .“

Umolknila sta; visoko, v vesele višave so se vzdignile misli, spanec ni hotel na oči.

„Kaj si počel ta poslednji čas, da te ni bilo k meni?“

„„Ne sprašuj, kaj sem počel! Zdaj je to življenje tako daleč za mano, kakor da sem ga živel pred davnim, davnim časom in ostalo ni drugega sledu po njem, nego tale razcapana obleka . . . Vse je dobro zdaj, nikoli ni bilo v mojem srcu toliko ljubezni, kakor ob tej uri . . . Pa sem že obupaval! Kako sem mogel obupavati? Vse, kar bi si človek želeti mogel, vse imam! Mladost — o, kako čudapolno življenje je še pred mano! Umetnost — o, kako že hrepeni moja roka, kako že prekipeva moja moč! Ljubezen — povrnila se je, ki sem jo bil izgnal, od mrtvih je vstala, ki sem jo bil za-

kopal! . . . Srečen sem in duši me skoro ta sreča, vsa me je utrudila! . . .“

Godina se je bal za prijatelja; vstal je iz postelje, stopil je k njemu in ga je prijel za roko, pogladil ga je po čelu; vsa razbeljena je bila glava, lasje so bili mokri. Odel ga je do vratu in je sedel k znojju.

„Umiri se malo, pomisli kam daleč in zadremaj . . . Bolan si!“

„„Vročé mi je in ne morem zaspati . . . Dolgo sem hodil, preden sem došel do tega lepega večera; ne zameri, če sem malo obnemogel pod tem sladkim bremenom! . . .““

Premetaval se je nemirno, zadremal je kakor v vročici in vzburkane sanje so begale nestalno, kakor netopirji v mraku. Zdramil se je vsak hip, ni se mogel domisliti, kam je bil zablodil, kje leži. Šele proti jutru je zaspal mirneje.

Ko se je zbudil, je sijalo solnce v sobo in skočil je z zofe.

„Ne, potrpi, tak ne moreš na cesto! Reci mi, kar hočeš, ampak takega te ne spremim nikamor, sram bi me bilo! Jaz imam še nekaj, za silo bo že! Malo daljši si sicer od mene in malo bolj suh, pa saj tisto, kar nosiš, tudi ni bilo po meri krojeno! . . . Kaj obupāti si mislil, pa imaš čisto perilo?“

Godina, čokat fant z zgodaj ostarelim, gosto porastnim obrazom, je hodil po sobi z umerjenimi koraki in je premetaval po stolih stare obleke.

„Vrag vedi, kadar bi človek potreboval, nima ničesar! Vreme je krivo — za zimsko obleko je že prepozno, za poletno prezgodaj! Pa saj nismo tako natanki; kako pa bi se razločeval umetnik od komijev, če ne po obleki? Vzemi tole!“

Mate se je oblekel, Godina je kuhal čaj.

„No, zdaj pa mi malo povej, kako je bilo s tabo! . . . Dobro si se popravil čez noč, naravnost zredil si se v obraz!“

Mate je bil še nekoliko truden, kakor da bi se bil odpočil od napornega dne. V licih se mu je bila prikazala kri; poravnal si je lase in suli so v lepih kodrih na senca.

„Sam ne vem, kako je bilo!“ se je nasmehnil. „Ampak povem ti nekoč, kako čudovito sem se rešil . . . Zdaj res ne vem, kako sem mogel tako zabresti! Kaj pa mi je bilo? Nič drugega, nego da nisem vedel natančno, kaj bi jedel, kaj bi pil, kje bi ležal in da se nisem nosil kakor angleški kralj! Tako se godi tisočerim drugim in če bi se vsi utapljali, bi se kmalu zaježile vse vode na svetu! . . . Malodušen sem bil, zato ker ni bilo ljubezni v meni!“

„„Kaj misliš zdaj?““

„Delati mislim! . . . Poprej pa napravim, kar sem se bil namenil snoči, napol v sanjah. Domov se napotim, samo pogledal bi rad tja dol, morda samo od daleč, s hriba. In če treba, pojdem peš! . . . Poklicalo me je namreč . . .“

Godina se je smehljala.

„No, smej se! Poklicalo me je tako jasno, kakor da bi zaklical ti, ki stojiš pred menoj . . . Še nocoj se morda odpravim!“

„Prenagel si, ne premisliš nikoli!“

„„Kaj je treba premišljevati? Potrebno je, da se napotim, zdaj zame edino potrebno. Torej je najbolje, da ne odlašam. Ne morem biti drugače vesel tega novega življenja, tako kakor človek ni kristjan, če ni krščen!““

Poslovil se je od prijatelja, na ulici mu je dihnilo v obraz toplo solnce in vesel je bil solnca. Vesel je bil ljudi, ki so hiteli mimo, brez zla so se mu zdeli vsi obrazi; kakor sladko, veselo sočutje ga je obšlo, kadar je ugledal otroka, strmečega v svet z velikimi, radovednimi očmi in pogladil je po laseh kuštravega fanta, ki se mu je bil zaletel v noge.

Dospel je v predmestja, v bližino svojega doma; šel je mimo žganjarnic, umazanih, zadehlih krčem; razcapani, slabotni in bolehave otroci so se igrali na ulici.

„Tukaj sem živel, ta zrak sem dihal! . . . Čudo, da se še ni bila ostrupila poslednja kaplja krvi!“

Ugledal je od daleč žensko, ki jo je poznal in se ji je ognil s studom v srcu. Gledala je za njim, on pa je pospešil korake.

„Tako sem se blatil radovoljno! In čudo, da je ostal v srcu še neoskrunjen kot! . . . Toda vedi Bog, čemu je bilo tako potreba in čemu je moralo biti tako! . . . Kako bi se veselil svetlobe, če ne bi bil šel nikoli skozi temo?“

Plezal je po visokih stopnicah v svoje stanovanje. Izba je bila tesna, čisto prazna; ni bilo podobe na steni, ne rože na oknu; v kotu je stala nizka postelja z razmetanim, umazanim perilom.

Ozrl se je na mizo in je ugledal dvoje pisem. Prvo je bilo veliko in zapečateno, naslov je bil napisan po nemško z okornimi, težkimi črkami. Mate ga je odprl; v papir je bilo varno zavito dvoje posvaljkanih bankovcev. Pogledal je na to, na ono stran; nikjer ni bilo besede, ne podpisa, ne pozdrava.

Mate je položil denar na mizo in se je nasmehnil.

„Kdor si že, pozdravljen bodi! Naj se ti godi dobro na tem in na onem svetu!“

Nato je odprl drugo pismo; poznal je pisavo in roka se mu je tresla. Ko je prebral prve besede, je sedel za mizo in je stisnil glavo v dlani. Bral je hitro, oči so ga pekle in rdečica mu je temnela v licih. Do konca je prebral in je zavriskal od radosti in zajokal.

„Ti draga, ti moj angel varuh!“

Še tisti večer se je napotil.

IV.

Hanča se je zbudila nenadoma in je poslušala; vdругič je narahlo potrkalo. Skočila je s postelje in je odprla okno.

„Ali si prišel, Mate?“

Samo temno senco je videla zunaj pred oknom.

„Pravkar sem prišel, kakor tat sem se priplazil, da bi ne srečal nikogar . . . Ali si me čakala, Hanca? Ali si pripravljena na pot?“

„„Pripravljena! Saj si tako dolgo odlašal in tako ežko sem te čakala!““

Ponudila mu je roko, Mate jo je prijel in jo je stisnil z obema rokama.

„Tako veselo mi je bilo pri srcu, ko sem šel čez hrib. Vse je bilo tiho, komaj da je dihalo v spanju . . . Že davno je odbila polnoč in zdelo se mi je, kakor da sva sama na tem božjem svetu . . . Samo v goste sem prišel, predno še zazori dan, se vrnem na faro . . . Tam imam svoj kvartir pod kozelcem, ker nočem, da bi zijali za mano . . . In tako je človeku prijetno, kadar je sam na svetu s svojo ljubeznijo . . . Skloni se še malo, Hanca, rad bi ti videl v obraz!“

Hanca se je nasmejala in se je sklonila. Mate je stopil na prste, stisnil ji je glavo v dlani in jo je poljubil na ustnice.

„Kakor tat sem se prikradel in vse bom vzel s seboj, kar je lepega tu doli in dragocenega! Tako mi ne bo treba domotožja! . . . Zdaj sem te videl, Hanca, in tako se vrnem; kaj odpotuješ z mano že drevi?“

„„Precej pojdem s tabo, Mate, če bi rad . . .“

„Ne precej; lepo se posloviti in pomisli malo! Vredna je tvoja mladost, da se pobožno posloviš od nje! In daj roko očetu in materi in jima obljubi, da se povrneš! Zakaj povrneva se, Hanca, in velik praznik bo tedaj! . . . Zgodaj je še, nič se še ne beli nad hribom; lahko bi še malo zaspala to poslednjo noč, zakaj dolga bo pot!“

„Kako bi mogla spati, ko je pred mano tako dolga pot? Zakaj si ti vstal ponoči in si se napotil, ko ti ni dalo spati nemirno srce? Mislila bom lepe misli in bom gledala proti nebu in čakala, da se nagne solnce . . .“

„„Pa ne jemlji ničesar s seboj; naroči potovki! Ni potreba, da bi te videli ljudje, nihče ni potreba, da bi vedel za najino srečo . . . Brez besed se posloviva, in brez sovraštva in vzameva s sabo vso tiho ljubezen svojega doma. Kdor bi naju srečal in ogovoril, bi nama ukradel cekin iz najinega velikega bogastva. Ali zdaj sva midva skopa, vse ohraniva zase! . . . No, z bogom, Hanca, pa do mraka!“

Roke so se stisnile in združile so se ustnice.

Hanca se ni vrnila v posteljo tisto noč; prižgala je luč, oblekla je prazniško obleko in se je napravljalna na pot.

Mate je šel dalje v globel, mimo temnih spečih hiš. Postal je pred oknom, poslušal je in izkušal razločiti v temi, toda bilo ni ne šuma, ne luči. V tihi žalosti se mu je stisnilo srce.

„Ali bi stopil kakor ponočni, plašljivi tat v hišo, kjer me je rodila neljubeča mati? In če bi stopil, če bi jih predramil — kdo bi me pogledal prijazno, kdo bi me pozdravil?“

Narahlo je pritisnil kljuko, duri so bile zaklenjene. Šel je okoli hiše, odpahnil je tiho nizke durce v vežo in je stopil po prstih v sobo. Čul je težko sopenje, postal je na pragu. Mati se je zgenila v spanju, izpregovorila je nerazumljivo besedo in je zavzdihnila. Oče je začutil v obraz hladnejši zrak, v spanju in zatisnjenimi očmi je vzdignil glavo in je zaječal nerazločno.

„Kdo je?“

Mate je zaprl duri in je odšel prav tako tiho kakor je bil prišel. Počasi je stopal po klancu navzdol v globel . . . Tam je bila tista pot, ki so jo rosile nekoč otroške solze; tam je bil tisti kraj, odkoder so plavale sanje, velikega hrepenjenja polne, onstran hriba v solnčno daljavo. Tam, na tisti grapavi poti, se je rodila ljubezen, blagoslovljeni studenec vsega življenja in nehanja; tam, ob tolmunu, je tisti kraj, kjer se je prvič zbudila plaha malodušnost — ta neumrljiva, velika senca velikega upanja . . . Pozdravljena, mladost!

Poslavljal se je z veselo dušo, brez obžalovanja. Tako se poslavlja od matere mladenič, ki ga kliče moško življenje. Pač mu je morda srce mehko, dramijo se ljubeznivi spomini, toda ako jih poslušaj komaj napol, že sliši od daleč silno bučanje, tako vabljivo za mlado, samosvetno moč . . .

„Pozdravljena, mladost, poslednjikrat!“

Ko se je vračal, je že bledelo nebo nad hribom, oglasilo se je od nekje tičje žvrgolenje in rosa je padala na listje. Mate ni spal že drugo noč, toda bil je ves miren in krepak, telo mu je bilo lahko in gibko, bistro so gledale oči. Vesel je bil vlažnega jutranjega vzduha, vesel tiste plašne bele zarje, ki se je bila prikazala v dolgi tenki črti na obzorju . . . Bila je zarja novega dne, ki mu ne bo nikoli konca, kvečjemu če

se časih za hip pooblači nebo, pljuske nevihta preko ravni, zato da vzkipi pomlajeno življenje s toliko večjo silo in v toliko večji lepoti . . .

Prazniško oblečena je stopila Hanca v sobo.

„Napravila sem se, oče, popoldne se napotim!“

In v tistem hipu jo je obšlo sočutje; z drugačnim, vse umečim očesom je pogledala očeta in mater.

„Ne bodite hudi, če sem vas žalila kdaj . . . Pisala bom in ne bo dolgo, ko se povrnem . . .“

Onadva sta molčala, Hanci pa se je stisnilo srce še bolj, ko je spoznala, da v molku ni bilo neprijaznosti.

Mati je prinesla kave na mizo.

„Prav je, da si se že oblekla . . . ni ti treba danes na polje . . . Ampak, Hanca, kaj ne bi rajša ostala? Saj ti ni hudega doma!“

Oče se je ozrl nanjo s hipnim, vprašujočim pogledom in tudi v tem pogledu je bila kakor pritajena prošnja.

„Kaj ne bi rajša ostala? Glej, stara sva in težko nama bo samima!“

Hanca pa se je poslavljalala kakor nevesta, ki ostavlja očetov dom z vse solznimi očmi in s hrepenčim srcem.

„No, zmerom ne more ostati doma!“ je izpregovoril oče. „Samo sporoči kdaj, Hanca, kod hodiš in kako se ti godi!“

Mati je zajokala. —

Počasi je plavalo solnce po nebu; zdelo se je nestrpnemu srcu, da čaka že teden, že mesec dni, solnce pa se je premeknilo komaj za minuto.

Hanca je zvonila opoldne, zato da se je poslovila od cerkve, svojega drugega doma. Še bolj samotna in siromašna je bila; gole, razpokane stene so dremale smrti naproti; plašč Matere božje na velikem oltarju je že popolnoma obledel, zvezda, ki je bila nekoč nad njeno glavo, ji je ležala pod nogami. Stranska oltarja sta bila polupodrta; če je stopil človek na stopnico, je zaškripalo in se zazibalo. Toda Hanci je bilo žal, ko se je poslavljalala in zdelo se ji je, da gledajo nanjo z očitajočimi, prosečimi očmi razpokani kipi svetnikov . . . Zvonila je, v zvoku velikega zvona pa je bilo nekaj

slovesnega in veselega, kakor da bi zvonila k prazniku. V globeli so se odkrili ljudje in morda je poslušal, se je začudil kdo izmed njih: „Kako, da zvoni danes, kakor da bi potrkavalo za Veliko noč? . . .“

Ko je stopila iz cerkve, je prišel učitelj mimo in jo je pozdravil veselo.

„Tako prazniška danes, Hanca?“

„„Odhajam iz globeli.““

„Srečno pot! Tudi jaz se odpravljam!“

„„Kam?““

„V svet, kamorkoli!“

Hanci se je zazdelo, da je bolj jasen in bolj svoboden njegov pogled.

„Rad bi šel že danes, ko je tako lepo solnce, pa moram čakati do poletja . . . Kam pa Vi?“

„„V svet!““ je odgovorila Hanca z veselim nasmehom.

„Škoda, da ne moreva skupaj! Vi že imate svojo družbo, jaz pa bom kolovratil nekaj časa še sam . . . No, lepo ga pozdravite v mojem imenu!“

Podala sta si roke in sta se poslovila od žalosti . . .

Tako počasi, počasi se je nagibal dan; Hanca je stopala na prag, gledala je proti žarečemu nebu in se vračala v sobo. Vse je bila že pripravila, samo še roko očetu in materi, pa zbogom! Toda solnce ni hotelo dalje.

„Kadar se dotakne z robom one smreke na hribu“, je odločila Hanca, „takrat bo čas!“

Poseglo je že do smreke z gorečim žarkom, že se je je doteknilo tudi samo.

Podala je roko očetu in materi in obadva sta jo spremila do praga.

„Pa sporoči, kam da ti naj pošljemo stvari!“

„„Zbogom!““

Na ovinku ob cerkvi se je ozrla, stala sta na pragu in mati si je obrisala z roko oči . . .

Nevesta pa je hitela v klanec; komaj korak in pozabljena je bila vsa žalost. Lahke so ji bile noge, kakor da bi hodila po mehkem mahu, ne po kamenitem grapavem klancu. Ob visokem deblu smreke je tonilo solnce, že vse rdeče je bilo in njegova svetloba je

ugašala. In kakor je tonilo, so se vzdigale sence iz globeli, plazile so se v hrib in so pile večerno luč...

Tedaj je vzkipela od one strani visoka senca; Mate je stopil na hrib in kakor nebeška glorijsa se je svetila za njim večerna zarja.

„Pozdravljena, Hanca!“

Stala sta na hribu roko v roki in sta gledala v globel, ki je že dremala v somraku globoko pod njima. Tam doli se je oklepala vas strme rebri, v komaj zavednem, topem strahu, da bi ne izpuštile slabotne roke in da bi ne strmoglavila v globočino, v veliko odprto rako. Tam se je razprostiralo pokopališče, večje nego vsa vas; vegasti križi so se nagibali in so padali v blato. In z globeli so segale goste sence na vse strani in zmerom više, dotikale so se že skoro njunih nog...

„Kakor sanje se mi zde zdaj, da sem sovražil nekoč to rako, te sence... Ne sovraštva, ljubezni je treba, gorke in sočutne, ki je ne more zatemniti nobena žalost...“

Objel jo je okoli pasu, okrenila sta se počasi, težko so se ločile oči, strmeče navzdol.

„Dale so mi tebe, te tihe sence, svoj najlepši cvet — kako bi jih sovražil?... Ozri se strani, Hanca, in poglej mi v obraz! Vrneva se, in takrat bodo veliki dnevi in takrat bo sijalo solnce tudi tja dol... Še enkrat poglej, ti zvesta, in daj ji, da se tudi ta raka še enkrat ozre nate! In zdaj — tiho, žalost!“

Tesno sta se oklenila drugi drugega in njune sence so tonile na ono stran v večerni zarji...

Učitelj je stal pred krčmo, obsenčil je oči z dlanjo in je gledal proti hribu. Tako se mu je zdelo, kakor da je bil zrasel tam gori na zlatordečem ozadju silen križ, koprneč do neba; preko vse globeli je legla njegova široka senca, trepetala je in ugasnila; a nebo je zasijalo svetleje nad globeljo, zapihal je večerni veter in kakor v radostni slutnji je zašumelo drevje...

Spomini gospoda Ignacija Brumna.

Spisal L. Devetak.

I.

Uvod.

Zazvonili so zvonovi. Pred hišo je bila zbrana velika množica ljudi. Stali so v gručah in razgovarjali so se poluglasno. Občinski svetniki, odborniki in odposlanci „Sokola“, deputacija „Matice Slovenske“ in člani raznih drugih društev, vse je bilo zbrano, vse je hotelo izkazati zadnjo čast pokojniku, gospodu Ignaciju Brumnu.

Bilo je grdo, umazano vreme. Blato je segalo čez gležnje, a še vedno se je kopičilo in iz težkih, sivih oblakov je pršelo neprestano. Zvonovi so zvonili s trudnimi glasovi. Čulo se je, kakor bi ti glasovi prihajali od daleč, tam od nekje izza gora, in kakor bi jih ta dolga pot bila ubila, da so samo še nerazločno jokali.

Neprijetno je bilo stati v tej vlagi in gospodje s cilindri so gledali resno in premikali so se z noge na nogo.

„Lehko bi že prišli,“ je dejal občinski svetnik Muren v krogu svojih tovarišev. „Ali tem se nikdar ne mudi.“

„Nas pa zebe in mokri smo kot kužki.“

„Saj mu ni bilo treba umreti prav ob takšnem času. Denarja je imel dovolj, da bi počakal lepšega vremena.“

„Gospoda, počasi! Ali ne vidite, da to vreme pomeni vse kaj drugega. Glejte, gospoda, nebo se joče, da smo izgubili iz svoje srede takšnega poštenjaka kot je bil Brumen. Verujte mi, nebo čuti z nami, in še nikdar ni umrl velik mož ob lepem vremenu.“

„Prijatelj, ali Ignacij Brumen je bil velik lopov.“

Nekdo je izgovoril te besede počasi in razločno. Vsi svetniki so se spogledali. Prestrašili so se. Kdo trdi to? Od njih ni tega rekel nobeden, prepošteni so vsi, da bi opravljali mrtveca.

„Kdo trdi to?“ je vprašal Muren.

Vsak je skomizgnil z ramami.

Tedaj se nekdo oglasi za njih hrbti:

„Jaz, gospodje!“

Ozrli so se vsi hkratu.

Tam zadaj pa je stal dolg in suh človek. Njegova obleka je bila blatna in ponošena, njegov klobuk povaljan. Gledal je gručo pred seboj in se smehljal. Roke je držal v žepih in ponovil še enkrat:

„Da, gospoda, Ignacij Brumen je bil velik lopov.“

Obrnil se je na petah in počasi se je izgubil med množico. Njegov beli klobuk se je zibal še nekoliko časa nad glavami ali kmalu je izginil tudi ta.

Svetniki so se spogledali vnovič.

„Kdo je to, ki si upa kaj takšnega izgovoriti?“

„Pijanec bo, ali niste videli njegovega klobuka?“

Tedaj je dospel voz pred hišo in iz njega so stopili duhovniki. Kmalu nato se je pomikala dolga vrsta proti pokopališču. Vso pot je jokalo nebo.

Pri odprtem grobu je govoril odvetnik Smukavec. Njegov govor je bil globoko premišljen in spočet na dnu prijateljskega srca. Vsi navzoči so bili ganjeni od toliko in tako lepih lastnosti pokojnikovih. Nekaterim, ljudem mehkih src, zlasti mnogobrojnim ženskam so stale solze v očeh. Občinski svetnik Muren je pa celo trdno sklenil, da hoče odslej živeti še bolj pošteno, prav po zgledu pokojnikovem, da bode tudi nekdej deležen tako lepega in ganljivega nagrobnega govora. In da bode tudi za njim žalovalo toliko lepih ženskih oči.

„Počivaj torej v miru, dragi prijatelj, Ignacij Brumen!“ je končal odvetnik svoj govor. „Počivaj v

miru, ki si ga ljubil vse svoje življenje, v onem miru, ki si ga vedno želel vsem ljudem na svetu. Ti nisi umrl, ti živiš v slehrnem srcu, ki te je poznalo, ti bodeš živel vekomaj. Zlate tvoje lastnosti, med njimi nesebičnost, požrtovalnost, človekoljubje, bodo blestele v večnem žaru nad tvojim prezgodnjim grobom in ob njih se bodo navduševali pozni rodovi. Ave, anima candida, z Bogom, prijatelj Ignacij Brumen!“

Z nad glav se je v tistem hipu dvignil in pokazal povaljani klobuk, široka ustna so zarežala in zategel glas je zahreščal v splošno tihoto.

„Ali ga vidiš?“ je dejal Muren svojemu sosedu.

Toda oni je v tem hipu izginil, kakor bi se bil pogreznil v zemljo . . .

Počasi se je razhajala množica. Vse je bilo še pod vtiskom mojstrskega govora in nihče se ni upal govoriti glasno. Prav v tistem hipu se je razkosal oblak, in se je prikazala velika modra lisa. Nebo se je zasmejalo . . .

* * *

Nekoliko dni po tem pogrebu sem sedel v svoji sobi in pisal. Nobena prava misel ni hotela izpod mojega peresa. Začenjal sem in takoj vrgel v koš, vrgel sem v koš in zopet začenjal. Na misel pa mi je hodil vedno gospod Ignacij Brumen in njegov pogreb.

Tedaj je nekdo potrkal. Začuden grem odpirat, navadno ni bilo, da bi me kdo obiskaval. Vsakdo se je rad izognil literarne moje tovarne. Instinktivno so hiteli mimo, da ne bi ujel njihovih fotografij. Zato so tako medle moje slike. Kar sem jih ujel, sem jih ujel večinoma po beznicah, v poznih ponočnih urah, ob urah, ko spe že vsi pošteni ljudje, ob urah, ko je prav gotovo spal že tudi gospod Ignacij Brumen. In ta me prav gotovo ni mogel videti, ko sem se včasih opotekal domov, ni mogel stvarno oceniti moje slovenskopisateljske lehkomišljenosti. Umevno je torej, da sem bil nekoliko nervozen, ko sem odpiral došlec, ki je bil že drugič potrkal kakor potrka človek, ki ne hodi beračit.

„Ste li Vi pisatelj Zbadovič? Moje ime je notar Poglajen.“

„Kaj mi je naklonilo čast Vašega poseta, gospod notar? Ali me ima že zopet kdo v kleščah?“

„Zapuščinske zadeve, gospod pisatelj. Vidite, ugleden mož ste, malo naših pisateljev ima opraviti z zapuščinami.“

Vraga, v glavi se mi je začelo vrteti. Kaj ko bi se bil kateri slovenskih mecenov spomnil mojega imena na smrtni postelji? Morda je vendar moja zadnja novela komu zmešala pamet.

Toda časa ni bilo razmišljati. Neki vesel občutek se me je polastil prav natančno po pravilih empirične psihologije in z največjo vljudnostjo sem ponudil notarju stol.

Sedel sem mu nasproti.

„Tako torej, gospod pisatelj. Tu imam za Vas debelo, veliko pismo. Naslovljeno je na Vas in v oporoki stoji natančno in nujno zapisano, da se Vam ima izročiti prav osmi dan po pogrebu. Kaj je notri, ne vem, toda mislim si, da se Vas je pokojni gospod Ignacij Brumen spomnil prav po očetovsko. Leško ste mu hvaležni.“

„Kaj, gospod Ignacij Brumen? Saj me še poznal ni!“ sem viknil in ni mi moglo v možgane.

„To nič ne stori. V oporoki je tako zapisano in jaz jo moram izvršiti. Sicer pa nič ne de, ako Vas ni poznal osebno. Poznal Vas je pač po Vaših spisih in to si menda lahko mislite, da si spreten pisatelj zna pridobiti srca dobrotnikov človeštva tudi s svojimi spisi, prav tako, gospod pisatelj, kakor si jih lahko odtuji. Zato bi Vam morda smel svetovati, da semtertja ublažite svoj slog; čemu bi vedno zbadali, saj sveta tako ne prenašate niti Vi, niti kdo drugi. A prijateljev in podpirateljev si lahko naklonite, to mi jasno govori sedanji slučaj.“

Poklonil se je nalahko in nasmehnil.

Nisem mu odgovoril ničesar, v tem hipu se mi niso zdele njegove besede neumne. Držal sem veliko pismo v roki in sem ga tehtal iz ene v drugo. Srce se mi je smejalo ob misli, kako se bodo kmalu usuli iz njega bankovci in zamigljali pred mojimi lačnimi očmi.

„Sedaj pa, gospod pisatelj, prosim potrdite mi na tem listu prejem s svojim lastnoročnim podpisom in moj posel je dovršen.“

Podpisal sem in moj podpis je postal hipoma častitljiv. Še nikdar nisem bil tako ponosen nanj.

Notar je še nekoliko posedel. Videl sem, da je bil radoveden. Toda jaz sem spraval pismo v miznico. Tedaj si je pogladil svojo dolgo brado, vzel je klobuk in odhajal.

„Pa, ako Vam smem ponoviti svoje prijazno mnenje, uvažujte ga torej, ne bo Vam v škodo. V vsakem slučaju pa sem Vam vedno na razpolaganje.“

Rad bi mu bil nekaj odgovoril, toda danes je bil zame praznik in molčal sem. Pri vratih sem se mu poklonil in se vrnil k mizi . . .

Spoštljivo sem vzel pismo iz miznice. Obrnil sem ga proti oknu, a videlo se ni skozi. Tipal sem s prsti, čutil sem pod njimi papir in zdelo se mi je, da je gladek kakor je gladek oni pri bankovcih. A vendar se nisem mogel takoj odločiti, da bi odprl. Hipoma se mi je prikradel v srce neki dvom. Kaj pa, ako bi bilo notri kaj drugega? Čemu kaj drugega? Kaj bi mi imel sicer pošiljati? Literat vendar drugega ne potrebuje kot denarja. Če ga ne more dobiti drugje, pa meče in ga trosi kar na debelo v svojih povestih. Samo da sliši njegovo rožlanje in že so plačani vsi njegovi dolgovi. Torej odprimo, da se enkrat tudi v resnici naužijemo one slasti, ki smo tolikrat sanjali o njej! . . .

Ah! — Aah! — Aaaaah!

Nič drugega? Sam papir, lep, gladek papir. In popisan papir! Kakor bi bil prišel iz kleti, sem izgledal tedaj. Neprostopovoljno sem sedel na stol. Zgrabil bi te papirje in treščil bi jih tja doli na ulice, da bi čeznje stopala noga najhujšega filistra. Pljunil bi nanje in zagnal bi jih v obraz gospodu notarju, temu hinavcu, ki je vedel, kaj mi je prinesel. Lepo me je potegnil, tako kakor se spodobi, da se potegne pisatelj. Ali ni res?

Toda kmalu je zmagal v meni lehkomišljenež. Bila sva namreč vedno skupaj. Jaz sem bil resen človek, resen do skrajnosti in v tej resnosti bi bil zadavil

vsakega, ki bi se utegnil nasmejati iz gole prešernosti, ki bi se drznil izdati krajcar več, nego ga je imel v žepu. A oni drugi, ki je bil v meni, oni lehkomišljenež, ta mi je tedaj stopil vselej na prste in zagrohotal se je, da me je oblila kurja polt. „Tepec, ali ne vidiš, kako si smešen? Ljudje te ne poznajo, z glavami majajo in hodijo svojo pot kakor mimo znamenja, ki je izgubilo napis.“

In zasmeljal sem se tudi jaz, glasno sem se zasmeljal, da je odmevalo po sobi in da je začudeno odprl oči kletar kapucinec, ki je visel v okvirju na moji steni in ki je že ves čas dremal ob velikanskem sadu s polno kupico v roki. Hudomušno me je pogledal, lica so se mu raztegnila in dejal mi je:

„Oj, gospod pisatelj, oj Miha Zbadovič; ne boš ga pil za denar blagega Ignacija Brumna! Sedaj mi pa daj mir, odpočiti si hočem v sveti tišini in motiti te nočem niti jaz.“

Razgrnil sem prvi list. In tam sem bral:

Velecenjeni gospod!

Začudili se bodete, kako naenkrat dobite od mene ta rokopis. Toda to Vaše začudenje samo kaže, kako ste naivni, da ne rečem neumni. Jaz zasledujem Vaše pisateljsko delovanje že nekaj let, in med vsemi pisatelji, kar jih poznam, ste Vi v svojih spisih nagrmadili največ bedarij. In to mi imponira! Imeli ste za resnico to, kar je bilo hinavstvo, za hinavstvo to, kar je bila resnica. Imeli ste za ljubezen to, kar je bilo podpihovanje in za podpihovanje to, kar je bila ljubezen. Božali ste ljudi, ki so zaslužili brco, brcali ste ljudi, ki so zaslužili, da bi jih božali. Vse ste delali narobe. In to mi imponira. Vsak pameten človek dela tako, imam Vas torej za mnogo bolj pametnega, nego Vas imajo Vaši kritiki in nego sem izrazil v začetku tega lista. Zato sem pa Vas spoznal za edino vrednega, da prevzamete mojo zapuščino. Tu imate moje spomine. Prepuščam Vam jih, da storite in ukrenete z njimi, kakor Vam je ljubo. Lehko jih sežgete, ko ste jih prebrali, lahko jih pa tudi natisnete. Poslednje mislim, da bo bolje, ker dobite zanje vsaj nekoliko grošev, ki

so Vam izgubljeni, ako jih sežgete. In ta denar naj Vam bo za to, da preberete te spomine od kraja do konca. Ne boste se kesali. Jaz jih nisem pisal tako, kakor je pisal Napoleon svoje v izgnanstvu. Mož se je bil tačas pobabil in lagal je, kakor lažejo samo ženske. In tega mu ne morem odpustiti. Pred tem dejstvom so vsi njegovi čini pritlikavi. Pisal sem jih kot mož, čez čigar ustnice ni prišla laž, kot mož, ki je resničen do svojega mozga. In zato tudi želim, da se resnica izve križem naše domovine.

Upam, da se nisem motil o Vas, in da radovoljno ustrežete moji pohlevni želji. Sicer mi pa oprostite nadlego in ne jezite se, da hočem postati prav po Vašem posredovanju nesmrten, Vi od svoje nesmrtnosti s tem ne izgubite niti trohice.

Podajam Vam v znak hvaležnosti roko iz groba in ostajam vedno

Vaš

Ignacij Brumen.

In tedaj sva bila jaz, resen človek do skrajnosti, in moj sodrug, lehkomišljenež, hkratu enih misli. Oba sva bila prepričana, da je naju dolžnost, da spraviva med slovenski svet imenitne te spomine. In prepričana sva bila, da nama bode zato prav zares hvaležen gospod Ignacij Brumen . . .

II.

Spomini gospoda Ignacija Brumna.

3./1. 18.. Takoj popoldne sem se vrnil s potovanja. Pot od kolodvora do mojega štanovanja je bila ena sama velika in umazana luža. Človek bi utonil v njej, v njej bi utonili konji, bi utonil voz. V tem blatu so se videle hiše napol manjše, komaj da so se iz njega vzdigavale strehe. Jezen sem bil sam nase, zdelo se mi je, da sem lačen, truden in žejen, zdelo se mi je, da sem potreben spanja. Zamizal sem in se stisnil v kot. Zadremal sem bil za hipec, a takoj sem začutil, kako se je napolnil voz z blatom, kako je počasi lezlo

više in više in mi sililo že čez kolena. A še se je dvigalo, čutil sem težo na svojih prsih, oklepalo mi je že vrat. Hotel sem ostrgati z rokami ta ostudni oklep, a roke so bile težke, žile so bile napolnjene s svincem, in nisem jih mogel premekniti. Vedno večja bridkost me je mučila, vedno večji strah je navdajal mojo notranjost. Ko bi se mogel otresti, vsaj za hipec otresti, vse svoje premoženje bi dal in ako bi bilo premalo, bi šel beračit. Samo da bi se mogel toliko otresti, da bi mi blato ne prišlo v usta! — A tedaj je voz obstal pred mojo hišo, voznik je odprl vrata in zbudil sem se. Globoko sem vzdihnil, ko se je odvalila tolika teža od mene in skoro hvaležen sem bil tačas vozniku, da me je rešil.

Ko sem dospel v svojo sobo, sem zagnal svoj potni plašč od sebe in stopil sem k umivalniku, da bi se umil. Moja koža je bila trda, čutil sem, kakor bi se je še vedno držalo debelo blato. Umival sem se dolgo, oni občutek ni hotel izginiti. Šele čez dolgo se mi je zdelo, da postaja moja koža prožnejša, da sem se otresel blata.

Legel sem na divan, da bi se odpočil. Tedaj sem prvič začel natančneje razmišljati o svojem življenju. In bolj ko sem mislil, toliko bolj sem uvideval, da je podobno današnji moji vožnji. Od rojstva pa do danes, ves ta dolgi čas ničesar drugega, nego vožnja po blatu in v blatu. In zazdelo se mi je silno zanimivo, da bi še enkrat od začetka do konca prevozil to dolgo pot, to visoko, umazano blato. Hotel bi videti še enkrat vse postaje, kjer se je ustavljal moj voz, vse jarke, kjer je obtičaval.

Tako mi je prišla torej onega dne prvič misel, da bi začel pisati svoje spomine. In ni me več zapustila . . .

Preden napišem le črko dalje, se mi vidi potrebno, da opozorim svoje bodoče bravece na neko važno dejstvo. In to je, da se iz svojega življenja popolnoma dobro spominjam na vsako podrobnost. Jaz živim zase vedno v sedanjosti, zame ni bilo nikdar včeraj in ne bo nikdar jutri. Moji spomini niso vezani na čas. In to kar ni vezano na čas, je večnost. Vsled tega menda nastaja

potreba v meni, potreba po nesmrtnosti. Kolikor bolj človek živi nevezan na včeraj in na lani, na jutri in k letu, toliko večja je njegova potreba po nesmrtnosti. Čuti jo torej več ali manj vsak človek, čuti najbolj oni, ki ima največji spomin.

Ali ni to morda vzrok, da napisujem svoje spomine?

Bodoči moj bravec si iz povedanega torej lahko brez skrbi, da bodeš bral tukaj samo in čisto resnico, resnico brez pretiravanja, pa tudi brez olepšavanja. Pred vsem želim pa, da bi to brali oni moji prijatelji, ki so razsipali mojo slavo po mestu, zlasti da bi bral to oni gospod, ki se je ponudil v svoji prijaznosti, da mi bode govoril na grobu. Vem, da mu bode zmanjkalo sape, a to kazen je zaslužil pošteno . . .

Rojen sem bil v majhni kmetiški koči. Ob robu majhnega gozdiča je stala in bila je krita s slamo. Do bližnje vasi je bilo dobro četrť ure. Moj oče je imel okoli kočē nekoliko polja in majhen travnik. S tem ni mogel preživiti obilne svoje družine. Bilo nas je šestero otrok, tri sestre in trije bratje. Jaz sem bil najmlajši med njimi. Oče je moral torej hoditi delat tudi k drugim, premožnejšim vaščanom. En dan v tednu je delal sebi, drugih pet je služil okoli. Ko so odrastli bratje in sestre, so hodili navadno tudi oni z njim, in tačas je bila kočā prazna. Ko so se zvečer vračali, so bili navadno tihi in gledali so utrujeno in zaspano. Nobenemu se ni ljubilo govoriti. Kakor snopje so popadali po svojih ležiščih. Vsak je smrčal v svojem kotu. Zjutraj na vse zgodaj je vse oživel, očetov glas se je razlegal po hiši in okoli hiše. A drugi so molče jemali svoje orodje in odhajali so drugi za drugim s topimi obrazi na novo delo. Jaz pa sem bil tedaj še majhen in polegal sem na kupu slame v kotu do belega dne. Ko sem prišel domov iz šole, sem se potepal za krajem gozda bos in razoglav. In to od dne do dne. Ako me je hotela imeti mati doma, se je morala vselej postaviti na rob za hišo in vpiti z rokami pred usti, da me je priklicala. Oče mi ni rekel nikdar žal besede. Imel me je menda rad. Bil sem drugačen nego moje sestre in bratje in to že po zunanosti. Oni so bili široki

in močni, rjave in zdrave polti, jaz sem bil takšen, kakor ne bi spadal v rodovino. Moje rame so bile ozke, prsi tesne in polt je bila nežna in bela. In roke sem imel gosposke in lase dolge. In spričo tega me menda oče ni hotel siliti k nobenemu delu. Toda večkrat kakor druge me je opazoval in večkrat sem ga videl, kako je pri tem opazovanju zmajal z glavo in zamišljen odšel. In ob takšnih trenutkih sem bil vselej čemerem in nezadovoljen. Ob neki takšni priliki mi je šinila hipoma v glavo misel, da me ima oče za neko bitje med moškim in žensko. A jaz sem hotel biti mož, to sem pokazal vselej, kadar sem prišel na vas. Kjer sem srečal deklico, takoj sem bil pri njej, in če je bilo le mogoče, sem jo sunil ali sem ji podstavil nogo, da je padla. Dostikrat sem bil tepen, počakale so me včasi z dečki in obdelali so me, da sem prijokal domov. Toda jaz sem hotel biti mož!

In zato od tistega časa tudi očeta nisem mogel nič kaj videti. Bratov in sester sem se naveličal že davno. Saj so pri vsaki priliki ponavljali: „Za drugega nisi, nego za to, da ješ pri hiši. Mi ti ne bomo služili!“

Ali jaz sem molčal in potrpel. Zdel sem se sebi med vsemi najbolj pameten in začel sem skrivati svoje misli pred tujimi očmi. A začel sem tudi natančneje opazovati, kaj in kako se godi pri hiši. Vse sem steknil in preobrnil.

Nekega večera dolgo nisem mogel zaspati. Kar se mi je zazdelo, da se nekdo tiho plazi mimo naše hiše. Okno je bilo odprto, prav razločno so se čule stopinje. Tiho kakor tat sem se splazil z ležišča in ko so se stopinje oddaljile, sem skočil skozi okno na plano. Oprezno sem lezel dalje v senci ob zidu. Ko sem prišel na ogel, sem zagledal človeka, ki se je ravno plazil skozi okno v hišo. Prva moja misel je bila, tat je v hiši, pojdi in pokliči očeta. A že v istem hipu sem se skoro glasno zasmel. Tat? Kaj bo pa ukradel? In zdela se mi je jako pametna druga misel, ki je takoj nadomestila prvo. „K moji sestri je šel,“ je bila ta misel, ki je vstala samaobsebi, kar nenadoma, ne da bi si bil vedel odgovoriti, čemu je šel in po kaj je

šel. Ali bil sem prepričan, da je prišel samo zaradi starejše sestre, ki je sama spala v oni zadnji izbi.

Oni je v tem izginil v oknu, a jaz sem se plazil prav do tja in sem poslušal. Komaj slišno šepetanje, a nerazločno in neumevno se je čulo, vmes poluglasen in pridušen smeh. S trepetajočim srcem sem poslušal in vlekel na ušesa, a nisem mogel razumeti ničesar. A vendar se me je polastilo neko čudno čuvstvo, čuvstvo, ki ga dozdam še nisem poznal. Bilo mi je udobno, zdelo se mi je, kakor bi me kdo umival z mlačno vodo po vsem telesu in kakor bi neka mehka in žametasta roka gladila mojo polt.

Počasi sem šel od okna in legel sem mu prav v bližini nasproti v visoko travo. Začutil sem roso skozi svojo obleko, a v tem trenutku me ni mogla ovirati. Čudne sanje so se me lotile, sanje, ki jim nisem vedel pomena, ki jih nisem mogel razumeti.

Na obzorju je že začelo rdeti nebo, vsak čas sem vedel, da mora oče vstati. Tedaj je pa skočil oni skozi okno, ozrl se je naokoli in polutiho zažvižgal. A nato je odšel naglih korakov proti vasi, vedno po ovinkih. Poznal sem ga, bil je dober posestnik v vasi in komaj leto dni oženjen.

Drugi večer sem že zgodaj ležal v travi za hišo mesto na postelji. In tudi drugi večer je prišel oni in ostal je dolgo, tako dolgo kot prvič. A meni je bilo pri tem opazovanju zopet dobro in mehko in sanjal sem zopet one sanje, ki jim nisem vedel pomena, ki jih nisem mogel razumeti.

In tako sem polegal vse poletje vsak večer. In prihajal je oni skoro redno vsako noč in vedno ob tisti uri. Le redkokateri večer je izpustil. In vselej, ko je bil gori, sem bil srečen, sem sanjal one sanje, ki jim nisem vedel pomena, ki jih nisem mogel razumeti. A čudno, kadar ga ni bilo, sem se valjal razjarjen po travi in grizel sem si ustnice, da so me bolele . . .

In tiste dni potem je bilo, da sem izpregledal, da sem vedel, čemu je dvoji spol na svetu.

Medtem je pa nastalo med menoj in mojo starejšo sestro neko čudno razmerje. Dal sem ji razumeti, da nekaj vem, a povedal ji nisem nikoli nič natančnega.

Spočetka je zardela, razumela je. Ali takoj nato je vzklopela in udarila me je z vso močjo po licu. „Molči, tepec!“ Bolelo me je, da sem zavpil in so mi solze stopile v oči, a čudno, nisem ji zameril. „Udari še enkrat!“ sem dejal in ji nastavil drugo lice. Tedaj pa je stopila bliže mene in pogladila me je po laseh s svojo majhno žuljavo desnico. „Ubogo revše, odpusti mi, saj te nisem hotela.“ In naglo se je obrnila ter izginila izpred mene.

Odslej so me vedno iskale njene oči, kadar je bila doma. Ko sem ležal na robu gozda, je čestokrat prišla tiho, da je nisem čul. In vselej mi prinesla kak priboljšek, ki ga navadno ni bilo v hiši. Izpod predpasnika ga je navadno privlekla in molče mi ga je podala. Bila je videti zadovoljna vselej, ko se nisem branil. In prav tako tiho je vselej odšla. Postavna ženska je bila ta moja sestra Anica. Visoka je bila nad navadno žensko mero in njeni udje so bili polni in prožni. Vzdignila bi bila vogal hiše s svojimi močnimi rokami in s svojimi ramami bi bila premeknila s centi obložen voz. Še sedaj jo vidim pred seboj, marsikdaj hodi mimo mene, hodi ob tihih samotnih urah, v tihih in mehkih nočeh.

Ko sem nekega jesenskega popoldne čepel za kozelcem in gledal, kako je padal dež na opustošene njive, na ostalo repo in zelje in sem se zamislil nekam daleč daleč v megleno daljavo, tedaj se me je hipoma nekdo doteknil. Zraven mene je stala sestra Ana. Pogledala me je pazljivo, a takoj nato je sedla tik mene na kamen. Njeno telo se je doteknilo mojega, privilo se je prav tesno k mojemu. Čutil sem, kako ji pluje gorka kri po žilah, kako prihaja toplota iz nje na moje telo.

A sestra Ana je bila videti žalostna. Roke je uprla ob kolena in v nje je skrila svoj obraz. In sedela je nepremično zraven mene. Včasi sem začutil, kako se je streslo njeno telo, streslo nenadoma in močno, kakor bi se bilo kaj utrgalo v njem. A takoj za tem je bilo čudovito mirno, niti žilica ni vztrepetala,

Tiščal sem se zraven nje in niti dihati se nisem upal. A dobro mi je dela njena bližina. Tačas sem

pozabil na sovraštvo svoje do žensk, smilila se mi je sestra Ana in sestra Ana je bila vendar ženska. Ha, ha, smešno se mi zdi zdaj, da se mi je smilila ženska, dasi je bila ta ženska moja sestra. Verjemite mi, smešno se mi zdi in neumno, a razumeli bodete šele pozneje, zakaj se mi zdi tako.

Popoldan se je nagibal proti večeru. Na polju so se začele klicati jerebice. Kri . . . kri . . . kri . . . Na zemljo je legala tema, mene je začelo zebsti in rad bi bil vstal. A Ana je še vedno tiščala glavo v rokah. In zdelo se mi je, da je ta glava tako težka, da jo komaj držijo in podpirajo njene roke.

Od hiše semkaj se je začul očetov glas.

Ana se je zdramila in prijela me je za roko z vso močjo. Zbolelo me je, da sem skočil kvišku.

„Ali ga kaj vidiš . . . onega . . . onega? . . .“

Gledala je v tla, ni si mi upala pogledati v obraz. A jaz sem razumel, koga misli.

„Včeraj sem ga videl,“ sem dejal poluglasno in beseda se mi je ustavila.

„Kje si ga videl, povej, fant!“

„Peljal se je v mesto s svojima konjema in njegova žena je bila ž njim.“

Prebledela je in izpustila je mojo roko.

„Tako torej, s svojo ženo se je peljal,“ je izpregovorila sama zase in se nasmehnila. In ta smehljaj je bil bolesten, takšnega nisem videl v svojem življenju.

Oče je zaklical.

„Pojdiva fant!“ je rekla hripavo. „Dovolj časa sva čepela tukaj . . .“

Ko sem bil tisti večer stisnjen pod svojo odejo, sem začel razmišljati o popoldanskem dogodku s sestro. Jesenski dnevi so bili, zunaj je bilo večinoma deževno in hladno, moja ponočna oprezovanja so bila že davno prenehala. Nisem mogel torej vedeti, kaj se godi, ali iz današnjih njenih besed sem sklepal, da oni ne zahaja več v hišo. Pozno ponoči sem zaspal, a moje spanje je bilo tisto noč mučno in težko. Grozne sanje so ležale na meni, ko sem se zbudil je stal mrzel pot na mojem čelu.

Siva megla je ležala drugega dne po vsej okolici. Po drevju okoli hiše so se oglašale vrane in letale so v velikih krogih nad njo. Raz drevje so se otresale in padale deževne kaplje, mrzla sapa je vršala po vrhovih. Iz vasi je priplul glas jutranjega zvona.

Za ognjiščem sem sedel in igral sem se. Z mano so sedeli drugi, samo sestre Ane ni bilo.

„Dolgo ni Ane vun,“ je dejal oče. „Ni vajena polegati toliko časa. Poglej mati k njej, ako ji ni morda slabo. Bleda je bila videti snoči.“

Odšla je mati tja zadaj v ono majhno, skrivno izbo, ki je bila sama in z nobeno v zvezi. Čez nekoliko hipov se je vrnila.

„Ane ni notri, postelja je nedotaknjena,“ je dejala zateglo. Iz njenih besed je odmeval strah.

Vsi so se spogledali. Oče pa je dejal:

„Kam naj bi bila šla?“

Tudi iz njegovega glasu je odmeval strah.

Kakor na povelje smo vstali vsi in stopali smo za očetom v izbo. Tam notri je bilo še temno, v kotu se je komaj razločevala postelja. A bila je prazna, pogrnjena je bila s sivo plahto kakor snoči. Oče je stopil naprej, pogledal je po vseh kotih.

„Res je ni,“ je dejal nato.

Molče je stopal vun in mi smo stopali molče za njim. Nihče si ni upal izpregovoriti besede. Jaz sem bil zadnji. Ozrl sem se še enkrat po izbi. Zazdelo se mi je bilo, da se je tam v kotu zgenila senca. Stopil sem nazaj, a bilo ni nikogar. Potipal sem z rokami okoli sebe, morda je vendar kje. Toda vse prazno. Šele tedaj sem zapazil, da je bilo okno odprto. Nihče ni prej zapazil te okoliščine. Naglo sem stopil tja in zaprl sem okno. A prav tisti hip sem že vedel, da Ane ne bo več v to izbo.

Oče je že bil pred hišo.

„Ana, Ana, kje si?“

Na vseh voglih je ponavljal ta klic, a Ana se ni oglasila.

Vsi smo se vrnil v hišo. Mati je dejala:

„Daleč ne more biti, pojdite k zajtrku. Videli bode, da bode kmalu doma.“

Zajtrkovali smo, govoril ni nihče. Nekaj mrtvaško mirnega je ležalo med nami. Oče je bil zamišljen in je kmalu odložil žlico.

Ura je potekala za uro, Ane ni hotelo biti od nikoder. Vsem je postajalo tesneje in tesneje. Jaz pa nisem mogel več zdržati. Izmuznil sem se iz hiše in krenil sem urnih nog proti gozdu. Nekaj me je vleкло tja, vedel sem, da bom našel tam Ano.

Tam na nasprotnem robu gozda je bil globok prepad. Niti trenotek nisem pomišljal, noga me je nesla naravnost tja. Od mojega klobuka se je cedilo, voda mi je silila povsod do polti, ko sem došel na vrh. Vse tiho je bilo okoli, tako tiho kakor v cerkvi. Nekoliko širokih, starih bukev se je spenjalo nad prepodom in strmelo tja doli. Ob eno teh bukev sem se oprijel in zrl sem na dno. In res, tam doli je bilo nekaj temnega, nekaj takšnega, kakor nisem opazil še nikoli. Oprezno in počasi sem stopal navzdol in res sem došel po ovinkih do dna. Tam med skalovjem je ležala sestra Ana z razbito glavo. Kamenje je bilo poškrapljeno s temnordečo krvjo, možgani so uhajali izpod črepinje.

In ni me bilo strah. Stopil sem bliže in sem jo opazoval. In tedaj sem se spomnil, kako je snoči čepela pod kozelcem zraven mene, kako je bila topla, kako me je grela. Prijel sem jo za roko sedaj. Izginila je bila iz nje toplota, prsti so bili trdi in mrzli. Toda to je bila najljubša moja sestra, a jaz v tem trenutku nisem čutil nobenega usmiljenja do nje. Samoobsebi se mi je zdelo umevno, da je morala to storiti, saj je bila ženska. In vse ženske bi morale biti samomorivke!

Plezal sem zopet navzgor, a po poti je dozorela v mojih možganih neka misel. Pri tej priči sem si moral čestitati, da sem znal molčati in da nisem nikoli zinil proti nikomur o razmerju Aninem. In iz tega, kar pride sedaj, bodeš videl, bodoči moj bravec, da že tedaj nisem bil neumen, da je že tedaj bila moja glava zmožna, da izume težke načrte. Nekaj mi pa vendar še dandanes ne more v glavo in to je dejstvo, da ni nihče slutil ničesar o tej Anini ljubezni. Kako se je moglo zgoditi, da niso ničesar izvedeli najstrupenejši

jeziki, da niso zavohale najblebetavejše vaške klepetulje te kosti, to mi je uganka še danes.

Joj, kako je tisti dan završalo po vasi! Ano so prenesli v mrtvašnico in drugi dan je bila obdukcija. Jej, jej, kako je bilo to hudo, ko se je izvedelo, da je bila Ana noseča, a se ni niti v sanjah slutilo, kdo bi bil kriv temu. Najrazličnejše, najbolj bedaste kombinacije so krožile po vasi in okolici in marsikdo je bil po krivem obsojen.

Jaz sem pa molčal, molčal kakor grob. A nekega dne potem, ko so Ano zakopali, sem proti večeru stopal proti vasi. Žvižgal sem si vso pot, tako se mi je zdelo vse veselo in kratkočasno. Na Ano sem mislil samo še kakor na nekoga, ki mi ni nikdar storil nič žalega, a se je odpravil iz našega kraja nekam na tuje za vedno.

V vasi sem jo krenil naravnost proti hiši Čižkovi. To je bil namreč oženjeni posestnik, ki je imel opraviti z Ano. Brez strahu in obotavljanja sem stopil v vežo. Kakor nalašč je stal tam Čižek s steklenico v roki. Hotel je ravno po vino v klet.

„Kaj hočeš fant?“ me je vprašal hripavo.

„Nekaj bi rad govoril z Vami, gospodar!“

„Kdo si?“

„Poglejte me natančneje in spoznali me bode, dasi je tema.“

Obrnil me je proti vratom in v tistem hipu je prebledel.

„Kaj naj bi z manoj govoril tak tepec,“ je dejal in se je delal jeznega, da ga motim. „Poberi se!“

„Jaz pravim, da ne grem odtod, dokler nisem govoril z Vami,“ sem mu dejal tiše. „Ako nočete Vi, bodem govoril z Vašo ženo.“

Stisnil je zobe skupaj, da so zaškripali. Ozrl se je naokoli, a ko ni bilo nobenega blizu, je dejal:

„Pojdi z menoj!“

Stopal sem za njim v klet. Bila je velika in sod zraven soda je stal v dolgi vrsti. Gledal sem te sode in smehljaj sem se. Pomislite, že tedaj sem se znal smehljati!

„Lehko Vam je tešiti svojo vest, ko imate toliko zdravil, Čížek!“ sem mu tedaj dejal in se obrnil proti njemu.

„Fant, ti si hudič,“ je kriknil jezno.

„Ne, Čížek, toda prodajavec sem danes. Koliko mi daste, da Vam prodam neko skrivnost, ki zanjo ne ve nihče drugi od mene?“

„Nihče?“

„Nihče!“

Oddehnil si je in natočil je čašo vina.

„Izpij in govori!“

In pripovedoval sem mu vse njegovo razmerje z Ano in česar nisem vedel natančno, sem kombiniral. Pravi pravcati policist je že tedaj tičal v meni.

Ko sem kmalu nato zapuščal Čížkovo hišo, so se mi opotekale noge od zaužite pijače, a v žepu sem imel skrbno spravljen stotak. In izgovorjen sem imel od njega še vsako drugo leto stotak.

Hitel sem proti domu, čutil sem, da sem hipoma v nekoliko dneh postal možak, „mož neizprosen, trd, jeklen.“

Stotak sem skrbno skrtil v svojo slamnico . . .

4./2. 18 . . . Moj oče se je bil v tem času zelo izpremenil. Nikdar več ga nisem videl veselega. Ko je bilo časi prej njegovo oko še vedro in se je zasmejalo, je od tistega časa gledalo vedno le v tla. Ako ga je kdo ogovarjal, ni slišal, ako ga je kdo poklical na delo, ni šel. Prečepel je vso zimo doma, bal se je pokazati glavo izpod strehe. In ako je moral iti, ni nikdar več nosil glave kvišku, kakor jo je nosil v prošlih dneh. Mati se ga je bala in ogibala, bil je njena slaba vest.

Jaz pa sem v tistih časih dozoreval in dozorel sem popolnoma. Pomiloval nisem niti očeta, niti matere. Kaj sta zakrivila, da bi si morala očitati? Ali sta premalo pazila na vzgojo svoje hčere? Eh, to bi se bilo zgodilo tudi, ako bi ji bil vzgojitelj sam Aristotel. In to sem razumel jaz že tedaj in zato sem se čutil, da sem vzvišen nad vsemi temi ljudmi, ki me je usoda

zanesla v njihovo sorodstvo. Da, usoda, kolikrat bi ti bil moral biti hvaležen na tem svetu, ako bi sploh mogel biti hvaležen!

Začutil sem v sebi, da mi ni več ostati doma. Zahrepenel sem med svet. V tej ozki dolinici, v tej tesnobi ni bilo zame. Morda se smejete, ko Vam to pravim. Ne smejajte se, to je resnica. Povem Vam, da sem že v tistih časih znal in razumel vse ono, kar znam še dandanes. Samo ono, kar sem vedel tačas, samo ono mi je ostalo. Ako bi se ne bil v tem dolgem presledku od tistikrat pa do danes učil prav ničesar, znal bi to, kar znam dandanes. Da, lahko trdim, da bi znal še mnogo več, ako ne drugega, bi si vsaj ne bil pokvaril dobrega okusa. Človeku koristi odprto oko v mladosti mnogo več, nego vse poznejše učenje . . .

Hrepenel sem torej vun, hrepenel sem v svet. In to željo sem izrazil tudi očetu. Ničesar ni imel proti temu.

„Toda kaj hočeš biti? Tvoje moči niso, da bi prenašale pezo. Učiti te tudi ne morem dati v mestne šole, ker nimam ničesar. Kaj si torej izvoliš?“

Bil sem takrat star že štirinajst let, in to je mnogo.

Po mnogih in dolgih razgovorih smo prišli v družini do sklepa, da bi bilo pač najbolje, ako bi postal krojač. Ves moj habitus da je ustvarjen za to delo. No, ničesar nisem imel proti temu. Pač pa sem si mislil: To je legak stan, človek zasluži sedeč, in oblek bodo ljudje potrebovali, dokler bodo živeli. Zakaj torej ne bi? Čez nekoliko let lahko otvorim svojo krojačnico in da lahko začnem, za to bode moral skrbeti Čížek.

No, tako sem prišel v mesto h krojaškemu mojstu Igli. V mali in nizki sobi nas je sedelo vedno petero. Z gospodarjem nas je bilo šest. Mojster Igla je bil suho človeče, prav po onem receptu, ki pravi, da gre devetindevetdeset krojačev na cent. Stal je na kratkih nogah, roke je imel dolge, a lica mu je zakrivala redka brada, ki mu je segala do prsi. Vsako ščetinico v njej bi bil lahko posebe štél in izpulil. Njegov nos je bil velik in rdeč. Sploh je bil mojster Igla malo simpatičen mož in je imel nekaj opičjega v vsem svojem ponašanju.

Toda imel je mojster Iгла lepo in postavno ženo. Bila je za glavo večja nego on. Njen stas je bil vitek in eleganten, boki so bili široki in so se vedno graciozno zibali. A prsi so bile polne in vzdigovale so se hrepeneče. Kadar je pogledala po delalnici s svojimi velikimi, temnimi očmi, tedaj je vsakdo vztrepetal pod njimi, vsakdo, in tudi mojster Iгла sam. Sedel je pred njo na svojem prostoru kakor velik grešnik, grešnik, ki se zaveda in kesa svojega greha.

In ona je navadno pogledala čez njegovo glavo po sobi in njeni pogledi so pluli po nas, ki smo se krivili pod njimi. A jaz sem se bil tako neumno in strastno zaljubil v to žensko, da še danes ne vem, kako je bilo to mogoče. A bil sem hkratu ljubosumen. Med nami je bil tudi krojaški pomočnik Sodar, velik in močen človek. Dostikrat sem si mislil, kako je izgrešil svoj poklic in prišel med krojače, ki jih je odtehtal vse skupaj. In na tega Sodarja sem bil ljubosumen, da bi ga bil raztrgal. Pa saj sem bil lahko in nisem bil sam. Ko je prihajala v sobo, skrčili in stisnili smo se razen Sodarja vsi še bolj kakor prej in iz vsega kroga se je izvil vzdih po vrsti, kakor bi bili okuženi. Začutili smo njene poglede na svojih obrazih, a to le za trenutek, njene oči so delj časa počivale samo na Sodarjevih licih. In ta je vzdrževal njih pogled in vračal ga je takšnega, kakršen mu je došel.

Nekega dne, ko ni bilo mojstra doma, sem ju videl skupaj v veži. Govorila sta tiho med seboj in njene oči so se svetile. Ko sem šel mimo, me je zgrabila jeza in pobil bi ga bil kakor psa, ako bi bil imel več moči. Kmalu nato je odšel iz hiše tudi Sodar.

Tedaj me ni trpelo več na mojem stolu. Vstal sem in šel sem v vežo. Moje srce je bilo močno, da sem ga slišal, in kri je plula z mrzlično hitrostjo po mojih žilah. V veži ni bilo nobenega. Stopil sem v kuhinjo, oprezno in tiho. Tudi tukaj ni bilo nikogar. A vrata v sobo iz kuhinje so bila priprta. Tam se mi je zdelo, da se giblje nekaj.

Stopal sem po prstih do vrat. Sklonil sem se in pogledal v sobo. Tam sredi sobe pa je stala ona. Preoblačila se je, in njena svetla rama mi je zableščala

nasproti. Tedaj sem hotel planiti k njej, a noga moja je obstala na mestu, nisem se mogel premakniti. Zaječal sem in se naslonil ob duri.

V tistem hipu se je vrnil Sodar. Prišel je naravnost skozi kuhinjo k vratom. Prijel me je za vrat ter me zalučil, da sem se opotekel. Ni se dalje menil zame, stopil je v sobo in zaklenil duri za seboj. In oba sta se zasmejala glasno in porogljivo, da mi še danes zveni po ušesih. A jaz sem odšel s trepečočimi nogami v delalnico.

Od tedaj se nisem mogel več videti v tej atmosferi. Še bolj sključen kot po navadi sem sedel na svojem stolu in ko je stopila gospodinja med nas, nisem povzdignil oči. A čutil sem njen porogljivi pogled nad sabo in videl sem, kako je prav istočasno dvignil svojo glavo Sodar in me pogledal sporazumno z njo istotako prezirljivo in zaničevalno. V tistih časih me je hipoma minila ljubezen, in sovraštvo do teh dveh ljudi me je napolnilo. Začel sem razmišljati, kako bi se maščeval. Vedel sem, da mora biti maščevanje takšno, kakršno se spodobi možu. A tedaj sem tudi začel misliti, kako bi si pomagal drugam, proč od tukaj, a proč tudi od stanu, ki ne zahteva moških moči. To sem si namreč mislil tedaj. A sedaj vem, da tudi ta stan zahteva mož in da tudi v tem stanu kaj poštenega store samo moški možgani.

V te različne načrte se je hkratu vsilila moja usoda. Kakor bi treščilo, se je zgodilo! Pred nekaj dnevi sem bil namreč kupil še od Čižkovega denarja neko srečko, ki jo je ponujala ženska v gostilni, kjer sem slučajno pil četrtinko vina. In ta srečka je bila izžrebana z glavnim dobitkom od štiristotisoč kron. Ljudje božji, kaj? No, povem vam, nisem se razburil, ko sem zvedel to novico sem bil miren, kakor se spodobi možu. A nekaj mi je vendar šinilo v glavo. Do tistega časa sem se namreč imel za silno pametnega, za izredno pametnega za svoja leta. Ali tedaj ko sem zadel srečko, sem se resno vprašal, ali nisem neumen tepec. V tistih časih se mi je zdelo čisto gotovo, da samo osli zadenejo v loteriji. In te misli se nisem mogel iznebiti dolgo dolgo in še dandanes me časi nadleguje.

Prav tiste dni pa mi je umrl oče in še ne osem dni za njim je umrla tudi mati. Starejši moj brat je prevzel kočo, a drugi so delali kakor prej pri očetu. Nisem šel k pogrebu, nisem utegnil tiste dni.

Ko je izvedela moja gospodinja, kaj me je zadelo, mi je vpričo svojega moža padla okoli vratu in me poljubila na čelo. Vse solzne oči je imela.

„Vidiš,“ je dejala, „vidiš fant, Bog ti je dal srečo, ker si bil vedno pošten in pameten.“

Brisala si je solze, a meni se je tistikrat naravnost zagnusila. Sodar pa je gledal divje, zelen je bil od jeze in nevoščljivosti.

Jaz pa sem poklical mojstra v posebno sobo. Hitreje je stopil za mano kakor je stopal navadno in pogladil si je brado takoj, ko je zaprl vrata. Stal je pred mano kakor šolarček.

„Jasno Vam je, mojster, da Vas zapustim. Preden pa grem, naj Vam povrnem Vaš trud s temle drobižem.“

Dal sem mu stotak. Misлил sem, da bode poskočil od veselja. A mož je ostal hladen, zdelo se mu je, da je dobil premalo. To me je razjezilo. Trebalo mu je torej pregnati to mirnost. Misel na maščevanje, ki me je bila že pustila, me je v tem hipu navdala zopet.“

Stopil sem prav tik njega in dejal sem mu tiše z zlobnim nasmehom:

„Preden odidem, mojster, bi Vam pa vendar svetoval, da pazite nekoliko na ženo in na Sodarja.“

Toda mož je bil popolnoma miren. Nasmejal se je celo in je dejal:

„Gospod Brumen,“ prvič v svojem življenju sem tedaj slišal ime gospod, „ta novica bi bila pač preceno za sam stotak.“

Tedaj sem ga pogledal natančneje in sem opazil prvič, da ima mož popolnoma židovski obraz. To mi je zadoščalo. Pustil sem ga sredi sobe in zaloputnil sem vrata za seboj . . .

8./2. 18 . . Osem dni je že preteklo, kar sem napisal zadnje svoje spomine. Ves ta čas sem razmišljal, ali je bilo pametno, da sem segel tako daleč nazaj v svoje življenje, ali naj bi bil rajši začel s tem, kar

imam povedati sedaj. Ali je to kaj posebnega, kar sem napisal iz one dobe? Že sem se bil odločil, da zaženem vse skupaj v peč. Toda nazadnje sem se vendarle premislil. Zazdelo se mi je namreč, da ima vsa stvar vendar nekaj na sebi. Ali se ne da morda posneti iz tega, kako malo se človek izpremeni v dolgih letih? Govorim seveda samo o moških. Jaz na primer sem imel že takrat vse tiste lastnosti, kakršne imam danes in vse skoro v isti meri, kakor jih imam danes. Izpremenilo se ni drugega, nego da se je lopovstvo v meni še bolj utrdilo. In iz tega sklepam, da moški ne potrebuje nobene vzgoje, da, celo lahko trdim, da ne potrebuje niti pouka. Vzgoja je samo za ženske in pouk je samo za ženske, ker imajo dolge lase.

In že tedaj nisem čutil nobene potrebe, da bi se bil kaj učil. Samo iz dolgega časa, ko nisem vedel in ko nisem imel kaj drugega delati, sem vzel knjigo v roko. In ker mi je bilo dostikrat dolgočasno in ker prav dostikrat nisem imel nobenega dela, zato sem tudi dostikrat imel knjigo v roki. Olika, ako hočete, da jo tako imenujem, me je oblizala torej brez lastne moje volje; moje znanje, kolikor ga imam, mi je prinesla lenoba.

To se je godilo v onem času, ko sem bil vstopil kot sodrug pri neki dobro znani tvrdki na Dunaju. Nič mi ni bilo treba delati, dal sem samo tja svoj kapital. Delali so drugi. Edino trgovske knjige sem pregledaval vsako toliko časa in vedno so bile v najlepšem redu. V nekoliko letih je naraslo moje premoženje na trikrat toliko kot je bilo od začetka. In tedaj sem se poslovil od sodrugov in kupil sem hišo v tem mestu, kjer prebivam še sedaj . . .

Takoj ko sem se naselil tu, so mi bile odprte vse hiše. Bil sem samec in umevno je, da so zlasti matere oblegale mojo osebo. Tu sem imel priliko spoznati šele prav natančno to, kar sem sicer že vedel davno sam pri sebi. Spoznati namreč, kako dobro zna ženska mešetiti, zlasti stara ženska, ki nima za svojo osebo pričakovati ničesar več. Ženska je rojen mešetar, mešetarjenje je njeno največje veselje, njena največja slast.

Tedaj je bilo, ko sem prvič zagledal gospodično Melanijo Stojanovo. Zagledal sem jo na nekem plesu.

Prvič, ko me je doletel pogled iz njenega očesa, sem jo ljubil. In tu Vam moram povedati na ves glas, da je bedak oni, ki trdi, da je treba dolgega občevanja, preden se vname ljubezen. Jaz pa trdim, da se lahko ljubi oseba, ki je nikdar videli nismo. Koliko laže se zaljubiš v osebo, ki te je, dasi mimogrede, opalila s svojim pogledom. Jaz sem se torej zaljubil v Melanijo na prvi pogled. Toda tedaj nisem šel tja do nje, instinktivno sem se ogibal, da nisem prišel v njeno bližino. Zakaj sem se ogibal? Nekaj mi je pravilo, da bode moja ljubezen trajala samo tako dolgo, dokler ne pridem v Melanijino bližino. Že tedaj sem slutil, da je prava ljubezen mogoča samo tedaj, ako si kolikor mogoče oddaljen od obožavanega bitja. In ta moja slutnja se je pozneje jasno potrdila. Kolikokrat ti pri samem dotikljaju ljubljene ženske, pri sami besedi, ki jo je prvič s teboj izpregovorila, kar hipoma izgine vsa ljubezen in se v tvojem srcu naseli plehek občutek. In zato se mi zdi največja neumnost pod božjim solncem, ako pravi kdo, da ljubi svojo ženo. Ha, ha, ha, ljubezen v zakonu! Kdor trdi to, je nesramen!

Pa še nekaj sledi iz tega. Kolikrat so starši, ki ne žele te ali one zveze, tako neumni, da pošljejo hčerko v tuje kraje. Ali ne vedo, da oddaljenost krepi ljubezen? Kolikor je kdo bolj daleč od svojega ideala, kolikor več zaprek mu stavita prostor in čas, da ne more blizu, toliko večja je njegova ljubezen do njega, toliko bolj hrepeni po njem in ga obožava. Ako hočeš, da bodeš ljubezen korenito uničil, dovoli jima, da prideta skupaj in videl bodeš, kako previdno si ravnal ...

To je dobro, da bom že v grobu, ko bodeš bodoča moja bravka brala te vrste! Sicer sem prepričan, da bi kamenje padalo na mojo hišo in name. Toda to ne izpremeni resnice in jaz ostanem tudi v grobu tako brezobziren, da še vedno trdim to, o čemer sem prepričan. —

Melaniji se torej nisem približal. Čutil sem, da jo ljubim zares. Zato mi niso bile mari niti njene lastnosti, niti njene navade in razvade. A bila je lepa, takšne ženske nisem videl ne preje ne pozneje. Sklenil sem, da se je bodem ogibal še vedno bolj. A vrag ga

vedi, ženskimi spletkami nisem bil kos, mati mešetarica me je prevarila.

Melanija Stojanova je postala moja žena. Kako sem dospel do te zveze, naj rajši molčim, nič lepega bi ne imel povedati.

Meščani so blagrovali Melanijo Stojanovo, hčerko ubogega nižjega uradnika. Blagrovali so jo, a zraven se jezili, da se ni posrečilo kaj takšnega tudi njim samim.

Koliko da je bilo opravičeno njih blagrovanje, se bode pokazalo kmalu.

Danes zunaj sneži. Veliki kosmi plešejo po zraku in ljudje hite po ulicah. Prvi letošnji sneg je. Prav tako vreme je bilo oni dan, ko sva se peljala z Melanijo v cerkev. Zamišljena je sedela zraven mene v vozu, velik šop cvetic je držala v roki. Njen obraz je bil bled in ustnice so bile stisnjene. Tudi jaz sem molčal in gledal skozi okno v metež. Nič prešernega svatovskega veselja ni bilo v meni, bil sem čemereren in ljubilo se mi ni nič. Jezilo pa me je tudi, da se nevesta na moji strani ne smeje. Kaj ji je?

Malo preden se je voz ustavil pred cerkvijo, se je hipoma obrnila proti meni:

„Ali ne želiš morda, da se vrneva? Še je čas!“

Gledala je v tla, ko je to govorila.

„Čemu te burke!“ sem dejal trdo.

„Nič, mislila sem samo tako, sodeč po tvojem pogledu, ko si mi danes stopil nasproti.“

Voz se je ustavil in nisem imel časa odgovoriti. Izstopila sva in molče sva šla v cerkev.

Po končanem opravilu so naju obstopili znanci in so nama čestitali. Raz njih obraze je odsevala hinavščina, za njihovimi besedami so se skrivale drugačne misli. A vsi so začudeno gledali resni obraz nevestin, in ko so odstopili, sem videl, kako so stiskali glave skupaj.

Vino me je pri obedu razvedrilo, isto sem opazil pri svoji ženi. Nje obraz je zardel, oči so se zasvetile. Velika roža v njenih laseh je trepetala in njeni gosti lepi lasje so se svetlikali. Tačas je bila zopet lepa, tako lepa, kakor sem jo videl lepo oni dan, ko sem

jo prvič zagledal. In nekaj me je pogrelo in omamilo, in zahrepenel sem po njej. Pogledal sem jo in najine oči so se ujele. Nasmejala se je danes prvič in nje smeh me je osrečil.

Nekdo od svatov tam na koncu mize je pomežiknil svojemu sosеду.

Tiho in toplo je bilo zvečer v sobi, kamor sem peljal svojo nevesto, ko so nas zapustili svati. Tiho, skrivnostno tiho in toplo, tako mehko toplo. Na mizi je v vazi dehtel veliki nevestin šopek in vonj hiancintov se je mešal med to toploto. Od stropa je visela nočna svetiljka, njena luč je le na polurazločno obsevala novo, nalašč za nevestino spalnico nakupljeno opravo. V kotih so stale palme, zelene in sveže in upogibale so svoje veje.

Melanija je stala pri mizi. Njen obraz je jasno izražal neko skrb in njene oči so begale nemirno s predmeta na predmet.

Približal sem si ji.

„Kaj ti je Melanija?“

Moj glas je bil mehak in je tisti čas zares izviral iz čuvstva.

Ovila je roko svojo okoli mojega vratu in šepnila je komaj slišno:

„Bojim se te, Ignacij!“

Toplota njene roke, njen tihi, šepetajoči glas je tedaj podvojil v meni plamen strasti. Privil sem jo k sebi in strastno sem jo poljubil na ustnice.

„In vendar se te bojim,“ je šepnila vnovič.

„Ne razumem te. Čemu?“

Izvila se je iz mojega objema in prijela me je za roko.

„Sediva nekoliko in poslušaj me!“ je dejala. „Res se te bojim. Morda bi bilo prav od mene, ako bi bila povedala to, kar ti moram povedati sedaj, že davno prej. Ali ženska sem in sram me je bilo. Nisem se ti upala povedati, dasi sem imela že večkrat na jeziku. Ljubila sem te toliko, Ignacij, da sem se te bala izgubiti. In to je bil drugi vzrok, da sem molčala. Toda sedaj je prišel trenotek, ko ti moram povedati, ko ne smem več odlašati. Zgodi se, kar hoti, na dan mora!“

Umolknila je nekoliko. Zopet se je borila sama s seboj. A mene je nekaj dušilo, da sem komaj dihal. Nehoté sem spustil njeno roko.

„Vidiš, to, kar ti imam povedati sedaj, to je vzrok, da sem danes ves čas tako žalostna, da si nisem upala, da bi te bila zjutraj pogledala. V tem tiči ves moj obup, vsa moja žalost. In verjemi mi, ta obup in ta žalost se je davno naselila v duši moji. Tako dolgo kakor sva zaročena. Dan in noč sem morala misliti, da morda pride čas, ko bom izgubila tvojo ljubezen in da ta čas ni več tako daleč.“

Prijela me je zopet za roko in mehko mi jo je stisnila.

„Ali mi bodeš odpustil?“

Nje glas je trepetal, bil je proseč.

„Govori!“ sem dejal trdo.

„Tvoj glas mi ne daje upanja, Ignacij! Toda, bodisi! . . . Glej, ti nisi prvi, ki sem ga ljubila.“

Skočil sem kvišku, a takoj sem zopet sedel.

„Lehko bi si bil mislil,“ sem dejal. „Prihrani si ostanek, drugo lahko sam uganem.“

Vstal sem in vzel suktnjo in klobuk.

Padla je k mojim nogam in se jih je ovila s svojimi rokami. Njeni lasje so se razpustili in pokrili so moje noge. Ali otresel sem se njenega objema in odšel sem iz hiše . . .

To je bila prva noč mojega zakona.

1./3. 18 . . . — Tisti dan potem je prišel k meni v službo Janez Muha. Bil je to velik, suh človek. Kadar je hodil, so mu šklopotala kosti in se mu je telo zvijalo kakor na gugalnici. No, to nič ne de, meni se je videl Muha tisti čas pošten človek in zato sem ga vzel v službo. Delo je imel lahko. Navadno je snažil v predsobi preproge in luči, a potem je tam sameval na divanu. Samo ako je kdo prišel, je moral vstati in ga pripeljati k meni ali moji ženi, kakor se mu je vselej posebe naročilo za vsak slučaj. Ako sem šel na veselico, me je vozil tja in nazaj. Nosil je livrejo in v livreji je bil videti kakor velik kakadu.

Svojo službo je opravljal Janez Muha vestno. Z nikomer se ni spuščal v daljši razgovor, še celo deklo in sobarico je puščal pri miru. Opomniti moram tukaj, da je to zelo redka prikazen pri moških, a Janez Muha je bil med tistimi redkimi prikaznimi. To ni bila nemala njegova zasluga.

Predstavil sem vam torej svojega služabnika Janeza Muho — in mislim, da vsi simpatizirate z njim, zlasti ženske, ki ne vidite rade, da si dajejo opraviti tuje roke okoli vas. Žal mi je, da vas ni več takšnih!

In ta Janez Muha me je nekdam opozoril na nekaj, kar sem jaz prezrl. Videli bodete, da je bil to človek, ki je več videl, nego je vedel in več vedel, nego je videl. Skoro bi ga bil tačas začel spoštovati. Vsekakor pa mi je imponiral.

To pa je bilo tako.

Z velikimi reklamami so napravili tačas „ljudsko veselico“. Vse se je zanimalo zanjo, vse je skladalo in donašalo svoj „obolus“ na žrtvenik domovine. Vse se je veselilo, kako se bode rešila čast slovenska, kako se bode križem sveta razširil glas, da Slovenci še živimo in da živimo čvrsti in junaški, kakor so živeli naši pradedje. Seveda niso bili pri tem izvzeti oni, ki so se po šolah učili zgodovine in ki jim je vsled tega ona staroslovenska „miroljubnost“ plula po žilah kakor napol kuhana prežganka. Oni so seveda tudi vedeli, da so stari Sloveni „tkali platno“ za denar, imeli „veveričje kožice“ in take reči in da so napravili iz stelje „postelj“.

Torej faktum je, da se je tačas pripravljala velikanska veselica in da se je nekega lepega večera ta veselica tudi pričela. Izvoljen je bil seveda ad hoc damski komite, ki je imel toliko sej, kolikor je imel mesec dni. Pri tem se seveda ni šlo v prvi vrsti za to, da bi se ne bil pozabil nobene sotrudnice priimek. Vprašanje je bilo le to, katero je njeno pravo krstno ime, saj priimkov je mnogo enakih. Seveda je bil od teh razločkov med imeni priimkov odvisen ves uspeh. Ako je soglašalo ime in priimek, tedaj se je vsaka požrtvovalno žrtvovala za dobro stvar.

To sem hotel pribiti samo zaradi tega, da izvedo potomci, kako jim je treba postopati in nastopati,

kadar prirede v prihodnjem stoletju desetletnico v spomin na bivše samoslovenske napise v Ljubljani in dvajsetletnico na bivše bodoče vseučilišče v Novi Panoniji.

Veselica se je torej pričela in izvršila. Bil sem pri njej dolgo čez polnoči. Po svoji stari navadi sem šel, oziroma sem se vozil popolnoma trezen domov. Preden sem se odpravil spat, sem dovolil Janezu Muhi, da si prinese steklenico burgundca iz kleti in da ga izpije v predsobi. Samemu se mi ni ljubilo še, da bi šel v postelj, zato sem sedel Janezu Muhi nasproti in gledal sem ga, kako si je privoščil to dobro kapljico.

In Janez Muha je molčal precej dolgo in vlekel je počasi in premišljeno iz polne čaše. A pozneje se mu je videlo potrebno, da je izpregovoril tako-le:

„Danes sem bil torej prvič na takšnih veselici. Dozdaj sem bil vaju samo harmonike in skednja in tam, gospod, sem se včasih sukal, da se je vse treslo. Menda mi ne bodete zamerili, ako Vam povem, da mi je tam skoro ravno tako ugajalo, kakor danes na veliki ljudski veselici. Samo nekaj mi je bilo tukaj bolj povšeči, kar sem si prav dobro ogledal. Vsled Vaše prijaznosti sem spoznal namreč že dosti najiminenitnejših ljudi v našem mestu. Imenujete jih menda voditelje naroda ali prvake. Prav lepo je to ime in blagor mu, kogar se je prijelo. Hodil sem torej po velikem prostoru gori in doli in gledal sem, kje bi videl te voditelje in prvake. Videl sem in opazoval kmetiške ljudi in polumeščane, od veje do veje so hodili in pili so, da se je vse kadilo. In gledali so veselo in zadovoljno. Veseli so bili menda, da so smeli na tako legak način zapraviti svoj denar in da jim je bilo policijsko dovoljeno zbirati se v gručah. Ko sem se vračal proti izhodu, tedaj je hipoma nastal velik šum. Ljudstvu je veselje priklopelo do vrha in skakalo je, dvigalo klobuke in vpilo: Živio! Živio! Stopil sem bliže in takoj sem videl, kako sta korakala skozi spoštljivo narejen špalir dva dobro znana mi voditelja naroda in velika domoljuba in rodoljuba. Ponosno sta hodila in z rahlim smehljajem okoli ustnic sta se molče zahvaljevala na ovaciji. In koder sta hodila, so jima delali špalir in so vpili

živio. Naposled sta izginila mojim očem. Ostal sem blizu izhoda in vhoda in imel sem srečo, da sem videl, kako se je skoro vsake četrte ure zopet napravil špalir in se zaslišal živio. Vselej je tedaj prav gotovo prišel znan prvak. A vsak je izginil med množico, molče in z rahlim nasmehom okoli usten, ljudem v zahvalo in pozdrav. Da, gospod Brumen, bil sem ginjen nad toliko hvaležnostjo ljudstva, nad toliko spoštovanjem, ki ga je izkazoval narod njim, ki so sedaj prišli na tako lep način z njim v dotiko. Ko se mi je zdelo, da je že dovolj voditeljev med svojim narodom, sem stopil nekoliko za njimi. Videti sem hotel natančneje, kako bodo občevali z narodom, kako se bodo nadalje počutili med njim. In res sem jih našel in imel sem jih priliko občudovati. Zbrali so se bili na nekem posebnem prostoru, med njimi ste bili tudi Vi, gospod Brumen. Pokale so šampanjke, gospodje ste bili glasni in slišal sem, kako ste kadili drugi drugemu. In vstal je eden izmed prvakov in govoril in napil je predsedniku vseh prvakov. In vstal je drugi in napil je podpredsedniku. Vstal je tretji in napil v navdušenem govoru četrtemu, in tako se je vrstilo dalje, dokler niso napili vsi drugi drugemu. In tudi Vam, gospod Brumen, so napili, in Vi ste napili njim. In če se ne motim ste končali svoj govor: Bog živi cvet našega naroda, Bog živi Vas, dragi prijatelji in prvoboritelji ljudstva! To je bilo lepo, to je bilo genljivo. Okoli in okoli je spoštljivo stalo ljudstvo in zadivilo se je ob vsaki besedi, ki je prihajala iz ust, ki se je skoz nje vlival šampanjec. In smejalo se je in je bilo zadovoljno in je zopet vpilo živio. Nekateri bolj sitni izmed onih nižjih so tedaj izkušali, da bi prišli v ta vzvišeni krog, da bi bili deležni vsaj sence te slave. Pririli so se notri, a zastonj so silili onim pod nos. Gospodične in dame, ki so tam stregle, so jih preveč poznale. — Vidite, gospod Brumen, to mi je ugajalo na tej veselici. To je bila zares ljudska veselica! Saj se je dala ljudstvu prilika, da je spoznalo svoje voditelje od prvega do zadnjega in da je videlo, kako so to veliki in mogočni gospodje, ki tvorijo že sami zase celo ljudstvo. Tako se je torej to godilo, krog je rasel okoli prvakov in ko se je

zadovoljila in naužila prva masa, so prihajali drugi in strmeli in zaverovani so bili vsi kakor prvi. In to je bil užitek vseh užitkov! Pravi užitek ljudstvu slovenskemu! In sedaj sem končal, gospod, in prosim, da blagovolite odpustiti svojega ponižnega hlapca Janeza Muho, da gre počivat.“

„Oj, pameten si, oj zloben si, Janez Muha! Lehko se oddaljš in greš počivat.“ —

3./3. 18 . . — S svojo ženo Melanijo Stojanovo nisem govoril več od poročnega dneva. Prepustil sem jo samo sebi, radoveden nisem bil, da bi bil zahteval od nje natančnejšega razjasnila. Vedel sem, da je grešila, ali s kom in kako, me ni zanimalo. Oni večer, ko mi je bila razodela to, kar ji je težilo srce, oni večer je izginila vsa ljubezen iz mojega srca. Naglo se je to zgodilo, niti razmišljati nisem utegnil kako. Padla je ljubezen in izginila, kakor pade kaplja z veje, ko potegne veter. Pozneje sem se pač večkrat vprašal, kako se je moglo to izvršiti tako naglo. A odgovoriti sem si moral le, da je gotovo nisem nikdar resnično ljubil. Toda ne samo, da je nisem več ljubil, Melanijo Stojanovo sem začel sovražiti z vsakim dnevom bolj in zasovražil sem jo iz vse svoje duše.

Ponosna je bila Melanija Stojanova, to sem videl. Spoznala je bila takoj, kakšnega moža je dobila in ni se mi vsiljevala. S kvišku povzdignjeno glavo je hodila okoli po hiši, s kvišku povzdignjeno glavo se je vozila na izprehod. Nihče je ni videl, da bi ji bila kdaj klonila glava, nihče ni niti oddaleč slutil, kakšno je bilo razmerje med nama. Čez njene ustnice ni prišla beseda o tem. Niti njeni starši niso vedeli ničesar. To bi bilo v drugih očeh vse lepo, bilo bi značajno. Ali jaz, ki sem vedel, da nima ženska značaja, sem bil prepričan, da je to sama trma. Še celo trma je pri ženski priučena.

Začela pa me je hipoma jeziti ta trma, sklenil sem, da jo zlomim. Ponižano, v prahu pred seboj sem jo hotel videti, kako se zvija v bolečinah in kako trepeče v strahu pred menoj. Toda to je treba začeti previdno, treba je delati vse na skrivaj, vse na štiri oči.

Mož, kakršen sem bil jaz, se ne sme dati drugim v zobe, se mora ogibati škandala. Ako bi se ne bil bal škandala, ako bi se ne bil bal, da pade količkaj črnega na moje neomadeževano, na moje pošteno ime, tedaj bi se bil dal ločiti in stvar bi bila končana. A ne samo, da bi si omadeževal s tem svoje ime, z ločitvijo bi si vzel tudi priliko počasnega, zadovoljujočega maščevanja. In ona bi bila prosta, zbrala bi si bila drugega ljubčka, ki bi ji bolj ugajal in grlila bi se z njim ter se rogala meni. Torej počasno maščevanje, počasno ubijanje, počasno izsesavanje krvi, to naj bi mi bilo v veselje in zadoščenje! Kakšno veselje naj bi bilo, ako pobijem žival z enim samim udarcem, da takoj telebi na tla? Kri hočem videti, ki se cedi počasi v temnih curkih zdaj iz te, zdaj iz one rane, ki se cedi danes in jutri, dan za dnevom . . .

Nekega dne po obedu, ko sva bila sama v sobi in se je ona dvignila kakor navadno, da bi odšla, sem jo ustavil.

„Samo trenotek še, gospa,“ sem ji dejal.

Osuplo me je pogledala. Že nad mesec dni, od onega prvega večera, nisem izpregovoril z njo besede na štiri oči. Pred drugimi sem ravnal seveda drugače.

Zravnila se je, a takoj je sedla.

„Kakor zahtevate,“ je dejala potem mirno.

Molčal sem nekoliko časa in gledal v tla. Ona pa je imela pogled uprt v okno in se ni genila.

„Zadnji teden ste se vsak dan vozili na izprehod, gospa,“ sem dejal potem počasi. „Ljudje pravijo, da se Vam godi dobro. Marsikdo Vam je nevoščljiv.“

„Da, dobro se mi godi in marsikdo mi je nevoščljiv,“ je ponavljala za mano.

„Čemu ljudi dražiti in jim dajati priliko, da delajo greh? Menim, da bi bilo dovolj, ako se peljete na izprehod vsak drugi dan.“

„Da, dovolj bi bilo!“

„Res, mislim, da bi bilo dovolj.“

„Mi imate še kaj drugega povedati?“

„Ničesar za sedaj.“

„Za sedaj“ sem izpregovoril zateglo in pomenljivo.

Pogledala me je in je prebledela. Toda takoj je bila zopet mirna.

„Torej smem sedaj oditi.“

Odšla je v svojo sobo ponosno zravnana.

V predsobi je sedel Janez Muha. Pozvonil sem mu.

„Pojdi v gospenjo sobo s katerimkoli vzrokom in poglej, kaj dela.“

Razumel je takoj in odšel. Čez nekoliko hipov se je vrnil.

„No?“

„Milostiva je videti dobre volje in se venomer smeje.“

„Janez Muha, ne norčuj se!“ sem zavpil in skočil kvišku. Od jeze so se mi tresle roke.

„Kakor ukažete, gospod, jaz se ne norčujem. Gospa se res smeje.“

„Pojdi, tepec, in ostani v predsobi!“

Ona se je torej smejala, a jaz tega nisem hotel in nisem mogel verjeti. Ako bi se mi smejala v obraz, da, to bi bilo vse kaj drugega, vedel bi, kaj pomeni ta smeh. Toda ona se smeje sama v svoji sobi in dobre volje je. Človek bi znorel! Ona se smeje! Težko sem pričakoval večera. Tudi večerjala sva skupno. Tedaj sem jo hotel videti.

Ko je sedla k večerji, je bila videti nekoliko prepadena, neka komaj vidna temna črta je ležala na njenem čelu. Tedaj bi bil stavil, da se popoldne ni smejala. Toda, Muha je bil tam, Muha je videl, čemu bi torej dvomil . . .

Preteklo je teden dni. In prav osmi dan po prvem nastopu sem ji dejal zopet, ko je hotela oditi:

„Samo še trenotek, prosim!“

Niti odgovorila ni, pač pa je takoj zopet sedla in se zagledala v okno.

Jaz pa sem dejal:

„Ta teden ste se vozili vsak drugi dan na izprehod, gospa. Ali Vam to ropotanje voza ni nič zoprno? Ali morejo kaj takšnega prenašati Vaši živci?“

„Prav imate, moji živci ne morejo prenašati tega večnega ropotanja,“ je dejala za menoj.

„Čemu torej škodujete svojemu zdravju, gospa? Ali ne vidite, da mi je mnogo na tem, da ostanete čvrsti in zdravi?“

„Da, vidim. Podaljšati si hočete veselje.“

„Kaj menite torej, ali ne bi bilo dovolj, da se peljete na izprehod vsak teden samo dvakrat?“

„Da, dovolj bi bilo!“

„Res mislim, da bi bilo dovolj.“

„Mi imate povedati še kaj drugega?“

„Ničesar za sedaj.“

„Za sedaj“ sem izgovoril zateglo in pomenljivo.

Vstala je, toda bila je mirna.

„Za sedaj smem torej oditi,“ je dejala kot zadnjič in tudi ona je poudarila prvi besedi. Odšla je ponosno zravnana . . .

In zopet sem pozvonil Muhi.

„Pojdi v gospenjo sobo s katerimkoli vzrokom in poglej, kaj dela.“

Čez nekoliko hipov se je vrnil.

„No?“

„Milostiva je videti dobre volje in se venomer smeje.“

„Muha, ti si velik osel. Ti vidiš reči, ki jih ni. Ne norčuj se iz mene!“

„Kakor ukažete, gospod, jaz se ne norčujem. Gospa se res smeje.“

„Pojdi vnovič tja in poglej še enkrat. Morda se ne smeje več.“

Muha je odšel in se vrnil.

„No?“

„Gospa je še vedno dobre volje.“

„Čuj, Muha, kaj ti povem. Ako bo gospa prihodnjič, ko te pošljem gledat k njej, še dobre volje, tedaj spraviš svoje reči, jaz te vržem na cesto.“

„Kakor ukažete, gospod!“ . . .

Pri večerji sem jo zopet opazoval. Bila je mirna, a prepadena. Ona zadnjič komaj vidna, temna črta je bila danes podobna senci. Zastonj jo je izkušala zabisati s svojim mirom. In danes sem bil popolnoma prepričan, da se popoldne ni smejala. In ako se je smejala, je bil smeh vse kaj drugega nego smeh. Za-

čutil sem neko zadovoljnost v sebi in dobro mi je teknila večerja . . .

Preteklo je zopet teden dni. In prav osmi dan po prvem in drugem nastopu sem ji dejal zopet:

„Samo trenotek še, prosim.“

„Zopet imate nekaj ‚za sedaj‘, zato poslušam.“

In zagledala se je zopet v okno. Komaj vidno so vztrepetale njene ustnice in na čelu se je zazibala nova senca.

„Dvakrat na teden ste se vozili na izprehod, kaj ne, gospa? Ali bi ne bilo morda dobro za Vaše razmere, da se peljete samo po enkrat?“

Zgenila se je, kakor bi hotela planiti kvišku. Videl sem, kako globoko je prijel žebelj, ki sem ga bil zabil pravkar. Toda premagala se je hipoma in se je hladno obrnila proti meni.

„Kaj razumete pod ‚Vašimi razmerami‘?“ je vprašala počasi, poudarjaje zadnji besedi.

„Hm, to hočete vedeti? Dobro. Vidite, to je takole. Vsak človek živi v svojih posebnih razmerah. Razmer je pa mnogo. Vzemimo morda za sedaj samo — denarne razmere. Nekateri ne vedo, kaj bi počeli, ker imajo preveč denarja, drugi ne vedo, kaj bi počeli, ker ga nimajo. Vsak pa lahko sam razpolaga s svojim denarjem. Menim torej, da jaz lahko razpolagam sam s svojim premoženjem, razpolagajte tudi Vi s svojim!“

Počasi sem govoril, počasi in umevno, a tudi mirno, kakor se spodobi možu, ki je ženi ravnokar povedal, da ni prinesla ničesar k hiši in jo je vzel samo zato, da jo mora rediti.

Tedaj je vstala, zaničljivo je obrnila glavo proti meni ter dejala:

„Fej!“

Zasmejal sem se za njo, dobro mi je delo.

Tudi sedaj sem poklical Muho.

„Vem, kaj hoče gospod,“ je dejal. „Tako j grem.“

Ko se je vrnil, je poročal:

„Milostiva je videti dobre volje in se venomer smeje.“

„Kaj?“

„Milostiva je dobre volje.“

Prijel sem čašo in sem jo pognal proti Muhi. Letela mu je prav mimo glave in se razbila ob steni na tisoč koscev . . .

5./3. 18 . . Prav danes nisem imel nobenega drugega dela, zato sem bral neko kritiko o najnovšem slovenskem slovstvenem proizvodu. Od nekdanj sem imel kritike prav za brezpotrebne ljudi. In imam jih še sedaj. Ako je pisatelj umetniško čuteč človek, ako je njegova sila samonikla, tedaj prav gotovo ne pozna nobenega ozira, hodi svojo pot in se smeje in dela, kakor mu narekuje njegov umetniški čut. Ne pobiljša se nikdar, ker se pobiljšati ne more in ako bi se pobiljšal, bi bilo to zanj najslabše znamenje, njegova umetnost bi umrla na sušici. Ako je pisatelj slab, tedaj mu ne pomaga nobeno kritično dražilo, prej ali slej zaspi navzlic njemu. Mon dieu, kakšno prazno slamo mlatijo včasih naši slovenski kritiki. In koliko jih je! Kdor nima drugega dela, pa zaide med nje in si nastavi ščipalnik (mimogrede omenim, da je ta beseda med najnovjšimi pridobitvami gotovo ena izmed najboljših) na nos. Ako bi imel denar, bi si kupil gotovo še povečalno steklo, da bi bolje in še večje videl vse slovniške napake, ki jih ne more zaslediti z golim očesom in zavohati s slovniškim nosom. In ako je kritik psiholog, tedaj si gotovo naroči empirične psihologije najnovjšo izdajo in dokaže z elementarno silo, da je vsa psihologija pisateljeva tudi „elementarna.“ Ako ni drugače, pa pokliče na pomoč še Ahrimana in Ormuzda ali pa psihiatra iz Döblinga, in ni vrag, da ni potem dovolj izvedencev, ki mu zamašé sapo. Ko pa nekoliko pozneje začuti tak kritik sam potrebo, da bi tudi kaj poštenega ustvaril, in ko vidi, da se da lepše psovati nego kaj dobrega dovršiti, tedaj si naroči svojega kritika iz lastnega gnezda in ta mu splete z eno samo besedo nevenljiv venec pisateljske slave . . .

Ako bode pisatelj Zbadovič kdaj objavil te moje spomine, tedaj sem prepričan, da bodo slovenski kritiki zavpili, da ni mogoč na svetu človek, ki bi bil toliko pošten, da bi se jim drznil brati takšne litanije, kakor

sem storil zdaj jaz, a da bi bil hkratu takšen lopov, kakor sem po mišljenju in dejanju jaz, Ignacij Brumen. Tudi bodo trdili, da ni mogoče, da je psihološko nemo-goče, da bi se živelo med menoj in med mojo soprogo takšno življenje, kakršno se je živelo v resnici. Takšnim ljudem ne morem drugega reči, nego da se je vse to vršilo prav tako, kakor pripovedujem, in da bi se prav tako vršilo, ako bi prišel še enkrat na svet jaz in ako bi se še enkrat rodil tam v koči blizu gozda, ako bi še enkrat zadel v loteriji in ako bi se še enkrat oženil z Melanijo Stojanovo.

To se mi je videlo potrebno, da sem povedal, preden nadaljujem svoje spomine.

Toda sam ne vem, kaj me je tako utrudilo, da ne morem danes nadaljevati. Pil še nisem nič, moja glava je lahka kakor ona najzagrizenejšega antialkoholika, a vendar mi oči lezejo skupaj. Slabo znamenje!

6./3. 18 . . V svojem komtoarju sem imel tedaj mladega človeka Izidorja Senco. Bil je priden in vesten človek pri svojem delu, a imel je to napako, da ni mogel videti denarja v žepu. Kakor hitro je začutil v njem drobiž, ga ni držalo na večer doma, gostilniški vzduh in dim sta mu bila potrebna kakor ribi voda. Ni čuda, da je bil zaradi tega v vednih denarnih stiskah in da bi bil imel rad vedno ponapredščine.

Izidor Senca je bil oženjen. Njegova žena je bila mlada in lepa. Vrag vedi, kje jo je dobil. Resnica je bila, da je bila tudi meni všeč in da sem z zadovoljstvom opazoval nje vitki stas in fino izrezan nosek vsakokrat, ko sem jo videl. In videl sem jo dostikrat, saj je hodila svojega moža čakati vselej, ko se ji je zazdelo, da bi utegnil imeti denar. No, Senca jo je že znal prevariti, kadar je hotel. In hotel je čestokrat.

Senca je imel otroka, dveletno dekletce Milko. S tem otrokom ga je žena čakala vedno pred komtoarjem, ako je bilo vreme le količkaj ugodno. In Izidor Senca se je tačas vselej kisló nasmejal, kadar je zagledal pred komtoarjem otroka. Njegova dolžnost je bila, da je otroka pripoznal pred svetom, da je torej moral z njim in z ženo po

mestu. A Senca je vedel, da ni njegova dolžnost, da bi spremljal otroka vselej tudi čez prag svojega stanovanja, in zato se je navadno poslovil na ovinku predzadnje ulice. To se pravi, kadar je imel denar.

Navzlic temu je Izidor Senca ljubil svojo ženo in otroka. In kakor je bilo videti, ga je ljubila tudi ona.

Kakor sem že povedal, sem to ženo Sencovo rad videl in nisem imel ničesar grajati na njeni zunanosti. Toda druge misli do tedaj še ni bilo v meni . . .

Nekega popoldneva tiste dni pa sem ležal po obedu na divanu. Kadil sem smotko in spuščal sem kolobarje dimove proti stropu. Napol so mi lezle oči skupaj, a zaspati nisem hotel, ker sem se imel kmalu nekam odpeljati. Soparno je bilo v sobi, dasi je imela osojno severno ležo. Bilo je v avgustu in avgust je bil tisto leto neznosno vroč.

Janeza Muhe tisti dan ni bilo v predsobi, niti doma. Izprosil si je bil dopust, rekoč, da gre obiskat svojo staro mater, ki je bila menda tačas na smrtni postelji. Tako je bilo torej vse tiho okoli mene in polaščala se me je vedno bolj lenoba, moja stara znanka. Niti misliti se mi ni ljubilo, niti iztegniti rok, da, niti dihati. Odložil sem smotko in zrl nepremično proti stropu. Tedaj sem začul rahle, komaj slišne korake v predsobi. Bližali so se mojim vratom. Takoj nato je nekdo potrkal. Potrkal je plaho, boječe, slišati je bilo, kako se mu tresejo prsti.

Zravnal sem se nejevoljno kvišku, iz trkanja sem poznal, da je zunaj berač. A odzvati sem se moral, ako sem hotel imeti mir. Preklel sem takoj Janeza Muho, ki je moral prav sedaj biti odsoten, ko bi bil moral vreči pred duri nepoklicanega sitneža. Ubogi Muha, gotovo se mu je kolcalo v tem hipu, ko sem tako ljubeznivo mislil nanj! . . .

Duri so se odpirale počasi in premišljeno. Videti je bilo, kakor bi se noga ustavljala dohajavcu, kakor bi razmišljal, naj li vstopi ali ne. Toda sedaj je bilo prepozno, vstopiti je moral.

Na pragu se je tisti hip pojavila soproga Izidorja Sence. Oblečena je bila v lahko poletno obleko, skozi čipke na rokavih in prsih se je svetila bela polt. Majhen

slamnik z veliko rdečo rožo ji je koketno čepel na vlažnosvetlih, gostih laseh. Bila je v tem hipu, v tem polumraku v moji sobi, dražestna in zapeljiva.

In tedaj se je v meni hipoma porodila umazana misel. Porodila se je menda iz dobro prežvečenega kosila, iz ognjevitega vina in mehke lenobe. Tedaj je bilo prvič, da sem zahrepenel po objemu njenem.

Stala je sredi sobe in s solnčnikom je vrtala po tleh in okoli majhne svoje noge, ki je gledala izpod krila. Glava ji je klonila navzdol, ni si upala pogledati kvišku. Vse na njej je izražalo zadrego.

Stopil sem bliže k njej in dejal sem kolikor mogoče mehko:

„S čim Vam smem postreči?“

Pogledala me je osuplo, ni se menda nadejala tako ljubeznivega odgovora.

„Neka nujna zadeva me je privedla k Vam, gospod Brumen. Ali ne bi me hoteli za hipec poslušati, kmalu bode vse opravljeno.“

„Prosim, prosim, sedite nekoliko k meni, tako mi laže poveste. Le nikar se ne ženirajte pred manoj, mislite si, da govorite s svojim dobrim znancem.“

„Hvala Vam, gospod Brumen!“

Sedla je na divan nasproti mene. Njen obraz je bil zardel, na licih so zacvetele pestre rože. Da, v resnici je bila lepa.

Nehote sem se pomeknil bliže nje.

Ona pa je začela:

„Moj mož Izidor je v Vaši službi, gospod Brumen. Dobro ga poznate. Nisem prišla k Vam, da bi govorila slabo o njem proti Vam, da bi ga grdila proti Vam. Niti na misel mi to ne prihaja. A vendar moram omenjati njegovih slabosti, ker iz teh slabosti izvirajo slabe posledice zanj in za njegovo družino. Moj mož torej večino plače zapravi, tako ne preostaja ničesar za dom. On ne zapravlja iz hudobije, on zapravlja iz lehkomišljenosti, ki mu je prirojena in ki se je ne bode otresel nikdar. Kakor otrok je. Ko se je iznebil denarja, hodi skesano okoli, joka se in obljubuje, da bode odslej priden, da bode varčil in se trese pred svojimi upniki. A ko začuti zopet denar v svojem žepu, je

pozabljen kes, so pozabljene obljube in so pozabljeni upniki. To je hudo, gospod Brumen. Tako se je zgodilo, da smo zabredli v velike dolgove.“

Govorila je hitro, hlastno. Samo zadnje besede so bile počasne, težko in komaj so ji prihajale iz ust.

Ves čas sem ji gledal v oči in kolikor bolj sem se naslajal ob njih pogledu, toliko bolj me je nadlegovala in mučila ona umazana misel. In tej umazani misli se je pridružila druga še bolj umazana. Ob njej se mi je treslo v veselju srce, ob njej sem občutil vso slast — maščevanja. In obe te misli sem združil v eno samo veliko umazano misel, ki je navdala popolnoma vse moje bitje.

Ko je končala, me je zopet pogledala. A njeno oko se je takoj umeknilo mojemu pogledu, povесilo se je prestrašeno. Opazil sem plahost in strah v njem. Ali ni morda zagledalo v mojem pogledu že tačas svoje pogube?

„Govorite dalje, gospa, ne dajte se motiti!“ sem jo bodril. Govoril sem še mečje nego prej.

„Da, ker sem začela, moram tudi nehati. Glejte, ker nisem dobivala od moža rednih dohodkov, sem se morala usojati in tako sem zabredla v dolgove tudi jaz in to brez njegove vednosti. Že sedaj mi žugajo upniki in jaz si ne morem pomagati. In možu si ne upam povedati. Sklenila sem torej, da pojdem k Vam in Vas poprosim, da mi pomagate. Posodite mi sto goldinarjev, vračala Vam jih bodem redno vsak mesec po pet. Ako jih ne dobim od moža, bodem šivala in prislužim si jih. Dam Vam častno besedo.“

Približal sem se ji še bolj. Moja roka se je kakor slučajno doteknila njene. Niti čutila menda ni, da sem jo prijel zanj, ker je ni umeknila. A v meni je zaplapolala strast, hi sem jo komaj krotil.

„Dobro,“ sem dejal. „Tukaj je sto goldinarjev.“

Planila je kvišku, veselje je zasijalo raz nje obraz.

„Ali res, gospod Brumen? Torej ste res toliko dobri? Da, saj sem vedela, da ste blag mož.“

Zasmejal sem se.

„Toda neki pogoj imam vendar zraven,“ sem dejal tiše.

Zopet me je pogledala plaho in odtegnila mi je roko. Tedaj pa se nisem mogel več premagovati, stopil sem prav tik nje in stisnil sem jo k sebi brezumno in blazno.

„Da, samo ta pogoj imam, ta pogoj namreč, da mi vračaš mojo ljubezen. Glej, odkar te poznam, te ljubim strastno in blazno, brez tebe mi ni živeti. Daj, ljubi me tudi ti, in ničesar ti ne bo manjkalo na svetu.“

Poljubljal sem jo na ustnice in na lica, v meni je vrelo, da se nisem poznal.

Pehnila me je od sebe ter si zakrila oči. Zaihtela je glasno in je padla na stol, kjer se je zvijala kakor črv v prahu.

„Ne, nikdar ne, nikdar! Vi ste lopov . . . lopov . . .“

Sedel sem zopet na divan ter čakal, da se je umirila.

„Kako se to ujema, prej sem bil blag človek, a sedaj lopov?“ sem ji dejal nato. „Toda nič ne de, s tem me niste razžalili. Umevno je, da ste se prvi hip razburili. Saj ako bi se ne bili, bi ne bili ženska. Toda sedaj, ko zopet lahko trezno razmišljate, preudarite, ali bi Vam morda vendar ne kazalo sprejeti moje ponudbe. Kaj pa izgubite, ako jo sprejmete? Koliko pa pridobite, to leži na dlani! — Sicer pa nočem takoj odgovora, lahko stvar še enkrat premislite in mi odgovorite jutri. Čakal Vas bom ob tej uri. Vaš mož bode tedaj že v komtoaru. In tedaj Vam dam tudi onih sto goldinarjev.“

Popravila si je razmršene lase ter udarila z nogo ob tla.

„Ne, nikdar ne, nikdar!“

Obrnila se je, da bi odšla.

Tedaj sem pa stopil za njo in sem ji prestregel pot.

„Upam, da si bodeite premislili,“ sem dejal in zloben smeh je krožil okoli mojih usten. „Jutri ob tej uri torej se bodo izpolnile moje iskrene želje in Vi dobite svoj denar, ali pa . . . ali pa . . . gospod Izidor Senca izgubi pri meni svojo službo. In da je ne bo dobil drugod, za to bom že skrbel jaz, jaz, ki Vas ljubim, da ne morem več dolgo živeti brez Vas.“

Sunila me je na stran in hitela mimo mene.

„Vi ste lopov . . . lopov . . .“

Smejal sem se za njo, bil sem zadovoljen sam s seboj . . .

Drugi dan popoldne pa je prav ob določeni uri prišla k meni. Vzela je denar, in Izidor Senca je ostal v moji službi. —

7./3. 18 . . Tedaj sem se preselil iz sobe, ki sem v njej bival navadno, v ono zraven sobe svoje žene. Dal sem si prinesiti tja vse potrebno, česar nisem mogel pogrešati, da ne bi trpela moja lenoba. Začel sem torej izvrševati ono drugo umazano misel, ki se je tako čudno spajala s prvo. Janeza Muho sem pa prestavil v predsobo k svoji soprogi.

Nekoliko dni po dogodkih, ki sem jih popisal včeraj, sem čakal popoldne, da bi prišla k meni Marica Senčeva. Nemiren sem bil in ležal sem zopet na divanu. V sobi zraven moje je tačas hodila gori in doli moja žena Melanija Stojanova. Dobro sem čul njene ozke, enakomerne korake. Od okna do vrat, od vrat do okna je hodila. Včasi sem čul, kako je zašumelo njeno krilo, kako je njena roka pogladila gubo ob njem.

Zasmejal sem se. Bog ve, ali ji bode zopet danes tako dobro, da se bode v enomer smejala, ko mi pride poročat Janez Muha. Hočemo videti!

Vstopila je Marica. Pazno se je ozrla okoli sebe in tiho je stopila k mizi.

„Nič se ne boj, dušica, nobenega ni tukaj,“ sem dejal glasno.

Odložila je klobuk na mizo, a v sobi moje soproge je tačas postalo tiho. Prenehala je hoja gori in doli.

„K meni sedi, Marica, mnogo lepega ti imam povedati, odkar se nisva videla.“

Sedla je, ne da bi bila izpregovorila besedo.

„Ali si še vedno jezna?“

„Sovražim Vas, to sem Vam že povedala,“ je dejala tiho, komaj slišno.

„Čemu pa prihajaš, ha, ha?“

„Pustiva to za sedaj, morda se še kdaj pomeniva.“

Govorila sva tiho, šepetaje.

Privil sem jo k sebi in glasen poljub je odmeval po sobi. Slišati ga je morala soproga. Za prvim se je vrstil drugi, za drugim tretji.

Tako je poteklo nad pol ure.

Tedaj je hipoma nekaj zaropotalo v sobi moje soproge. Zaropotalo je, kakor bi se bil kdo nenadoma zvrnil po tleh.

Zasmejalo se mi je srce, za danes je bilo dovolj.

„Kdaj se torej zopet vidiva,“ sem vprašal Márico.

„Kadar ukažete, lopov!“

Videl sem, da ne sluti, čemu je bila sedaj pri meni.

Zvečer ni bilo Melanije Stojanove k večerji. Opravičila se je, da je bolna.

„No, Muha,“ sem vprašal služabnika, ko mi je prišel to poročat. „Ali se ni gospa smejala, ko ti je to naročala?“

„Ne, gospod, danes se ni smejala . . .“

Dan je potekal za dnevom, Muha je sedeval v predsobi moje soproge, a Márica je hodila k meni skoro vsak drugi dan. Ostajala je dolgo, potolažila se je bila in dala se je govoriti z njo pametna beseda. Najini sestanki niso bili tako tihi, kakor prvič. Smeha in prešernosti se ni manjkalo od sedaj. Čestokrat se je glasilo trkanje čaš do poznega popoldneva.

V sobi moje soproge pa je bilo vedno tiho kakor v grobu. Vsakikrat po končanem sestanku pa mi je poročal Muha:

„Ne, gospod, danes se milostiva ni smejala . . .“

Melanije Stojanove nisem več videl po prvem sestanku z Márico. Ostajala je v svoji sobi z izgovorom, da je bolna. Nosili so ji hrano tja. Radoveden sem bil, kako izgleda in kako se počuti sedaj, ko je moje maščevanje našlo tako lepo pot do uspeha . . .

Nekega večera sem prišel pozno domov. V hiši je spalo že vse, po stopnicah je bilo temno. Ukazal sem, naj nihče ne čaka name.

Ko sem stopal mimo sobe Melanije Stojanove, se mi je nehote noga ustavila. Poslušati sem hotel, ali ne bi čul morda glasu, ki bi mi izdal njeno stanje.

Moja spalnica je bila v nasprotnem koncu trakta, v sobi zraven svoje soproge sem bival samo čez dan.

Notri je bilo tiho, niti najmanjšega glasu ni bilo čuti. Odšel sem proti spalnici. Čudno se mi je zdelo, da je bila odprta.

Ko vstopim, napravim luč.

Tedaj sem pa skoro prestrašen zavpil. Sredi sobe je stala ženska. Ko sem stopil bliže, sem videl, da je to Melanija Stojanova. Komaj sem jo spoznal. Njena lepota je izginila, njena lica so bila uvela in oči vdrte. Lasje so izgubili svoj blesk in obleka je ohlapno visela na njenem životu.

„To ste Vi?“ sem vzkliknil nehote.

„Da, to sem jaz,“ je dejala počasi in bolestno. „To sem jaz in to ste naredili iz mene Vi.“

„Kaj hočete tukaj? Ako ste bolni, pojdite v posteljo.“

„Ne še. Potrpite nekoliko, samo še par besed naj izpregovorim z Vami.“

„Jaz Vas nočem poslušati, odidite, sicer moram oditi jaz.“

Stopila je korak proti meni. Njen obraz je v tem hipu zardel od jeze, in oči so se za hipec zasvetile.

„To vem, nočete me poslušati, toda jaz Vam danes ukazujem, da me morate poslušati. Malo Vam imam povedati, ker niste vredni, da bi pošten človek obrisal čevlje ob Vašo obleko. Fej Vas bodi! Glejte, lahko bi si pomagala, lahko bi se rešila Vašega blata, Vaše znane umazanosti. Samo besedo bi izpregovorila in spoznali bi Vas oni, ki Vas imajo še za človeka. Toda čez moje ustnice ne pride nikdar beseda, ki bi povedala to, kar je Vaše vsakdanje dejanje in nehanje. Preveč se mi gabi Vaše počenjanje. In slednjič naj mi bode v pokoro za mojo razposajeno mladost . . . Vendar Vas prosim nekaj. In to je, usmilite se vsaj ljudi, ki Vam niso storili nikdar nič žalega, usmilite se ubogega Izidorja Sence . . . Vi ne veste, kaj ste mu vzeli, Vi ste slepi in ne vidite, kako ste ga ubili, njega in njo, njegovo ženo! Tako, sedaj sem končala, drugega Vam nimam povedati.“

Hotela je mimo mene. A tedaj je vzkipelo v meni. Te ženske nisem mogel ukrotiti, je nisem mogel ponižati. Bilo je nekaj v njej, kar se mi je rogalo, rogalo v obraz. Videl sem, da sem revež proti njej, da ji ne sežem niti do gležnjev. In to me je razkačilo.

Ko je šla mimo mene, me je obvladala jeza popolnoma. Stopil sem k njej, in moja roka je težko padla na njeno lice.

„Tu imaš, kača!“ sem sikal. „Kar si iskala, si našla.“

Udarec je bil silen, kri se je pocedila iz njenih ust. Opotekla se je in padla bi bila. Toda tedaj je stal pri njej, kakor bi bil zrastel iz tal, Janez Muha.

„Gospod, Vi ste najpodlejši človek, kolikor sem jih videl na tem svetu. In videl sem jih dosti,“ je sikal proti meni.

„Prosim, milostiva,“ je dejal njej in ona se je oklenila njegove roke. Molče sta odšla . . .

8./3. 18 . . . Ko sem pisal včeraj one dogodke, sem se silno razburil ob spominu na tako ponižujoči me večer. Težko noč sem imel nocoj, vse sem preživel še enkrat in navdal me je zopet srd nad njo, ki je že davno ni več med živimi. Še sedaj ji ne morem odpustiti onega razžaljenja, ji ne morem odpustiti, da je nisem mogel ponižati, da je nisem mogel videti v prahu pred seboj, prosečo me usmiljenja.

Star sem, vse veselje do življenja me je minilo, najrajši bi vzel vrv, da bi se obesil, a maščevalnost me še ni minila. Nikdar je nisem mogel nasititi, nenasičeno vzamem s seboj v grob. Menite, da se ga bojim? Baa, žal mi je samo to, da ne morem izvršiti več svojega namena.

Drugi dan na vse zgodaj se je oglasil pri meni Muha.

„Gospa ne more vstati, dobro bi bilo, da pošljete po zdravnika, gospod.“

„Menda ne bo tako hudega, Muha.“

„Da, gospod.“

„Pošlji torej ponj. Oglasi se pa takoj zopet pri meni.“
Muha je odšel, vrnil se je takoj.

„Razumel boš, Muha, da te po snočnjem dogodku ne morem več obdržati v hiši. Poišči si torej službe drugod. Svetujem ti pa, da držiš vedno in povsod jezik za zobmi, ker sicer si bom vedel pomagati drugače. Glej, da izgineš še predpoldne.“

Poklonil se je Miha in dejal:

„Ne, sedaj ne izginem iz hiše, tudi ako mi zapovedujete Vi. V hiši je oseba, ki potrebuje moje pomoči, ki nima nobenega na svetu, ki je bolj zapuščena kot kamen na cesti. In te osebe ne zapustim, dokler se ne obrne tako ali drugače. Janez Muha nosi v prsih svojih srce in ne kamena.“

Zarohnel sem.

„Ti si upaš ugovarjati? Ako te najdem še opoldne v hiši, pošljem po policijo.“

„Tega ne bodeste storili, gospod, ker Muha ve več, nego je potrebno in koristno Vam.“

Dejal je to popolnoma mirno in upognil glavo.

V meni je vrelo in kipelo, peklo me je kakor živa žerjavica, a uvidel sem tedaj, da mi utegne Muha res napraviti neprilik, ki bi škodovala mojemu ugledu. In za svoj ugled sem bil pripravljen, da žrtvujem mnogo, mnogo.

Premagal sem se torej in dejal sem prijazno:

„Glej, Muha, pameten človek si. Lehko si na najlepší način prislužiš denarja. Povej mi, koliko zahtevaš, da greš v miru in takoj od mene?“

„Niti vinarja, jaz ostanem.“

Poklonil se je in odšel. Pri vratih se je pa še obrnil in dejal:

„Kadar bo v tej hiši moj posel dovršen, odidem sam in takoj . . .“

Moje roke so bile vezane, pomagati si nisem mogel. Čutil sem, kako so mi žulile vezi kožo, kako so mi rezale v meso, da mi je zastajala kri. Bil sem ujet in za hipec nisem videl izhoda . . .

V hišo so začeli prihajati razni znanci, da so povpraševali po stanju gospe Melanije. Takoj se je bilo razneslo, da je obolela opasno. Moral sem jih spreje-

mati, moral sem jih odpravljati, hoté ali nehoté. Moral sem legati in se hliniti, moral sem igrati najgnusnejšo vlogo, najzoprnejšo vlogo. Ko sem bil po takšnih obiskih sam, tedaj sem bil vselej utrujen in izmučen in imel sem nemirne noči. Vstajal sem zjutraj s težko glavo in omračenim duhom.

V hiši se je tačas pa naselila tudi mati Melanije Stojanove. Ničesar nisem mogel ugovarjati, dasi bi jo bil najrajši videl vrh Krima. Navadno je bila vedno v sobi pri hčeri. Stregla ji je sama. Le kadar je bilo treba česar poiskati, je zapuščala sobo in drsajočih korakov hodila po hodnikih do kuhinje in iz kuhinje do sobe. Majhna žena je bila in suha kakor trska. Odkar je bila v hiši, si ni upal nihče vrat odpirati in zapirati, da ne bi jih pridržaval z rokami. Mirno, tiho je moralo biti kakor v cerkvi.

In zaradi te ženske sem moral i jaz večkrat prihajati k bolnici. Vsak dan sem se moral zglasiti in sem moral nekoliko hipov posedeti pri postelji. Govoril ni navadno nihče razen „kako je“, „bo že boljše“ in kar je enakih izrazov. Ob takih prilikah so se vselej vse-sale majhne oči Stojanke v moj obraz in gledale so me, kakor bi me hotele predreti. Ugibale so menda in ugibale o razmerah. Nekaj jim ni bilo prav, a kaj jim ni bilo prav, niso vedele. Po vsem je bilo soditi, da je molčala Melanija, da je molčal Muha.

Kadar se je utrudila Stojanka, je sedel pri bolnici Janez Muha. Videti bi morali tačas njegov obraz. Takšne vdanosti, takšne požrtvovalnosti niste videli še na nobenem obličju. Ko blažen je bil, da je smel sedeti zraven bolnice, da je smel včasi popraviti njeno zglovje, njeno odejo. Nikdar se ni naveličal gledati v njene oči.

Ko sem ga nekolikrat tako opazoval, tedaj sem bil prepričan, da se je v njegovi notranjosti vžgalo nekaj takšnega, kakor ljubezen. V prvem hipu se mi je zdela ta misel neumna, smešna. A pomislil sem, da sem videl na svetu še vse drugačne reči, ki so bile mogoče. Zakaj bi ne bilo mogoče tudi to?

Neko čuvstvo posebne vrste se je tedaj naselilo v meni. Ali je bila ljubosumnost? Nikdar si nisem mogel

odgovoriti na to vprašanje. Resnica je bila samo to, da sem odslej vselej, kadar sem le mogel, poklical Muho od postelje in mu dal opraviti kaj nujnega drugod. A najrajši bi ga bil postavil na cesto.

V takšnih razmerah se tudi nisem smel shajati z Marico. Te tihote nisem smel motiti, te mrtvaške tihote. A z vsakim dnevom je postajalo moje stanje nezno-sneje in zahrepenel sem po končni rešitvi.

Ali vleklo se je dolgo, vleklo se je tja do jeseni. In vsak dan ono tiho stopanje, ono šepetanje, ono oprezno zapiranje vrat in oken! Človek bi bil znorel. Razmišljal sem, kako bi se vsaj za nekaj časa odtegnil takšnemu življenju. Ali nič pametnega ni hotelo v mojo glavo. Ako bi bil odšel od doma, bodisi da bi se izgo-varjal z opravi, bi si bili začeli ljudje šepetati, češ, pustil je na smrt bolno ženo samo. A jaz sem hotel biti pred svetom čist, moj ugled ni smel trpeti!

Tako sem bil torej navezan na svojo sobo, sem moral gledati staro Stojanko in Muho, sem moral vsak dan obiskavati bolnico. Počasi in leno so se vlačili dnevi, ni jim hotelo biti konca.

Listje je že začelo rumeneti in odpadati, po vrtovih so odcvitale georgine in so bile v najlepšem cvetu kri-zanteme, nebo je bilo jasno in čisto vsak dan, bila je lepa jesen. Takšnih ne pametujem mnogo.

In nekega takšnega dne me je dala Melanija Sto-janova nenadoma poklicati k sebi, nenadoma, ob ne-navadni uri.

V sobi je bila bolnica sama. Takoj, ko sem stopil k postelji, sem videl, da je pri kraju z njo. Bližala se je torej moja rešitev in kaj sem mogel za to, ako sem v tistem hipu začutil zopet zadovoljstvo v sebi.

Bolnica mi je z roko pokazala na stol zraven po-stelje. Gledala je v strop in molčala je dolgo časa. Videti je bilo, da ji je težko, da razmišlja, kako bi našla primernih besed. V sobo so skozi presledke pri-sejali svetli solnčni žarki in zaplesali po opravi. Tedaj se je izkušala dvigniti, a ni šlo.

„Slaba sem, prosim Vas, podložite mi glavo, da bom laže dihala,“ je dejala počasi in komaj slišno.

Prijel sem blazine in jih naravnal ter podložil. Silno neprijetno mi je bilo, ko sem jih držal v roki in najrajši bi se bil takoj umil.

„Hvala! In še nekaj Vas prosim. Odprite okna, solnce naj razlije sem noter vse žarke, še enkrat naj ga vidim, preden odidem.“

Odprl sem okna, jasno nebo s svojim solncem je gledalo v sobo.

„Tako, zdaj mi je laže, zdaj čutim, da bom mogla govoriti.“

Sedel sem zopet k postelji.

Obrnila je glavo proti meni ter me opazovala nekoliko hipov. A jaz bi se bil tisti čas najrajši vdrl v zemljo, tako neznosno mi je bilo.

„Ignacij,“ je dejala potem tiho, komaj razločno. „Dovoli, da te zopet tikam, laže mi je tako . . . Glej, ako se v tem trenutku oziram nazaj v prošlo, v izgubljeno življenje, tedaj mora biti žalostno moje srce, tedaj ni čuda, ako mi vstaja v njem žal misel, ako moram le s trpkostjo misliti nanj, ki je provzročil, da ni bilo moje življenje takšno, kakršno bi moralo biti. A to misel hočem in moram potlačiti s silo, ob tej uri se ne spodobi, da bi ostala v srcu najmanjša pega, najmanjša slabost. Zato te prosim, podaj mi svojo roko v spravo ob zadnjem slovesu in odpusti mi, kakor odpuščam jaz tebi.“

Govorjenje jo je utrudilo, umolknila je. A njena koščena roka se je počasi dvignila, se je premeknila. Iskala je moje.

Toda moja roka se ni zgenila, trdo se je upirala ob kolena. Nič se ni genilo v moji notranjosti tisti hip. A že takoj potem se me je polastilo čudno veselje, veselje, da mi je zopet prilika, da jo lahko mučim. Kaj sem mogel za to?

„Ti nočeš?“ je dejala zateglo.

Molčal sem, nisem ji hotel odgovoriti.

„In zakaj nočeš, Ignacij?“ je vprašala drugič.

Moja roka se ni dvignila.

Tedaj je pa prestrašeno pogledala po meni. Obup in plahost sta bila v nje pogledu.

„Nočeš?“

„Ne!“

Kriknila je glasno, njena glava se je težko vdrila v blazine.

Vstal sem in odšel, kakor bi bil izvršil Bog ve kako dobro delo.

V predsobi je bil Janez Muha. Pri mojem odhodu je vstal in se poklonil. Pogledal me je za hipec, hotel je brati z mojega obraza, kaj se je vršilo notri.

„Janez Muha, tvoje delo v tej hiši je končano,“ sem mu dejal porogljivo.

Zravnal se je hipoma in pogledal je preplašeno.

„Ali je umrla?“ je vprašal hripavo.

„Da, Janez Muha! Pokličí gospo Stojanovo, da se uredi potrebno.“

Janez Muha se ni ganil, stal je kakor priklenjen na mestu. Ko sem mu natančneje pogledal v obraz, sem videl, kako so mu debele solze polzele po licih navzdol.

Čez nekoliko hipov se je zdramil. Potegnil je z roko preko oči in odšel po Stojanovo . . .

1/4. 18 . . Tedaj je prišel čas, da se proslavim. Ugleden mož sem bil, imel sem mnogo in zelo odličnih prijateljev, moje ime je bilo dobro znano naokoli. Moje zasebno življenje je bilo neomadeževano, čist sem bil, na meni ni bilo pege. Ali jaz sem potreboval nesmrtnosti, moje ime naj bi živelo še med poznimi potomci. Hvaležno naj bi se izgovarjalo ob marsikateri priliki.

Čudim se, da mi je prišlo na misel, da sem začel pisati svoje spomine. Ali se ne bodo ljudje zgražali, ko jih bodo brali, ali ne bodo pljuvali na moj grob? Kaj bo z ugledom, kaj z dobrim imenom in z lepo hvaležnostjo? Čudno, meni se zdi, da me bodo še bolj spoštovali, ko bodo prebrali ta kos življenja, da postanem še bolj ugleden, ker sem pisal čisto resnico, resnico, kakršne si ni upal povedati nihče vsled svoje sebičnosti.

Hrepenel sem torej po nesmrtnosti in to hrepenenje sem hotel utolažiti z zunanjo ležjo v življenju in z bridko resnico po smrti. Sodite in nametajte kamenja na moj grob vi, ki si mislite, da ste boljši! . . .

Nikdar nisem mogel trpeti šol! Šole so se mi videle kaznilnice vsemu človeškemu rodu, iz njih izhaja po mojem mnenju vse gorje, ki je na svetu. In slednjič, vraga, človek še poštenega hlapca in poštene dekline ne more dobiti več spričo šol in vsega, kar spada zraven. Po mojem mnenju je dovolj, da se zna človek umiti, ne samo obraza, pač pa tudi bedra in podplate — umazanosti nisem mogel trpeti nikdar, menda spričo svoje bele polti ne!

In vendar, čujte, mi je tačas prišlo na misel, da ustanovim ustanovo za dijake! Ha, ha! In res sem jo ustanovil po kratkem razmišljanju, lepo, veliko ustanovo.

Ha, kako je tedaj završalo po deželi! Diplome in zahvalna pisma, vse je vrelo k meni, moje ime se je tiskalo z debelimi črkami v analih. Bil sem na vrhuncu in ostal sem tedaj na vrhuncu.

Prav tačas so mojemu bratu, gospodarju tam v koči pri gozdu, prodali kočo in živino. Kaj mi to mari? Zakaj pa ni bolje gospodaril! . . .

Kmalu bi bil pozabil povedati, kako se je poslovil od mene Janez Muha. To bi bilo že škoda zaradi tega, ker je na svetu malo Muh, a Janeza celo ne drugega.

Takoj drugi dan po pogrebu se je zglašil pri meni.

„Gospod, jaz zapuščam Vašo službo!“

„Prav, to mi ugaja, da te ni treba opominjati.“

„Ni me treba, gospod!“

„Čakaj, da te plačam.“

Odšel sem v sosednjo sobo in prinesel denar.

„Tu je tvoje plačilo, kolikor si ga zaslužil, a tu je še nekaj zraven. Vzemi, a zato molči.“

„Molčal bodem, a denarja ne vzamem.“

„Vzemi!“

„Ne!“

Vedel sem, da je vse zastonj, zato sem spravil denar.

„Še nekaj bi Vam rad povedal.“

„Govori!“

„Ko ste me pošiljali pred nekoliko časom k pokojni soprogi, da pogledam, kaj dela, sem vselej prišel in Vam povedal, da se smeje in je dobre volje.“

„No, in?“

„Gospa se ni smejala in ni bila dobre volje. Gospa je jokala.“

„In zakaj si trdil nasprotno?“

„Poznal sem Vas in nisem Vam privoščil užitka, ki ste si ga obetali od svojega lepega dejanja.“

Premagoval sem se.

„In zakaj mi ga nisi privoščil?“

„Zato, ker sem Vašo soprogo spoštoval, ker sem Vašo soprogo — ljubil. Da, ljubil, gospod Brumen! Čemu bi Vam zakrival sedaj? Sedaj, ko je vendar ne morete več mučiti, sedaj mi je vseeno.“

„Tepec, ti si upaš kaj takega ziniti?“

Najrajši bi ga bil prijel za noge in ga vrgel skozi okno. Takšna besnost se me še ni bila polotila nikdar.

Toda Muha je bil miren.

„Čemu se jezite, gospod Brumen? Vi svoje soproge tako in tako niste ljubili, a sedaj se Vas naenkrat loti ljubosumnost, sedaj, ko pač ni več vredno, da bi človek razmišljal o tem. Glejte, lahko bi Vam rekel, da me je tudi Vaša soproga ljubila, lahko bi obrekoval pošteno ženo v grobu. In Vi bi mi ne mogli dokazati, da ni res. Toda, jaz sem človek, gospod Brumen, in čez moje ustnice ne pride umazana beseda. Svojo ljubezen do Vaše pokojne soproge sem izkušal dejansko pokazati za njene bolezni. Preden pa odidem, moram nje spomin še počastiti pred Vami s tem, da Vam pravim: „Gospod Brumen, samo las pokojne Vaše soproge je bil vreden več, kakor ste vredni Vi in vse Vaše bogastvo. Z Bogom!““

Poklonil se je in odšel.

Njegovi koraki so odmevali trdo po predsobi in po stopnicah.

Stopil sem k oknu in gledal za njim. Njegova dolga postava se je gibala po ulici, dokler ni izginila za ovinkom . . .

2./4. 18 . . Skoro da sem končal, kar sem mislil povedati. Poznejše moje življenje se je pletlo dalje, kakor se plete življenje temu in onemu. Nič posebnega se ni pripetilo. Morda bi še omenil, da sem se kmalu po smrti Melanije Stojanove naveličal tudi soproge

Senčeve. Čemu naj bi mi še bila? Ko me je pozneje še nekolikokrat nadlegovala za denar, sem ji odgovoril s tem, da sem iz službe odpustil njenega soproga Senco. Izelila sta se menda nekam na deželo in tako sem se ju iznebil na pošten način.

Še sem imel pozneje opraviti z ženskami, a spoznal sem jih vse skupaj za navadno ceno blago, spoznal sem, da v njih ne tiči drugega nego poltnost. A brez njih nisem mogel biti; bile so vendar še edino veselje razen želodca, ki se je bil pa že veliko prej preobjedel. Vse drugo je bilo nič in je nič.

Prišla pa je starost, vrag jo vzemi! Ženske so se me začele ogibati. Celo tako neumne so bile, da me niso znale izkoristiti. Kadar mi je bila katera všeč, sem jo izkušal izvabiti. A navadno je prišel vmes lepo friziran mlečnež in za njim je tekla, dasi ni imel gumba v žepu. Le redkokatera je obtičala.

Starost, to je res žalost. Moji trdni živci so začeli pešati, najmanjša neprilika jim je odveč. Včasih sem že vsaj dobro spal, a sedaj me je še spanec zapustil. V sobi mi mora pri postelji goreti luč, sicer plešejo okoli mene vsi tepci, ki sem jih v življenju zadavil, ali poizkušal zadaviti. Da, celo Melanija Stojanova vstaja iz groba in se izprehaja po mojih sobah, s tihim, plašnim korakom in z velikimi, izbuljenimi očmi. In Marica Senčeva se je te dni pri moji postelji izkušala zastрупiti potem, ko je ravnokar zadušila svojega sina. Fej, kako so te ženske glupe!

Edino, kar me tolaži, to so moja dobra dela, kar sem jih storil v življenju. In vsakokrat, ko me kdo obiše, ko me zaradi njih hvali in kuje v zvezde, vsakokrat mi je tako lahko pri srcu, da vidno oživim. In tedaj tudi z mirnejšim srcem pričakujem noči. Vraga, zakaj ste mi že davno dali vse diplome, sedaj bi mi veliko bolj prav hodile! Sedaj bi vam bil hvaležen zanje!

Dostikrat ogledujem revolver, najrajši bi se ustrelil. A tega ne more pretrpeti moj ugled, gospoda, moj ugled!

Umrli bom torej naravne smrti.

In s tem končam svoje spomine . . .

III.

Epilog.

Moj prijatelj, pisatelj Zbadovič, se ni mogel odločiti, da bi bil dal natisniti „Spomine gospoda Ignacija Brumna“. Dolgo vrsto let jih je imel zaklenjene v svoji pisalni mizi. Niti nagrada, ki bi jo bil lahko dobil zanje, ga ni mikala. Gospod Zbadovič je bil obziren mož in zato mu brezobzirni Brumen nikdar ni prav ugajal. Morda pa tudi ni mogel preboleti, da mu ni Brumen zapustil drugega nego one papirje, ki so ga tako razburili ob notarjevem obisku. Napisal je sicer že bil zraven, da jih podaja slovenskemu občinstvu, toda pozneje se je premislil.

Ob prerani smrti Zbadovičevi so pa prišli ti papirji meni v roke. Tudi jaz sem razmišljal, ali naj jih dam natisniti, ali naj jih še kdo drugi podeduje za menoj. Toda jaz sem odločnejši in zato sem jih podal sedaj. Mislil sem si, da se mora spoštovati tudi želja takšnega človeka, kakršen je bil Ignacij Brumen.

Gotovo ne bodo ugajali vsem, toda jaz nisem kriv. V rokopisu nisem izpremenil drugega, nego nekoliko pik in vejic, a taka izprememba menda ne bo nobenemu kratila spanca.

Ako se čuti razžaljen visokocenjeni nežni spol, naj se tolaži z dejstvom, da gospod Ignacij Brumen ni bil slovenski pisatelj in da ni čutil v sebi potrebe, ki jo čutijo slovenski pisatelji, ko opisujejo žensko.

Toliko v svoje opravičenje!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000423512

